

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**4. SINIF ÖĞRENCİLERİNDE MOBİL CİHAZ KULLANIMI VE
ANNELERİN ÇOCUKLARININ MOBİL CİHAZ KULLANIMINI
KONTROLÜNÜN ÇOCUKLARIN DAVRANIŞLARI ÜZERİNE ETKİSİ**

AHSEN TÜTÜNCÜ

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ BARIŞ ÖNEN ÜNSALVER

İSTANBUL – 2019

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**4. SINIF ÖĞRENCİLERİNDE MOBİL CİHAZ KULLANIMI VE
ANNELERİN ÇOCUKLARININ MOBİL CİHAZ KULLANIMINI
KONTROLÜNÜN ÇOCUKLARIN DAVRANIŞLARI ÜZERİNE ETKİSİ**

AHSEN TÜTÜNCÜ

164102075

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ BARIŞ ÖNEN ÜNSALVER

İSTANBUL - 2019

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

GENEL BİLGİLER

Öğrenci No	: 164102075
Öğrenci Adı Soyadı	: AHSEN TÜTÜNCÜ
Anabilim Dalı	: KLİNİK PSİKOLOJİ
Tez Danışmanı	: DR. ÖĞR. ÜYESİ BARIŞ ÖNEN ÜNSALVER
Tezin Başlığı	: 4. Sınıf Öğrencilerinde Mobil Cihaz Kullanımı ve Annelerin Çocuklarının Mobil Cihaz Kullanımını Kontrolünün Çocukların Davranışları Üzerine Etkisi

TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Toplantı Tarihi	: 25.07.2019	Saati	: 11.30
Öğrenci Savunmaya	: ☒ GELDI		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca tez bilimsel olarak incelenmiş, adayın tez çalışmasını sunmasının ardından, adaya tez çalışması ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,			
☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU			
☒ Yapılan savunma sınavında adayın başarılı bulunması sonucunda tez KABUL edilmiştir.			
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ için ay EK SÜRE verilmesinin Enstitü Müdürlüğüne önerilmesi kararı alınmıştır. (en fazla 3 ay)			
☐ Yapılan savunma sınavının sonucunda tezin REDEDEDİLMESİ kararı alınmıştır.			
Savunmada Tezin Başlığı	: ☒ Değişmedi. ☐ Değişti.		
Tezin Yeni Başlığı	:		
Öğrenci Savunmaya	: ☐ GELMEDİ		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca yukarıda belirtilen tarih ve saatte Tez Savunma Jürisi toplanmış ancak ilgili öğrenci savunma sınavına gelmemiştir. Adayın tez çalışmasını Jüri önünde sunmadığı için yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,			
☐ OY BİRLİĞİ ile REDEDEDİLMİŞTİR.			

Tez Sınavı Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Danışman Üye	DR.ÖĞR. ÜYESİ BARIŞ ÖNEN ÜNSALVER	
Üye	DR. ÖĞR. ÜYESİ KAAAN YILANCIOĞLU	
Üye	DR. ÖĞR. ÜYESİ ERKAL ERZİNCAN	

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “4.Sınıf Öğrencilerinde Mobil Cihaz Kullanımı ve Annelerin Çocuklarının Mobil Cihaz Kullanımını Kontrolünün Çocukların Davranışları Üzerine Etkisi” adlı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.....

Ahsen TÜTÜNCÜ

İmza

İTHAF SAYFASI

Canım anneanneme hürmet ve saygıyla...

ÖNSÖZ

Mobil cihazların insanların hayatına girmesi ve kültürlerarası etkileşimin şekillendirmesi ile günlük zaman plânlaması değişmeye başlamıştır. Vakit ayrılan etkinlikler, kıymet verilen kavramlar, çocukların büyüdüğü aile sistemleri, tercih edilen öncelikler zamanla yerini iletişim teknolojilerine bırakmıştır. Her yaş grubundan insanın hayatını büyük bir oranda değiştiren bu yeni gelişmeler, çocukların hayatını da henüz onlar dünyaya gelmeden etkisi altına almaktadır. Doğum öncesi dönemden başlayarak, anne-baba ve yakın çevrenin kullandığı mobil cihazlar, çocuğu hem fiziksel olarak hem de duygusal olarak etkilemektedir. Bu cihazların annede oluşturduğu düşünce-duygudavranışların belirli seviyede bebeğe geçişi, etraftaki seslerin bebek tarafından algılanması-tanınması, daha bebek doğmadan önce kaydedilen videolar ve fotoğraflar; bunların hepsi mobil cihazların etkisi altına girmiş bir hayatı temsil etmektedir. Model alma yöntemi ile çevrelerinde olan biteni taklit ederek ve deneyerek öğrenen çocuklar, mobil cihazlar ile uzun zaman geçiren yetişkinleri görerek onların yaptıklarını yaparak ve yetişkinlerin onlara sunduğu teknolojileri keşfetmeye çalışarak mobil cihaz dünyasına adım atmaktadırlar.

Yapılan bu çalışmada çocukların hayatına çok erken dönemde giren mobil cihazların çocukları nasıl etkilediği, çocukların hayatına nasıl yön verdiği, annelerin bu konuda çocuklarına nasıl bir eğitim verdiği, kontrollü ve kontrolsüz mobil cihaz kullanımının çocukların dünyasını hangi açılardan şekillendirdiği üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın tamamlanmasında bana destek olan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Barış Önen Ünsalver'e hem tez sürecindeki yardımları hem de ders dönemindeki verimli ders içeriği için teşekkür ediyorum.

Çalışmanın ortaya çıkmasında bana katkı sağlayan Kalem Vakfı Okulları öğrencilerine ve annelerine gönüllü katılımları ve katkıları için teşekkürlerimi sunuyorum.

Hayatımın dönüm noktalarında her zaman beni yönlendirerek, her türlü desteğini esirgemeyen, değerli vaktini her zaman ayıran kıymetli Hocam Dr. Osman Sezgin'e şükranlarımı arz ediyorum.

Tez çalışmamın başlangıcında beni yüreklendiren Doç. Dr. Özcan Erkan Akgün Hocam'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Beni yetiştiren, emek veren, her türlü imkânı sağlayan canım anneme ve canım babama hürmetlerimi sunuyor ve ellerinden öpüyorum.

Tez döneminde bana güç veren kardeşlerime ve yeğenlerime anlayışları ve destekleri için sevgimi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Her zaman sevgisiyle, samimiyetiyle, anlayışıyla yanımda olan Biriciğim'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Ahsen TÜTÜNCÜ

4. SINIF ÖĞRENCİLERİNDE MOBİL CİHAZ KULLANIMI VE ANNELERİN ÇOCUKLARININ MOBİL CİHAZ KULLANIMINI KONTROLÜNÜN ÇOCUKLARIN DAVRANIŞLARI ÜZERİNE ETKİSİ

ÖZET

Bu araştırmada 4. sınıf öğrencilerinin mobil cihazları kullanım amaçları, kullanım süreleri, mobil cihaz kullanımının öğrencilerin gelişimlerini hangi yönlerden etkilediği, öğrencilerin karşı karşıya kaldığı tehlikeler, mobil cihazların bilinçli/bilinçsiz kullanımı, annelerin çocuklarının mobil cihaz kullanımı konusundaki farkındalıkları, çocuklarına yaptıkları bilgilendirmeler ve yönlendirmeler, aldıkları önlemler ve kontrollü kullanım için takip ettikleri yöntemler incelenmiştir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden çoklu durum deseni kullanılmıştır. Veri toplamak için görüşme tekniği takip edilmiş ve konular derinlemesine incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul’da bulunan Kalem Vakfı Okullarının 4. sınıfında okumakta olan 18 öğrencisi ve bu öğrencilerin anneleri oluşturmaktadır.

Araştırmada 4. sınıf öğrencilerinin mobil cihaz kullanımları, bu konuda yaşadıkları tecrübeler, annelerin mobil cihaz kullanımı ve çocuklarının mobil cihaz kullanımını takip ve kontrol etme yöntemleri hakkında bilgi sahibi olmak için öğrenci ve öğrencilerin anneleriyle birebir görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde önceden hazırlanan öğrenci görüşme formu ve anne görüşme formu kullanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre:

Mobil cihaz kullanımı konusunda, annesi tarafından gerekli bilgilendirmeler yapılan ve bilinçli bir şekilde kontrol edilen öğrencilerin, mobil cihaz kullanımının daha kısa süreli olduğu ve mobil cihaz kullanım amaçlarının daha faydalı alanlar olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte, annesi tarafından gerekli bilgilendirmeler yapılmayan ve bilinçli olarak kontrol edilmeyen öğrencilerin, mobil cihaz kullanım sürelerinin çok uzun olabildiği ve mobil cihaz kullanım amaçlarının çoğunlukla, video seyretme ve oyun oynama olduğu görülmüştür.

Bazı annelerin, çocuklarının mobil cihaz kullanımını ciddi bir şekilde takip ettiği, bazılarının takip edememekten rahatsız olduğu ve çaresizlik hissettiği, bir bölümünün ise bunu hiç önemsemediği, her gün aynı şekilde çocuklarını mobil cihazlarla baş başa bıraktıkları, bu durumu değiştirmek için aile düzenlemesi yapılmadığı ya da çocuğun hayatı adına hiçbir plânlama yapmadıkları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mobil cihaz kullanımı, 4. sınıf öğrencileri, anne takibi, kontrollü mobil cihaz kullanımı, kontrolsüz mobil cihaz kullanımı, bilinçli mobil cihaz kullanımı, bilinçsiz mobil cihaz kullanımı

TUTUNCU, Ahsen, Post Graduate, Istanbul – 2019

**USE OF MOBILE DEVICES IN 4TH GRADE STUDENTS AND THE EFFECT
OF THE MOTHERS' CONTROL OF THE USE OF MOBILE DEVICE ON
CHILDREN'S BEHAVIORS**

ABSTRACT

In this research, 4th grade students' purposes of using mobile devices and their usage periods, how the use of mobile devices affects students' development, the dangers faced by students, conscious / unconscious use of mobile devices, awareness of mothers about their children's use of mobile devices, information and guidance provided by mothers to their children, the measures they take and the methods they follow for controlled use are examined.

Multiple case design, one of the qualitative research methods, was used in the study. Interview technique was used to collect data and subjects were examined in depth. The study group consisted of 18 students who were studying in the 4th grade of Kalem Foundation Schools in Istanbul and their mothers.

In the research, one-on-one interviews were conducted with the students and their mothers in order to have information about the use of mobile devices of 4th grade students, their experiences on this subject, the mothers' use of mobile devices and the methods of monitoring and controlling their children's use of mobile devices. In these interviews, the student interview form and the mother interview form which were prepared in advance were used.

According to the findings of the research:

It was found out that the students who were informed and controlled consciously by their mothers about the use of mobile devices uses them shorter time and in more useful areas. However, it was seen that the students who did not receive the necessary information by their mothers and who could not be controlled consciously could use the mobile devices very long time and they mostly use mobile devices for watching videos and playing games.

It was revealed that many mothers were aware of the dangers that their children might experience as a result of using mobile devices, but did not adequately inform and follow their children about conscious and controlled use of mobile devices. It was found that uncontrolled use of mobile devices adversely affected family communication and caused family conflicts and disagreements.

It was determined that some mothers were seriously monitoring the use of their children's mobile devices, some were uncomfortable because of being unable to follow, some of them did not care at all, they left their children with mobile devices in the same way every day and in order to change this situation they did not make family arrangements or planning on behalf of the child.

Keywords: Mobile device use, 4th grade students, maternal follow-up, controlled use, uncontrolled use, conscious use, unconscious use

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
İTHAF SAYFASI.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR VE SİMGELER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
1.GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	3
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Önemi	6
1.4. Varsayımlar	8
1.5. Sınırlılıklar	9
1.6. Tanımlar	9
İKİNCİ BÖLÜM	10
2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	10
2.1. Mobil Cihaz Kavramı, Kontrollü Kullanım ve Kontrolsüz Kullanım	10
2.2. Mobil Cihazlarla İlgili Kullanılan Terimler ve Kavramlar.....	14
2.3. Mobil Cihazların Çocuklar Üzerindeki Etkileri	17
2.3.1. Çocukların Fiziksel Sağlığına Etkileri (Ergonomik Etkileri)	20
2.3.2. Çocukların Ruhsal Sağlığına ve Davranış Gelişimine Etkileri.....	21
2.3.3. Aile İçi İletişime ve Aile Bağlarına Etkileri	24
2.3.4. Arkadaşlık İlişkilerine ve Sosyalleşmeye Etkileri.....	26
2.3.5. Çocukların Kültürel Alt Yapısına, Entelektüel Birikimine ve Kimlik-Kişilik Gelişimine Etkileri.....	29
2.3.6. Çocukların Tüketim Anlayışına, Rol Model Alma ve Zaman Yönetimine Etkileri	33
2.4. Mobil Cihazların Sebep Olabileceği Riskli Durumlar.....	37
2.4.1. Saldırganlık ve Şiddet	39
2.4.2. Eylemsel Bağımlılıklar (Oyun Bağımlılığı, Sosyal Medya vb.).....	42
2.4.3. Cinsel İçerikler, Çocuk İstismarı, Pedofili, Mahremiyet	47

2.4.4. Siber Zorbalık, Siber Saldırganlık ve Siber Mağduriyet	50
2.5. Mobil Cihazlarla İlgili Vaka Örnekleri	52
2.6. Yoğun İnternet Kullanımı ve Mobil Cihaz Kullanımında Bazı Tedavi Yöntemleri ve Uygulama Örnekleri	55
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	57
3. YÖNTEM.....	57
3.1. Araştırma Modeli	57
3.2. Evren ve Örneklem.....	58
3.3. Veri Toplama Aracı.....	59
3.4. Veri Toplama Süreci	59
3.5. Verilerin Analizi.....	60
3.6. Geçerlik-Güvenirlilik	60
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	61
4.BULGULAR	61
4.1. Bulgularla İlgili Genel Açıklamalar	61
4.2. Annelerin ve Öğrencilerin Mobil Âlet Kullanımı Hakkındaki Görüşleri	63
4.3. Annelerin Mobil Âlet Kullanımı Hakkındaki Görüşleri.....	98
4.4. Öğrencilerin Mobil Âlet Kullanımı Hakkındaki Görüşleri	108
4.5. Annelerin ve Öğrencilerin Çocuklara Tavsiyeleri.....	125
BEŞİNCİ BÖLÜM	130
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	130
5.1.Tartışma.....	130
5.1.1. Öğrencilerin ve Annelerin Mobil Dünyası	130
5.1.2. Kontrollü Kullanıma Karşı Kontrolsüz Kullanım	133
5.1.3. Mobil Cihaz Farkındalığı ve Muhtemel Riskler	136
5.1.4. Öz-Denetim/Öz Disiplin Kazanımı	140
5.2. Mobil Çağ Çocuklarına Sunulan Dünya.....	142
5.3. Ebeveynlere Düşen Görevler ve Ebeveynlerin Kendilerine Sorması Beklenen Sorular	145
5.4. Çocukların Yüzleştikleri Problemler	149
5.5. Sonuç.....	150
5.6. Tavsiyeler.....	156
KAYNAKÇA	160
EKLER.....	167
EK-1: Anne Görüşme Formu	167
EK-2: Öğrenci Görüşme Formu	169
ÖZGEÇMİŞ.....	171

KISALTMALAR VE SİMGELER

Akt.	: Aktaran
ARPANET	: Advanced Research Projects Agency Network
Cisco	: Ağ/Network Firması
E	: Erkek öğrenci
K	: Kız öğrenci
n	: Number (kişi sayısı)
PSP	: Play Station Portable
TBM	: Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Vb.	: Ve benzeri
%	: Yüzde

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcılara Verilen Kodlar ve Cinsiyetleri.....	62
Tablo 2: Anneler ve Öğrenciler Tarafından En Çok Kullanılan Mobil Âletler	63
Tablo 3: Annelerin ve Öğrencilerin Mobil Âletleri Kullanım Amaçları	64
Tablo 4: Annelere ve Öğrencilere Göre Aile içi İletişim Düzeyleri	68
Tablo 5: Annelere ve Öğrencilere Göre Aile Üyelerinin Haftalık Bir Araya Gelme Sıklığı.....	71
Tablo 6: Annelere ve Öğrencilere Göre Ortak Aile Etkinlikleri.....	72
Tablo 7: Annelere ve Öğrencilere Göre Teknoloji Kullanımı Konusunda Ailelerin Bilgilendirmesi.....	75
Tablo 8: Çocukların Mobil Âletleri Kullanma Süresi ve Annelerin Uyarıda Bulunması	77
Tablo 9: Mobil Cihazların Ödül Olarak Verilmesi ve Mahrum Edilmesi	80
Tablo 10: Mobil Cihaz Kullanımı Sonrası Çocuklarda Gözlemlenen Değişimler	83
Tablo 11: Kontrollü Mobil Âlet Kullanımının Çocukların Gelişimine Etkisi	86
Tablo 12: Kontrolsüz Mobil Âlet Kullanımının Yol Açtığı Tehlikeler ve Riskler.....	90
Tablo 13: Annelerin Görüşüne Göre, Annelerin Çocuklarının Mobil Âlet Kullanımını Kontrol Etmesi	98
Tablo 14: Annelerin Görüşüne Göre, Çocukların Mobil Âlet Kullanırken Annelerinin Söylediklerini Önemsemesi	99
Tablo 15: Evdeki Kardeş Sayısının Teknoloji ile Geçirilen Süreye Etkisi.....	101
Tablo 16: Annelerin Mobil Cihaz Kullanımının Çocuklarıyla İletişimine Etkisi.....	102
Tablo 17: Annelerin Çocuklarının İlgi ve Yeteneklerinin Farkında Olması.....	104
Tablo 18: Öğrencilerin Sorumluluklarını Yerine Getirmesi ve Kitap Okuması.....	106
Tablo 19: Annelerin, Çocuklarının Mobil Cihaz Kullanımı ile İlgili Uzman Yardımı Alması	107
Tablo 20: Öğrencilerin Anne-Babalarını Evde En Çok Nelerle İlgilenirken Gördüğü	108
Tablo 21: Öğrencilerin Görüşüne Göre, Evdeki Mobil Âletleri En Çok Kullanan Kişiler	110
Tablo 22: Öğrencilerin Mobil Âlet Kullanım Sürelerini Kontrol Etmesi ve Az Kullandığı Günü Belirlemesi	111
Tablo 23: Öğrencilerin Mobil Âletler Konusunda Arkadaşlarıyla Konuşması	113
Tablo 24: Çocukların Mobil Âletlerle Çok Zaman Geçirmesinin Sebepleri	114
Tablo 25: Öğrencilere Göre Mobil Âlet Kullanımının Olumlu ve Olumsuz Etkileri... ..	117
Tablo 26: Öğrencilerin Kontrollü Mobil âlet Tanımı	120
Tablo 27: Öğrencilerin Kontrolsüz Mobil Âlet Tanımı	122
Tablo 28: Öğrencilerin Geliştirilmesini İstedikleri Teknolojik Âletler	123
Tablo 29: Annelerin ve Öğrencilerin Mobil Âlet Kullanımı Hakkındaki Tavsiyeleri..	125

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Çizgi Filmlerde Yer Alan Konular	35
Şekil 2: Çizgi Filmlerde Kullanılan İfadeler	36
Şekil 3: Katılımcı Sayıları	62

BİRİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, problem cümlesi, sayıltıları, sınırlılıkları ve araştırmada kullanılan tanımlara yer verilmektedir.

1.GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisiyle teknoloji ürünlerinin her geçen gün gelişmesi, yenilerinin ortaya çıkması ve ülkeler arasındaki teknoloji alışverişinin yaygınlaşması, insanların hayatını pek çok yönden etkisi altına almaktadır. Bu hızlı gelişim, insanların internet ve mobil cihaz kullanım seviyesini de arttırmaktadır. İnternet erişimi yıllar önce sınırlıyken ve erişim sadece bazı noktalardan yapılırken, günümüzde çok kolay bir erişim sunulmaktadır. İnternet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte teknolojik ürünler ile internete ulaşım kolaylaşmakta ve daha hızlı erişim sağlanmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2018) verilerine göre Türkiye’de internet kullanım oranı 2010 yılında %41,6, 2015 yılında 55,9, 2017 yılında 66,8’dir. Cep telefonu abone sayısı 2010 yılında 62.769.635, 2015 yılında 73.639.261, 2017 yılında 77.800.170, 2018 yılında 80.637.671’dir (TÜİK, 2018). Televizyon, bilgisayar, akıllı telefon, tablet, play station, akıllı tahta, akıllı saat, taşınabilir kablosuz şarj âleti gibi ürünler farklı üst modelleri ile sık sık yenilenmekte ya da yeni bir ürün ve isim ile sunulmaktadır. Artut’a göre (2014), bedenlerimizle sürekli bir etkileşim içinde olan teknoloji, bedenlerimizin içinde veya dışında yer alarak, adeta bedenlerimizin bir uzantısı hâline gelmiştir. Son günlerde bu konu ile ilgili ortaya çıkan yeni bir gelişme de Elon Musk’ın yapay zekâ girişimidir. Açıklanan hedef çalışmaya göre, insan beynine çip takılarak bluetooth sistemi ile bilgisayara bağlanacağı, pek çok hastalığın tedavisinde önemli yol kat edileceği, yabancı dil öğreniminin kolaylaşacağı, sadece düşünerek beyne sinyal gönderme yöntemiyle mesaj yazılabileceği bildirilmiştir. Tasarlanan ürünler, insan hayatını pek çok yönü ile etkilemesinin yanında, gelişmelerdeki hız kullanıcıların takip edememesine yol açabilmektedir.

Hayatın pek çok alanında kullanılan bu ürünler; iletişim, bilgiye erişim, araştırma, film/çizgi film seyretme, oyun oynama, telefonda konuşma, görüntülü konuşma, görüntülü grup konuşması, görüntülü grup konferansları, görüntülü grup dersleri, video

seyretme/çekme/gönderme, fotoğraf çekme/gönderme/alma, e-posta gönderme/alma, uygulama indirme, kitap/dergi/haber okuma, müzik dinleme/yükleme, hava durumundan haberdar olma, bankacılık işlemlerinin kolaylıkla yapılması, hesap makinesi, sağlık, alışveriş, sipariş verme/alma, dosya ekleme/gönderme, mesaj gönderme/alma, sohbet etme, haber okuma, hatırlatma ekleme, not yazma, grafik çizme, tarayıcı olarak kullanma, alarm kurma, bilgileri-görüntüleri-sesleri saklayabilme, arşivleyebilme, sosyal medyayı takip edebilme ve daha pek çok alanda kolaylık sağladığı gibi her geçen gün hizmet alanı olarak genişlemektedir. Dedeoğlu'na göre (2016), teknoloji, bir taraftan toplumun vazgeçilmez parçalarından biri olarak toplumsal gündelik hayatta işlevsel olurken, öte yandan, toplumsal değişmeyi oluşturan en önemli öğelerden biri olma niteliği taşımaktadır. Bu kadar çeşitliliğin ve hızlı değişimin olduğu bir zamanda yetişkinler kadar çocuklar da mobil teknolojilerden hem olumlu hem de olumsuz olarak etkilenmektedir. Bilgisayar ve internet, çocuklar için yeni ve renkli bir oyun alanı, öğrenciler ve yetişkinler için bilgiye ulaşmada ve iletişim kurmada öncelikli ortam hâlini almaya başlamıştır (Odabaşı ve ark. 2007). Günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası olan internet teknolojilerinden çocukları tamamen uzak tutmak ya da mahrum bırakmak mümkün olmayacaktır. Mobil cihazları yasaklamak ve çocukları bu cihazlardan uzak tutmak yerine, çocuklara internet ve mobil cihaz kullanımı hakkında farkındalık kazandırarak, mobil teknoloji çağının olanaklarından bilinçli ve kontrollü bir şekilde istifade etmeleri daha makul bir yöntem olacaktır. Artut'a göre (2014), Google arama motoru, günümüzde, yaşayan birçok kişi için anne ve babalarından daha fazla soru sordukları bir kaynak hâline gelmiştir. Bu yüzden, ailelerin çocuklarını kullanılabilecek imkânlar, yararlanılabilecek kaynaklar, muhtemel sorunlar ve tehlikeler hakkında bilgilendirmesi gerekmektedir.

Çocukların mobil cihazları bilinçli, kontrollü ve doğru amaç belirleyerek kullanabilmeleri için en önemli etken, ebeveynlerin bu konuda bilgi sahibi olmaları, kendilerini geliştirmeleri, gerekli açıklamaları çocuklarına düzenli olarak yapmaları ve bu konular hakkında çocuklarını doğru yönlendirmeleri olacaktır. Anne-babalar çocuklarının doğumundan itibaren nasıl ki çocuklarına neyi nasıl yapacaklarını, nerede nasıl davranacaklarını, insanlarla iletişimi, toplumsal kuralları, âdâb-ı muaşeret, nelerin doğru-nelerin yanlış olduğunu öğretiyorsa, mobil cihazları yaşlarına uygun olarak doğru amaçlar için nasıl kullanacaklarını da öğreterek yönlendirmeli ve bilgi vermelidir.

Ebeveynlerin anne olma ve baba olma sorumluluğunu üstlenerek çocuğuna rehber olması ve çocuğunun gelişimini özenle takip etmesi ruhsal açıdan sağlıklı nesillerin yetişmesi için önem arz etmektedir. Bu yüzden hem ebeveynlerin kendilerinin hem de çocuklarının mobil cihaz kullanımını kontrol etmeleri çok önemli bir konu olarak görülmektedir.

1.1. Problem Durumu

Mobil cihazlar kolay taşınabilir olması, öğrenciye istediği zaman ve istediği yerden bilgiye ulaşma imkânı vermesi özellikleriyle eğitim süreçlerinde tercih edilmektedir (Şener, 2016). Mobil cihazlar bilinçli olarak kullanıldığında, çocukların yabancı dil öğrenmesine, bazı alanlarda araştırma yaparak o konu hakkında beceri geliştirmesine, genel kültürünün artmasına, zekâ etkinlikleri gibi çalışmalarla çözüm becerilerinin gelişmesine, seyrettikleri hakkında sohbet edildiğinde eleştirel bakış açısına sahip olmasına, ülkeler hakkında bilgi edinmesine, bilgileri farklı kaynaklardan araştırarak doğruluğunu teyit etmesine, başka şehirlerdeki ve ülkelerdeki kütüphaneler ile iletişime geçmesine, yeni kitaplar araştırıp okumasına, kendisine farklı uğraş alanları bulmasına katkı sağlayacaktır. Subrahmanyam ve arkadaşları (2006), bilgisayar kullanımının çocukların üç boyutlu algılama yeteneklerini geliştirdiğini, klavye kullanabilmenin el-göz koordinasyonu sağladığını ve ince motor gelişimini desteklediğini belirtmiştir. Öğrenciler mobil cihazlardan kolaylıkla internete erişebildiği ya da çeşitli uygulamalar indirebildiği için mobil cihaz kullanımı her geçen gün artmakta ve öğrencilerin hayatında önemli rol almaktadır.

Küreselleşme, insanın kimliğini, kişiliğini, güdülerini, dürtülerini, duygularını, coşkularını, bilgisini, düşüncesini, amacını, beklentisini, düşlemini, tasarımı, davranışını, tutumunu, eylemini etkileyen iletirler sistemidir (Köknel, 2013). Mobil internet döneminde doğan günümüz çocukları daha doğmadan, aynı yetişkinler gibi küreselleşmenin etkisinde kalmaktadırlar. Çocuklar, çevrelerindeki insanların doğru model olması, yönlendirmesi ve bilgilendirmesi ile mobil cihazları faydalı amaçlar için kullanıp olumlu gelişmelere destek olabilecekleri gibi, önlerindeki olumsuz örneklerin etkisiyle hayatlarını ve kişiliklerini telafi edilmesi çok mümkün olmayan tehlikelerin içine de atabilmektedirler. Şirin'e göre (2015), iletişim araçları çocukların psiko-sosyal açıdan gelişmelerini teşvik edici olabileceği gibi, engelleyici de olabilir. Bilişim teknolojileri, eğitime erişim olanaklarının çoğalması için büyük fırsatlar sunmasının yanı sıra, iletişimin içeriği ve biçimi, dağıtılan bilginin üretim ve dağıtım sürecinde

başkalarına zarar verip vermediği konularında da incelenmeye alınmalıdır (Dedeoğlu, 2016).

Mobil internet teknolojileri geniş imkânlar sunarken, bu çerçevede içerisinde fark ettirmeden çocukları hangi alanlara yönlendirmeye çalıştığını, hedef kitle olan çocukları nasıl etkisi altına almaya çalıştığını, farklı açılardan cazip alternatifler sunarak hangi yöntemlerle dikkat çekmeye çalıştığını tespit edebilmek için iyi bir teknoloji okuryazarı olmak gerekmektedir. Bunun yanı sıra çocukların mobil cihaz kullanım becerilerini, karşılaştıkları seçenekleri ve seçimlerinin sonucunda neler olabileceğini doğru yorumlayabilme becerilerini kazanmaya ihtiyaçları olduğu görülmektedir. İnternetin iletişim ve bilgiye ulaşma olanaklarından yararlanan çocuklar, ekranda uygun olmayan içerikteki sayfalarla karşılaşabilirler. Buna bağlı olarak, çocuklar internet üzerinde herhangi bir ortam aracılığıyla suça, sömürü ve tacize de hedef olabilirler (Odabaşı ve ark., 2007). Okul çağındaki çocuklarda şiddet içeren oyunlar, uzun süreli kullanım, uygun olmayan sitelerin gezilmesi, uygunsuz ve gereksiz sohbetler ve bunların getirdiği yorgunluk, uykusuzluk, dikkat bozuklukları, çevreye ilgisizlik, gerçek hayattan kopma, ekonomik zorluklar diğer etkiler arasında yer almaktadır (Cengizhan, 2005). Dinç'e göre (2010), internetin yanlış kullanımı, çocukların benliklerinde de problemler yaşanmasına sebep olmaktadır. İnisiyatif eksikliği, konsantre olma zorlukları, gayret eksikliği, dayanma gücü yoksunluğu, maymun iştahlılık, çabuk sıkılma, sabırsızlık ve isteklerinin hemen yerine getirilmesi arzusu teknoloji çocuğu olmanın sonuçlarındandır.

Cisco Mobil Görsel Ağ Endeksi Tahminine Göre:

- Türkiye'nin de içinde bulunduğu Orta ve Doğu Avrupa Bölgesi'nde mobil veri trafiğinin 2014-2019 yılları arasında %71'lik büyüme oranı ile 14 kat artması beklenmektedir.
- Küresel mobil veri trafiği, 2017 ve 2022 arasında yedi kat artacaktır.
- 2014 yılında 4, 3 milyar olan mobil kullanıcı sayısı 2019 yılında dünyada 5, 2 milyara çıkacaktır.
- 2014-2019 yılları arasında ortalama global mobil ağ hızı 2, 4 kat artacak, 2022 yılına kadar üç kattan fazla artacaktır.
- Türkiye'nin de içinde bulunduğu Orta ve Doğu Avrupa Bölgesi'nde 2014 yılında videonun tüm mobil veri trafiğine oranı %50 iken 2019 yılında %70'ini oluşturacaktır.

- Dünyanın mobil veri trafiğinin beşte dördü (%79) 2022 yılına kadar video olacaktır.
- 2014 yılında %55 olan global mobil veri trafiği 2019 yılında %72 olacaktır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17. maddesine göre, taraf devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlâki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ndeki bu madde incelendiğinde, çocukların iletişim araçlarından olumsuz etkilenmemesi için hangi alanlarda tedbirler alınması gerektiği net bir şekilde ifade edilmesine rağmen bu konuda dünya çapında yeterli önlemlerin alınmadığı görülmektedir.

Alanyazın çalışmaları incelendiğinde, mobil cihaz kullanımının dünyada arttığı, bu artışın çocukların hayatını da etkisi altına aldığı bildirilmektedir. Çalışma başlıklarında çoğunlukla, “problemlili internet kullanımı”, “internet bağımlılığı” ve “mobil cihaz kullanımı”nın yer aldığı görülmüştür. “Mobil cihazların kontrollü kullanımı ve kontrolsüz kullanımı” adı altında yeterli çalışma yapılmadığı ve yapılan diğer çalışmaların çoğunlukla ergenlerle, lise ve üniversite öğrencileri ile yapıldığı, ilköğretim düzeyinde yapılacak araştırmalara ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Araştırma, mobil âlet kullanımı kontrollü olduğunda ve kontrolsüz olduğunda öğrencilerin nelerle karşılaşabileceklerini, hayatlarını hangi alanlarda etkileyebileceğini gösterecektir. Ayrıca, 4. sınıf öğrencileri ve anneleri ile yapılan bu çalışma, kontrollü ve kontrolsüz mobil cihaz kullanımı ile ilgili konularda toplumun ihtiyaçlarına ışık tutması açısından önem teşkil etmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, 4. sınıf öğrencilerinin mobil cihaz kullanımı, mobil cihazları hangi amaçlar için kullandıkları, karşılaştıkları tehlikeler, annelerin mobil cihaz kullanımı, annelerin çocuklarının mobil cihaz kullanımını kontrolü, anne kontrolünün çocuklar üzerinde etkisi, mobil cihaz kullanımı sonrasında çocuklarda meydana gelen değişikliklerin araştırılması amaçlanmaktadır.

Araştırma ile ilgili problem soruları aşağıda yer almaktadır:

1. 4. sınıf öğrencilerinin mobil cihaz kullanım amaçları nedir?
2. Annelerin çocuklarının mobil cihaz kullanımını kontrol etme yöntemleri nelerdir?
3. Mobil âlet kullanımının olumlu ve olumsuz etkileri nelerdir?

4. Annelerin çocuklarını mobil cihaz kullanımı konusunda bilinçlendirmesinin faydaları/sonuçları nelerdir?
5. Kontrollü mobil cihaz kullanan öğrencilerde hangi özellikler görülmektedir?
6. Kontrolsüz mobil cihaz kullanan öğrencilerde hangi özellikler görülmektedir?
7. Mobil cihaz kullanımının çocukların ruhsal sağlığına etkileri nelerdir?
8. Mobil cihazların, çocukların davranışlarının şekillenmesinde katkısı nedir?
9. Mobil cihaz kullanımının aile içi iletişime etkileri nelerdir?
10. Mobil cihaz kullanımının kimlik-kişilik gelişimine etkileri nelerdir?
11. Mobil cihaz kullanımının beden sağlığına etkileri nelerdir?
12. Mobil cihaz kullanımının sebep olacağı tehlikeler ve riskler nelerdir?
13. Mobil cihaz kullanımı için tavsiyeler nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Mobil cihazlara artan ilgi ve rağbet bu alanda yeni üretim-tüketim plânlamalarının oluşmasına, yeni terimlerin ve kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sezgin ve İralı (2017), gelişmekte olan ülkelerde, teknoloji üretiminden ziyade, mevcut ürünün tüketimine dayalı bir eğilim gözlenmekte olduğunu, gelişmekte olan ülkelerdeki bireylerin mekân algılarını tüketime, gelişmiş ülkelerin mekân algılarını ise üretime kanalize ettiğini vurgulamaktadır. Bu anlayış içinde ortaya sunulan ürünlerin bir kısmı çocukları hedef alarak, onların hayatını yönlendirmeye, zamanlarını geçirecekleri imkânlar sunmaya, onları memnun edecek yollar bulmaya, hayatlarında önemli bir yer edinmeye ve alışkanlık kazandırmaya çalışmaktadır. Artut'a göre (2014), sık kullanımları nedeniyle cep telefonları, insan davranışlarında çeşitli değişikliklere sebep olmaktadır. Çeşitli cihazların, uygulamaların geliştirilmesi ve insanlar tarafından çok rağbet görmesiyle birlikte teknoloji ve kullanımı ile ilgili terimler ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bazı terimleri şu şekilde sıralayabiliriz; nomofobi, stalking, fomo, netlessfobi, hikikomori, siberkondria, netiquette.

Teknoloji ile gereğinden fazla muhatap olan çocuklar, bir süre sonra bağımlı olabilmekte ve bu yüzden de ülkemizde ve dünyada bununla ilgili teknoloji bağımlılığı merkezleri ya da birimleri açılmaktadır. Ülkemizde Yeşilay'ın TBM adı altında (Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı), Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesinde, Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesinde (Teknoloji ile İlişkili

Bozukluklar kapsamında) ve bazı özel hastanelerde bu konuyla ilgili yetişkin ve çocuk tedavi bölümlerinin bulunduğu bilinmektedir. Alter (2017), dünyanın ilk oyun ve internet bağımlılığı tedavi merkezinin “reStart” olduğunu, madde bağımlılıkları ve davranışsal bağımlılıkların birçok açıdan birbirine çok benzediğini, beyinde aynı bölgeyi harekete geçirdiklerini, sosyal bağımlılık ve destek, zihinsel uyarım ve etkili olma duygusu gibi ihtiyaçlardan beslendiğini ifade etmiştir.

Çocuklar mobil cihazlar yoluyla şiddet, cinsellik, porno, pedofili, bağımlılık, sanal kimlik edinme, sanal kimlik sahibi kişilerin tuzağına düşme, hırsızlık, dolandırılma, kaçakçılık, kumar, yalan söyleme, olayları olduğundan farklı yansıtma, zararlı bir gruba üye olma, arkadaşlık sitelerine kolaylıkla erişebilme, uyuşturucu satan kişilerle irtibata geçme gibi ahlâkî değerlere ters düşen durumlara maruz kalmaktadırlar. Sanal oyunlarda şiddet kullanarak, öldürerek, zarar vererek puan kazanmakta ya da önemli bir seviyeye yükselmektedirler. Yani olumsuz bir davranışın sonucunda ödüllendirilmektedirler. Çocuklar daha fazla ödül puanı almak ya da oyunda bölüm atlayabilmek için her defasında daha saldırgan hamleler yapma zorunda kalmaktadırlar. Oyunlarda ve girdikleri sitelerde hiç tanımadıkları insanlarla muhatap olmakta, sesli olarak ya da mesaj yolu ile iletişim kurabilmekte, ağır küfürli konuşmalara ve ortamlara maruz kalmaktadırlar. Çocuklar girdikleri sitelerden ya da oynadıkları oyun platformlarından öğrendikleri yeni jargonu/sözcüğü/terimi hayatlarında istihdam etmeye başlamaktadırlar. Dinç’e göre (2010), internet sitelerinde şiddet görüntülerinin ölçsüzce ve eğlencelik görüntü olarak yer alması kötülüğün ve şiddetin çocuğun hayatına sinsi şekilde girmesine sebep olmaktadır. Bunlara maruz kalan çocukların ise günlük hayatta karşılaştığı en küçük bir tartışma ya da çatışmayı şiddet kullanarak çözmeye kalkışması kaçınılmazdır.

Çocuklar farkına varmadan hem yakın çevrelerindeki kişilerin alışkanlıklarını hem de kendi ihtiyaçlarına ve isteklerine göre alışkanlık kazanmaktadırlar. Çocuklar bazı zararlı alışkanlıklar kazanmadan önce, onları tanımak, onlarla vakit geçirmek, onları faydalı etkinliklere yönlendirmek gerekmektedir. Bir alışkanlığın kazanılması bazen birkaç dakika-hafta-ay-yıl sürebilir, o yüzden çocuklar olumsuz alışkanlıklar kazanmadan önce bilgilendirilerek takip edilmelidir. Alışkanlık kazandıktan sonra bunları değiştirmek ya da yerine başka bir şey koymak zor olacaktır.

Çalışmada 4. sınıfta bulunan öğrencilerin mobil âletlerle etkileşimlerinin nasıl olduğu, karşılaştıkları problemlerin/tehlikelerin neler olabileceği, hayatlarını hangi açılardan değişime uğratabileceği incelenmiştir. Öğrencilerin kontrollü mobil âlet kullanımı konusunda farkındalık kazanmaları, mobil âlet kullanımı için zaman yönetimi konusunda kendilerini ne kadar planlayabildiklerinin tespit edilmesi için önem arz etmektedir.

Çalışmaya katılan diğer katılımcılar ise annelerdir. Hem annelerin mobil âlet kullanım disiplini kazanmaları hem de çocuklarına bu disiplini kazandırmaları mobil çağ toplumu için önemlidir. Annelerin, çocuklarının yaşadığı mobil internet döneminin özelliklerini bilmeleri, ne tür etkinliklerin yer aldığını takip etmeleri, çocuklarını doğru bilinçlendirmeleri, mobil âletlerin olumlu özelliklerine yönlendirerek çocuklarının gelişimine katkı sağlamaları, mobil internette karşılaştıkları uygulamaları doğru yorumlama becerileri kazandırmaları, kendilerine empoze edilen sistemleri tüketmekten ziyade faydalı yenilikler üretebilmeyi ve dünyaya yön verecek çalışmalar yapmalarını aşılama önemli konular arasında yer almaktadır.

Ülkemizde anaokulu, ilkokul, ortaokul, lise, üniversite öğrencilerinin beyinlerinin, ruhlarının, zihinlerinin ve kişilik yapılarının mobil âletler tarafından istila edildiği, çok az ailenin ve çevrenin bu konuda bilinçli hareket ettiği görülmektedir. Ülke çapında bu konuyla ilgili araştırmaların ve yönlendirmelerin çok nadir yapılıyor olması sebebi ile bu çalışmanın öğrencilere, ailelerine, eğitim alanında çalışan kişilere, konu ile ilgili çalışma yapan araştırmacılara ışık tutması adına önemlidir.

1.4.Varsayımlar

Bu çalışmada aşağıdaki varsayımlar temel alınmıştır:

1. Öğrenciler ve anneleri görüşme sırasında sorulan sorulara detaylı bir şekilde cevap vermişlerdir.
2. Öğrencilerin ve annelerin tam olarak anlayamadıkları sorular, farklı tekniklerle tekrar sorularak, sorunun iyice anlaşılması ve sonrasında cevap verilmesi sağlanmıştır.
3. Sorulan soruyla ilgili daha detaylı bilgi alabilmek için zaman zaman ek sorular da yöneltilmiştir.

4. Çelişkili/yanıltıcı yanıtlarla karşılaşıldığında, durumu netleştirmek için konu üzerinde biraz daha durulmuştur.

1.5. Sınırlılıklar

Çalışma 2017-2018 eğitim-öğretim döneminde İstanbul'da Kalem Vakfı Okullarında okuyan, araştırmaya gönüllü olarak katılan 18 ilkokul 4. sınıf öğrencisi ve 18 anne ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Mobil: Hareketli, devingen (Ayverdi, 2005), seyyar, portatif, gezici (Özbalkan, 1999).

Mobil Cihaz: Kablosuz bağlantı sağlayan ve taşınabilen âlet.

Saldırganlık: Öfke, düşmanlık, rekabet, engellenme, korku gibi durumlardan kaynaklanan ve karşısındakine zarar vermeyi, onu durdurmayı, ona engel olmayı, ya da kendini korumayı hedefleyen fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranış (Budak, 2009).

Şiddet: Düşmanlık ve öfke duygularının, kişilere veya nesnelere yönelik fiili, yıkıcı fiziksel zor yoluyla dile getirilmesi. Her türlü çatışma ilişkisinde rastlanan şiddet, saldırganlığın özgürlüğü, insan iradesini hiçe sayan en ileri, en aşırı boyutudur (Budak, 2009).

Pedofili: Cinsel heyecana yönelik fantazilerde veya etkinliklerde özellikle veya sadece ergen olmayan çocukların tercih edilmesiyle tanımlanan bir cinsel sapma. Cinsel etkinlik sıklıkla tam bir cinsel ilişkiden çok, bakma ve dokumayla sınırlıdır (Budak, 2009). DSM-5'te pedofili bozukluğu olarak yer almaktadır. En az altı aylık bir süre boyunca, ergenlik öncesi çocuk ya da çocuklarla cinsel etkinlikte bulunmakla ilgili, yineleyen, cinsel yönden uyarıcı yoğun düşlemler, cinsel itkiler ya da davranışlar (DSM-5, 2014).

Pedofil: Pedofili ile ilgili veya çocuklarla cinsel temastan hoşlanan kişi (Budak, 2009).

Çocuk İstismarı: Çocuğun ihmal edilmesini, fiziksel, duygusal ve cinsel istismarını içeren çok karmaşık ve tehlikeli bir sorunlar yumağıdır. Birçok durumda, çocuğun maruz kaldığı tecavüz ile eşanlamli olarak kullanılmaktadır (Budak, 2009).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde mobil cihaz kavramı, kontrollü kullanım, kontrolsüz kullanım, mobil cihazlarla ilgili terimler, mobil cihazların çocuklar üzerindeki etkileri (fiziksel sağlığına, ruhsal sağlığına ve davranışlarına, aile içi iletişime ve aile bağlarına, arkadaşlık ilişkilerine ve sosyalleşmeye, kültürel yapısına, entelektüel birikimine, kimlik-kişilik gelişimine, tüketim anlayışına, rol model alma durumuna, zaman yönetimine), mobil cihazların sebep olabileceği riskler (saldırganlık-şiddet, eylemsel bağımlılıklar, cinsel içerik-istismar-pedofili, siber zorbalık-siber saldırı-güvenlik-siber mağduriyet), konuyla ilgili örnek vakalar, uygulanan bazı tedavi yöntemleri ve uygulama örnekleri yer alacaktır.

2.1. Mobil Cihaz Kavramı, Kontrollü Kullanım ve Kontrolsüz Kullanım

İnternete, mobil cihazlar vasıtasıyla kolaylıkla ulaşılabilir olması hem internet hem de mobil cihaz kullanımının artmasına sebep olmaktadır. İnternetin kolay erişilebilir hâle gelmesi ve gelişen teknolojilerle tasarlanan yeni mobil cihazların hizmete sunulması ile insanların mobil teknolojileri kullanma becerilerinin giderek arttığı görülmektedir. İnternet ve mobil cihazlar doğru, bilinçli ve denetimli kullanıldığında pek çok alanda gelişim sağlarken, bilinçsiz kullanıldığında hem yetişkinler hem de çocuklar üzerinde olumsuz etkileri görülebilmektedir. İnternet hakkındaki ilk gelişmelerin 1969 yılında ABD Savunma Bakanlığı'nda ARPANET'in kurulması ile başladığı, Türkiye'de ise 12 Nisan 1993 yılında kiralık bir hat ile, ODTÜ Bilgi İşlem Daire Başkanlığı Sistem Salon'undaki yönlendiriciler kullanılarak ilk internet bağlantısının gerçekleştirildiği savunulmaktadır (ODTÜ Bilgi İşlem Daire Başkanlığı, 2005).

Mobil cihazların yetişkinler, ergenler ve çocuklar arasında uzun saatler çok yaygın olarak kullanılması bu cihazların insan hayatını şekillendirerek yön vermesine sebep olmaktadır. Özellikle son yıllarda internet; insanlarla çok hızlı iletişim kurarak, her türlü bilgiye çok kısa zaman diliminde ulaşmayı sağlayarak, bireylerin yaşantısını, aile hayatını ve toplumsal hayatını çok derinden etkileyen bir iletişim aracı hâline gelmiştir (Demir, 2006). Arama motorlarının çalışma prensiplerini oluşturan yazılımların, insan zihnini dışlayarak yaratıcılığı kendi sistemleri ile şekillendirdiği belirtilmiştir (Artut, 2014). Farklı içerikleriyle, insanların hayatını kolaylaştırmak, yenilik ve heyecan katmak için

tasarlanan cihazlar gerekli ihtiyaçları karşılayabildiği gibi bazen de kullanıcıları avucunun içine almaktadır.

Artut (2014), televizyon kullanımı ile başlayan ekran bağımlılığı sendromunun, bilgisayar ekranları ve mobil ekranların yaygınlaşması ile doruk noktasına ulaştığını belirterek; geniş kitlelerce benimsenen sosyal medyaların, kullanıcıların ciddi oranda gündelik vakitlerini ekranlar karşısında geçirdikleri birer sanal ortama dönüştüğünü, artık toplumdaki bireylerin, bulundukları yerlerden dışarıya daha az çıktığını, toplumun diğer bireyleri ile olan sosyal ilişkilerini ekran karşısında sürdürmeyi tercih ettiklerini ifade etmektedir. Mobil cihaz kullanan bazı kişilerin her işlerini mobil cihazlar yolu ile hlletmeye çalıştığı, yüz yüze iletişimden uzak durduğu, teknoloji kullanımının çok yaygın olduğu görülmektedir. Çocukların da bu konuyla ilgili ciddi problemler yaşayarak hayatlarına normal devam edemedikleri bilinmektedir. Bu durum, onların psikolojik ve bedensel gelişimlerini, sosyal ilişkilerini etkileyerek akademik başarılarını etkilemektedir (Aydıner, 2017).

Yücelten (2016), insanların uyandıkları andan gece yataklarına yattıkları zamana kadar geçen sürede aktif olarak telefon kullanmaları için hiçbir nedenleri yokken bile sürekli telefona bakma ihtiyaı geliştirdiklerini açıklamaktadır. Bayzan ve ubuku (2013) alışmalarında, internet kullanıcılarını “diğital vatandaş” kavramı ile ifade etmektedirler; “Diğital vatandaş, bilgi ve iletişim kaynaklarını kullanırken eleştirebilen, evrimii yapılan davranışların etik sonuçlarının farkında olan, teknolojiyi başkalarına zarar vermeyecek şekilde kullanabilen, internet ortamında iletişim hakkını kullanan, yaptığı paylaşımlarında ve işbirliğinde doğru tutumu sergileyen ve başkalarını da bu yönde teşvik eden vatandaştır.” Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere internet ve mobil cihaz kullanıcıları için farklı terimler kullanılsa da dikkat edilmesi gereken en önemli konunun hem kendimize hem de başka insanlara zarar vermeyen bir kullanıcı olunmasıdır. Çocukların küçük yaşlardan itibaren kontrollü mobil cihaz ve internet kullanıcısı olmaları için ailelerin, okul çalışanlarının, toplum kuruluşlarının ve devlet politikalarının bilinçli hareket etmesi ve doğru yönlendirmesi gerekmektedir. Ribble’ın (2011) araştırması bu konuda duyulan ihtiyaın bir bölümünü kapsamaktadır. Araştırmada Okullarda Diğital Vatandaşlık Politikası İhtiyaçları şu başlıklar altında belirlenmiştir:

1. **Dijital Erişim:** Hızlı bağlantı, kolay erişim, bireysel farklılıklar göz önünde bulundurularak özel eğitim öğrencilerinin kullanabileceği nitelikte uygun cihazların sağlanması.
2. **Dijital Ticaret:** Bilinçli, eğitilmiş ve akıllı tüketici olmak, çevrimiçi işlemlerde/satın almada dikkatli müşteri olmak, internet dolandırıcılığı ve kimlik hırsızlığına dikkat etmek, oyunlarda sanal ürünlerin satın alınması konusuna dikkat etmek.
3. **Dijital İletişim:** Akla gelenleri bir süzgeçten geçirerek yazmak ve göndermek, okulda öğrenciler tarafından kullanılan cep telefonlarının davranış problemlerine ve dikkat dağılmasına sebep olabileceğini bilerek hareket etmek, cihazların kullanım sorumluluğunun nasıl verileceğini belirlemek, mobil iletişim araçlarının eğitim ortamında zarar vermeden nasıl değerlendirileceğinin önemini kavramak.
4. **Dijital Okur-yazarlık:** Dijital teknolojilerin kullanımı hakkında okullarda yeterli zaman ayırmak, eğitim fırsatlarından en iyi şekilde yararlanmak için dijital teknolojileri nasıl kullanacaklarını öğretmek, uygun araçların oluşturulması için üreticilerin ve okulun birlikte çalışmaları yapması.
5. **Dijital Etik:** Teknoloji kullanımı sırasında diğer kullanıcıların farkında olmak, kişisel teknoloji kullanımımızın diğer insanları nasıl etkilediğinin bilmek, anne-babaların çocukları bilgilendirmesi (çocuklar anne-babalarının bilgilendirmesinden daha çok akranlarından ve diğer insanları gözlemleyerek öğreniyor), okulda çalışan görevlilerin teknoloji kullanım etiğini öğrencilere öğretmesi, siber zorbalığa dikkat etmek, internet etiğine uymak, başkalarının bizim teknoloji kullanımımız hakkında yapıcı eleştirilerine açık olmak.
6. **Dijital Hukuk:** Fikrî mülkiyet hakkı, telif hakkı, müstahcen içerikli materyallerin paylaşılması, cinsel içerikli mesajlar, yasadışı fotoğraflar, çıplak-yarı çıplak fotoğraf paylaşımları, çocuk pornografisi, cinsel taciz, yasal ve yasa dışı konular hakkında bilgilendirme yapmak.
7. **Dijital Hak ve Sorumluluklar:** Dijital toplumda kişilerin hak ve sorumluluklarını bilmesi, “zarar verme” temel ilkesine dikkat edilmesi.

- 8. Dijital Sağlık ve İyi Oluş:** Fiziksel ve psikolojik iyi oluş, göz yorgunluğu ve duruş bozukluğu, internet bağımlıları ve alkol bağımlıları arasında benzerlikler olabileceği, toplumdan soyutlanma yaşanabileceği bilgilerine hâkim olmak.
- 9. Dijital Güvenlik:** Okul otoritelerinin anaokulundan lise son sınıfa kadar öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluklarını gözetecek bir sistem benimsemesi, insanların geleceği ve iş hayatları için bütün bunların önemli olması.
- 10. Bulut Bilgi İşlem:** İnternet üzerinden ağ sunucularına erişim konusunda dikkatli olmak
- 11. Şahsa Ait Cihaz Kullanımı:** Akıllı telefon-dizüstü bilgisayar-notebook gibi cihazların kullanımı konusunda bilinçli olmak

Andrew Churches (2012), öğrencilerin mobil cihazları kullanırken saygı konusunda ve koruma alanında dikkatli olmalarını tavsiye etmiştir; kendine saygı duymak, diğerlerine saygı duymak, fikri mülkiyete ve diğer mülkiyetlere saygı duymak, kendini korumak, diğerlerini korumak, fikri mülkiyet ve diğer mülkiyetleri korumak.

Alanyazın incelemeleri sonucunda mobil cihaz kullanımı konusunda denetimli, denetimsiz, bilinçli, bilinçsiz, güvenli, güvenli olmayan ve problemlili kullanım ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Kontrollü mobil cihaz kullanımı ve kontrolsüz mobil cihaz kullanımı ifadesine sadece Muslu ve Bolışık'ın (2009) çalışmasında yer verildiği ve tam bir tanım yapılmadığı görülmüştür. Kontrolsüz internet kullanımı çocuğun ve gencin fiziksel, psikolojik, sosyal ve bilişsel gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde zamanlarının çoğunu okulda ve evde geçiren çocukların en yakın arkadaşı bilgisayarlar olmuştur (Muslu ve Bolışık, 2009).

Konuyla ilgili araştırmalar ve gözlemler sonucunda kontrollü mobil cihaz kullanımı ve kontrolsüz mobil cihaz kullanımı ifadeleri detaylı bir şekilde yazılarak bu konuyla ilgili yeni tanımlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Tarafımızca teklif edilen ve alanyazına katkı sunabilecek tanımlar şunlardır:

Kontrollü Mobil Cihaz Kullanımı: Bir kişinin mobil cihaz kullanımı sırasında; mobil cihazı kullanırken zaman yönetimini sağlayarak süresini doğru ayarlayabilmesi,

nitelikli içerik seçimi yapabilmesi, yaşına uygun uygulamalar takip edebilmesi, doğru amaç belirleyebilmesi, elde ettiği faydalı kazanımları değerlendirebilmesi, kendi gelişimine olumlu katkı sağlaması, bilinçli, iradesini ortaya koyarak, sağlıklı kullanmasıdır.

Kontrolsüz Mobil Cihaz Kullanımı: Bir kişinin mobil cihaz kullanımı sırasında; mobil cihazı kullanırken süresini doğru yönetemeyerek zaman israfına sebep olması, niteliksiz içerik seçimi yapabilmesi, yaşına uygun olmayan uygulamalar takip edebilmesi, yanlış amaç belirleyebilmesi, zararlı sonuçlara ve kazanımlara maruz kalabilmesi, kendi gelişimine olumsuz katkı sağlaması, bilinçsizce, iradesini ortaya koymadan, sağlıksız kullanmasıdır.

2.2.Mobil Cihazlarla İlgili Kullanılan Terimler ve Kavramlar

Günümüzde “**Nomophobia**” (**nomofobi**) adı verilen ve “no-mobile-phone-phobia” (cep telefonsuz kalma fobisi) ifadesinden türetilen cep telefonundan mahrum kalma korkusu olarak bilinen psikolojik davranış bozukluğu giderek yaygınlaşmıştır. Yayınlanmış bir habere göre, nomofobi terimi, ilk olarak 2008 yılında İngiltere’de yapılan araştırmalarda kullanılmaya başlanmış, ergenlerin %66’sı cep telefonlarını kaybetme korkusu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Mobile World Capital’in haberinde (2013), kullanıcıların %65’inin internet erişimleri ve cep telefonları olmadığında kendilerini savunmasız ve çaresiz hissettikleri belirtilmiştir. Nomofobik kişilerin internet erişimi sağlayabilecekleri noktalarda bulunmaya dikkat ettikleri, girdikleri mekanlarda telefonlarını şarj etmek için uygun şarj alanları aradıkları, pil seviyelerinin ne düzeyde olduğunu çok sık gözden geçirdikleri, sürekli cep telefonu ekranlarını kontrol ettikleri ve bu durumun rahatsız edici bir tik bozukluğu hâline geldiği açıklanmıştır. Çevremizde nomofobik insanları görmemizin ya da gözlemlememizin muhtemel olduğu düşünülmektedir. Stone (2014), cep telefonundan belirli bir süre ayrı kalan kullanıcıların, panik içinde olduğunu ve çaresiz hissettiğini, bu yüzden yanlarında bulunan insanların sohbetine odaklanamadığını, kendi işlerine konsantre olamadığını ve cep telefonlarına gelen bildirimlerle ilgilendiğini, cep telefonlarının her an titreyebileceği ile ilgili “cep telefonu titreşim sendromunu” yaşadıklarını, bu yaşananların hepsinin dopamin düzensizliği ve beynin ödül merkezi ile ilgili olduğunu belirtmiştir.

HuffPost (2017), 18-29 yaş aralığındaki kullanıcıların %63'ünün gece yataklarına cep telefonu, akıllı telefon ya da tabletleriyle birlikte girdiğini, bu durumun uykuyu engelleyici bir unsur olduğunu açıklamıştır.

Mobil cihazlar ile ilgili diğer bir terim ise “fomo” (fear of missing out) terimidir. Sanal ortam dışında kalma korkusu / sanal ortamda bulunmadığında eksiklik hissetme korkusu olarak ifade edilen “fomo” terimi, genel olarak kişinin sanal ortamdaki bilgileri, yaşananları ve akışı takip edememe yani bilgi akışını ve gelişmeleri kaçırma korkusu/sendromu/bozukluğu olarak ifade edilmektedir. Bu kişiler Twitter, LinkedIn, Instagram, Facebook akışını takip edemediklerinde bir şeyleri kaçıracaklarını düşünerek rahatsızlık duymaktadır. Mobile World Capital (2013), insanların sosyal medya hesaplarına girmediklerinde önemli bilgileri kaybetme endişesi içinde olduklarını, kişilerin sanal olarak dışlanacaklarını düşünmesi ile bir çeşit sosyal kaygı yaşadıklarını, telefonlarına yapışık olmadıklarında eksiklik hissettiklerini açıklamıştır. 2013 yılında yapılan çalışmada, kullanıcıların %56'sında bu tür bir korku olduğu, %27'sinin sabah kalktıklarında ilk yaptıkları işin sosyal ağlara katılmak olduğu belirtilmiştir. Kişilerin sosyal ağlarda bulunamama sendromlarını ölçmek için RateMyFomo isimli bir program geliştirildiği açıklanmıştır (Mobile World Capital, 2013). Dossey (2014), fomo terimini, kullanıcıların sosyal medyada çevrimiçi olmadığında arkadaşlarının o an yaşayacağı deneyimlerden mahrum kalacağını düşünerek kaygı hissetmesi durumu olarak açıklamıştır. Bu kişilerin yüz yüze iletişimden daha çok sosyal medya iletişimini tercih ettikleri için kendilerini gittikçe yalnız ve tecrit edilmiş hissettikleri vurgulanmıştır. Beck (2017), “fomo” ile baş etme yollarının 3 aşamada takip edilebileceği bir yöntem sunmuştur:

- 1. Fomo'nun yalanlara dayandığını anlamak:** Kaçırdığını düşündüğün hayatın var olmadığını, yanıltıcı olduğunu, gerçekleri yansıtmadığını kabul etmek.
- 2. Fomo ile Fomo ile savaşmak:** Davranışların ve duyguların oluşumunda kelimelerin çok büyük bir öneme sahip olduğunun farkına varmak. Fomo (fear of missing out) kelimesini kodlarken Fomo (find one magnificent object: muhteşem bir nesne bul), Fomo (feel okay more often: daha sık iyi hisset) ya da farklı bir kişisel terimle kodlamak ve olumlu kelimelerin etkisiyle bu problemten uzaklaşmak.

3. Durmak: Fomo düşüncesi geldiğinde onu durdurmak ve başka bir konuya odaklanmaya çalışmak.

Terimlerden bir diğeri ise, internetsiz kalma korkusu/bir ağa bağlanamama korkusu olarak ifade edilen **Netlessfobi**'dir. Her an internete ulaşma isteği duyan kullanıcılar, sosyal medya hesaplarında beğenme-beğeni alma, yorum yapma-yorum alma, oynadığı oyundaki değişim ve gelişmeleri takip etme-grup üyesi olarak kendi varlığını sergileyebilme ihtiyacı hissetmekte ve kendilerini bu duygu ve düşünceden alıkoyamamaktadır. **Siberkondria** ise, internette sağlık hakkında bilgilerin okunması ile ilgili ortaya çıkan terimdir. Starcevic ve Berle (2013), sağlıkları hakkında endişeli olan kişilerin, internet ortamında çok sık aralıklarla sağlıkları ile ilgili araştırma yaptıklarını, yapılan sık araştırmaların onları daha çok kaygılandırıldığını, sağlıkla ilgili kaygılı araştırmanın da siberkondria olarak nitelendirildiğini belirtmişlerdir. **Siberstalking** terimi, siber takip olarak tanımlanmaktadır. Kullanıcılardan birinin, önceden tanıdığı bir kişiyi sanal ortamda sürekli takip ederek onun hakkında bilgi edinmesidir.

Odabaşı ve arkadaşları (2007) ise, **netiquette** terimi üzerinde durmuşlardır: İngilizce'de "netiquette" olarak ifade edilen terim Türkçeye internet âdâbı olarak girmiştir. Türkçe anlamı, bilgisayar ağı üzerinde güzel davranış gösterme görgüsü, davranışı, âdâbıdır. Bu kavram İngilizcede iki kelimenin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Net=ağ, Etiquette=görgü kuralları, âdâb-ı muâşeret, etik. Türkiye'de farklı kaynaklarda internet ilkeleri, internet etiği olarak kullanılan "netiket" terimi için "internet âdâbı" terimi seçilmiştir.

Hikikomori, Japonya'da ortaya çıkan ve daha sonra başka ülkelerde de kullanılmaya başlanan bir terimdir. Hikikomori, internet bağımlılığı sebebi ile kişilerin uzun süre odalarından çıkmamasını ifade etmektedir. Krieg ve Dickie (2011), hikikomorinin, akut sosyal çekilme olarak tanımlanabileceğini ifade etmişlerdir. Yavuzer'e göre (2007), bilgisayar oyunları çocuğu sosyal ortamdan uzaklaştırarak sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Mobil cihaz kullanımının aşırı olması ile ilgili "çevrim içi zihinsel sağlık uzmanlarının" yetişmesi ve alanda çalışmalar yapmaları, bu konuyla ilgili ihtiyaçların arttığını göstermektedir.

2.3. Mobil Cihazların Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Mobil cihazlar, çocukları fiziksel, ruhsal, sosyal, duygusal, davranış, entelektüel ve düşünce alanlarında etkisi altına almaktadır. Çocuklar bu cihazlarla yoğun bir iletişim hâlinindedir ve zamanlarının bir bölümünü bu cihazlara ayırmaktadırlar.

Kaşıkcı ve arkadaşlarının (2014) yapmış olduğu çalışmaya göre, 9-16 yaş aralığındaki kullanıcıların mobil cihazları kullanım amaçlarının sırasıyla; okul işleri, video klip seyretme, arkadaşlarla ya da başkalarıyla internet üzerinden oyun oynama, sohbet odasını ziyaret etme, sosyal ağ sitesini ziyaret etme, e-posta gönderme, anlık ileti gönderme, müzik ya da film seyretme, haberleri okuma-seyretme olduğu belirlenmiştir.

Mobil cihazların etkili olduğu alanların başında çevrim içi oyunlar gelmektedir. Çevrimiçi oyunlar çocuklar, gençler ve yetişkinler tarafından bir eğlence alanı olarak çok rağbet görmekte, tasarlanan oyun modelleri çok sık yenilenmekte, oyunlarla tanışan kişi sayısı her gün artmaktadır. Çeşitli yaş gruplarından insanların bulunduğu çevrimiçi oyun sitelerinde tek kişi ya da grup olarak geniş bir yelpazede katılım gösterilebilmektedir. Çocuklar bu oyunları sınıf arkadaşlarıyla, tanıdık akranlarıyla, yakınlarıyla ya da hiç tanımadıkları yabancı insanlarla oynayabilmektedirler. Okula giden öğrenciler oyunları çoğunlukla sınıf arkadaşlarından, servis arkadaşlarından ya da diğer akranlarından duyarak oynamaya başlamaktadırlar. Zararlı oyunların saatlerce oynanması ve tanınmayan insanlarla iletişime geçilmesi mobil cihaz kullanımının olumsuz etkileri arasında yer almaktadır.

Şiddet içerikli oyunların ve görüntülerin, çocukların hayatında şiddet eğilimli davranışlara ve saldırganlığa yol açtığı aşikâr bir şekilde görülmektedir. Şiddetin “güçlü olmak” ile aynı anlama geldiğini ifade eden görüntüler, çocukların taklit etme isteği ile birleşince, ortaya telafisi olmayan sonuçların çıkmasına sebep olabilmektedir. Yavuzer (2007), bilgisayar oyunlarının dikkat, algı, el-göz koordinasyonu ve muhakeme gibi bazı zihinsel işlevlerin gelişimine katkısı olduğunu, bunun yanı sıra bilgisayar oyunlarının çocuğun hayal gücünü harekete geçirerek zihinsel gelişimini olumlu yönde etkilediğini, bu yönüyle uyarıcı ve eğitici bir etkiye sahip olduğunu açıklamıştır. Bütün bu nedenlerden ötürü bilgisayar oyunlarını kısıtlı derecede oynayan çocukların olumlu açıdan faydalanabileceği; fakat bunun süresinin ilköğretim yıllarında günde yaklaşık bir saat olması gerektiğini belirtmiştir.

Mobil cihazların çocuklar üzerindeki etkilerinden bir diğeri ise seyrettikleri reklam, film, videolardır. Mobil cihazlar yolu ile görülen reklamlar, çizgi filmler ve videolar çocukları kolaylıkla tüketimin hedef kitlesi hâline getirmektedir. Bebekliklerinden itibaren ekran karşısında pek çok görüntüye maruz kalan çocukların beyni sürekli akış hâlinde olan bilgi bombardımanı yolu ile yeni ürünlerle tanışmaktadır. Mobil cihaz ekranlarındaki reklamlarda çok sık görülen ürünler çocukların o ürüne sahip olma isteğini arttırarak, o ürüne sahip olduğunda kendini iyi hissedeceği, mutlu olacağı, o ürüne sahip olmazsa kendisini eksik hissedeceği duygusunu yaşatmaktadır. Okuldaki ve çevresindeki akranlarının da o ürünlere sahip olduğunu gören çocuk bu konuda daha ısrarcı olmakta, popüler kültürün dayatması ve üretici firmaların satış politikası ile karşı karşıya gelen çocuk, ailesini bu konuda ikna etme yöntemlerini aramaktadır.

Diğer önemli bir konu da çocukların ekranlardaki olumsuz sahnelerden ve karakterlerden çok etkilenmeleri, bu sahnelerin ve karakterlerin çocukların hafızasında uzun süre kalması ve bunları gerçek olarak yorumlamalarıdır. Şirin'e (2015) göre çocuk ile yetişkin arasındaki en önemli fark çocuğun gördüklerine inanmasıdır. Yetişkin sorgular ama çocuk bu tecrübeden yoksundur ve gördüklerine inanır.

Mobil cihaz kullanımının çocuklar üzerindeki etkilerinden bir tanesi de aile içi iletişimidir. Anne-babanın ve ailedeki diğer büyüklerin alışkanlıkları çocuğun gözlemleriyle çocuğa da geçmektedir. Sezgin (2015), bir çocuğun yetişirken biyolojik, fizyolojik, sosyolojik, psikolojik ve pedagojik açıdan ailenin bütün özelliklerini hem taşıdığını hem de yansıttığını açıklayarak, çocuğun ailenin aynası olduğunu ve aile ne kadar kültürlü, bilgili, sorumluluk sahibi, güzel ahlâklı, insanî vasıfları taşıyorsa çocuğun da öyle olacağını ifade etmiştir.

Anne-babasını ve diğer aile üyelerini çok sık mobil cihazlarla ilgilenirken gören çocuk, bu konuyu merak ederek, anne-babasını ve diğer aile üyelerini model alarak onların yaptığına özenmeye başlayacaktır. Çocukların önündeki rol model olumlu özelliklere sahip olduğunda yapıcı, olumsuz özelliklere sahip olduğunda yıkıcı etki oluşturmaktadır. Aile içindeki üyelerde mobil cihaz kullanımı ile ilgili bir bağımlılığın olması, çocukta da bu tür bağımlılıkların oluşma riskini arttırmaktadır. Alanyazında akıllı telefon bağımlılığı ile ilgili “nomofobi” terimi kullanılmaktadır. Nomofobi özellikleri taşıyan kişide şu belirtilerin görüldüğü bildirilmiştir: Cep telefonunun kapalı olması veya çekmemesine karşı olumsuz fiziksel belirtiler ve aşırı bir tepkinin oluşması, obsesif bir

şekilde cihazın yanında olup olmadığının kontrol edilmesi, sürekli cep telefonu kaybetme endişesinin yaşanması, bu düşüncenin uzun süredir devam etmesi, kişinin günlük hayatını ve sağlığını olumsuz etkilemesi (Aktüel Psikoloji, 2013).

Altıntaş'a (2016) göre, anne-babanın çocukla kurduğu iletişim şekli, çocuğa verdiği tepkiler, çocuğun kendisi ile barışık olmasında, kendisini mutlu hissedip çevresiyle olumlu ilişkiler kurmasında, özgüven geliştirmesinde, kendisini beğenmesinde, yeteneklerini fark etmesinde ve buna benzer kazanımlar elde etmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu sebepten dolayı, aile içindeki büyüklerin çocuklara rol model olması, çocukların gelişimi için önem arz etmektedir.

Mobil cihaz kullanımının çok yaygın olması, çocuklarda konuşma dilinin bozulmasına, onun yerine popüler kültüre ait terimlerin kullanımının yaygınlaşmasına sebep olmaktadır. Bu durum bazı aile ve topluluklarda çocukların kültürlerine ait kelimeleri öğrenememesine, kullanamamasına ve bu nedenle de kültür mirası olarak nitelendirebileceğimiz kadim kelimelerin unutulmasına sebep olmaktadır. Çocuklar mobil cihazların sunduğu eğlence ve hazdan dolayı sorumluluklardan ve görevlerden kaçmaya, hayatın sorumluluklarından uzaklaşmaya başlamaktadır. Görev ve sorumluluklarını yaparak değerlendireceği zaman dilimini, mobil cihazlarda kullanmayı tercih eden nesiller yetişmektedir.

Uzun süre mobil cihazlarla vakit geçiren çocuklarda çeşitli fiziksel hastalıkların olduğu görülmektedir. Artut (2014), teknolojinin obeziteye sebep olduğu konusunda eleştiride bulunmuştur. Yaygınlaşan teknoloji kullanımının insanlara, oturarak yapılan daha fazla aktivite sunduğunu, özellikle ekran karşısında sabit şekilde durma halinin, teknoloji kullanıcılarının vücutlarında çeşitli duruş bozukluklarına sebep olduğunu, ekran karşısında geçirilen süreden dolayı birtakım psikolojik ve sosyolojik problemlerin ortaya çıktığını açıklamaktadır. Bu yüzden, davranışsal bağımlılıklardan kurtulma çarelerinin birçoğunun, bağımlı ile davranış tetikleyici arasında psikolojik veya fiziksel uzaklık yaratmayı içerdiği ifade edilmiştir (Alter, 2017).

Mobil cihazların, çocukların hayatında bu kadar çok etki yaratmasının sebeplerinin başında, çocukların bazı temel ihtiyaçlarına mobil teknolojiler aracılığı ile karşılık bulmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Yaşadığımız çağda, mobil cihaz kullanma alışkanlığını küçük yaştan itibaren kontrollü olarak takip etmek ailelerin azami hassasiyet göstermesi gereken konuların başında yer almalıdır. Çocukların internet

risklerine karşı bilgilendirilmesinde okullardaki derslerin içeriği internet risklerini kapsayacak şekilde geliştirilmelidir (Kaşıkçı ve arkadaşları, 2014).

2.3.1. Çocukların Fiziksel Sağlığına Etkileri (Ergonomik Etkileri)

Mobil cihazların ve internetin kullanım yaygınlığının ve süresinin artması ile duruş bozuklukları, kaslarda çeşitli ağrılar, görme problemlerinde artış, baş ağrısı, baş dönmesi, boyun ağrıları, vücudun bazı bölümlerinde uyuşma, iskelet-kas sistemi problemleri, kilo artışı, uyku kalitesinde bozulmalar, konuşma problemleri, hareketsizlikten dolayı organlarda oluşan hastalıklar ve daha pek çok fiziksel sorunla karşılaşmaktadır. Muslu ve Bolışık'a göre (2009), bilgisayarda fazla zaman geçirilmesi, çocukların oyun oynama, spor yapma gibi etkinliklere daha az zaman ayırmalarına neden olarak enerji tüketiminde azalmaya yol açmaktadır. Bilgisayar önünde bir şeyler atıştırma alışkanlığı ise enerji alımını arttıran bir faktördür. Bu durumlar obezite gelişiminde rol oynayan önemli risk faktörleridir. Obezite sonucunda kişilerde kardiyovasküler hastalıklar, uyku bozuklukları, diyabet, kolesterol ve eklem problemleri gibi birçok hastalık türemiştir (Artut, 2014). Çınar'a göre (2015), gelişim döngüsünü tamamlayamamış çocuk ve ergenlerde oturma bozuklukları nedeniyle kas ve iskelet sistemi rahatsızlıkları gözlenmektedir.

Kişilerin spora vakit ayırmaması, sürekli aynı pozisyonda durması, gece yarısına kadar çeşitli mobil cihazlarla ilgilenmesi ve geç saatlerde uykuya gidilmesi vücut dengesinin bozulmasına ve yorgunluğa sebep olmaktadır. Alter (2017), bu konuyla ilgili çeşitli araştırmalar yapmıştır. Uyku kalitesinin son yarım yüzyılda, özellikle de geçen yirmi yıl içinde çarpıcı ölçüde düşmüş olduğunu, bunun başlıca suçlularından birinin de elektronik cihazların çoğundan yayılan mavimsi ışık olduğunu belirtmiştir. Mavi ışığın, sabahı işaret ettiğini, beyin derinliklerindeki epifiz bezinin geceleri melatonin denen bir hormon salgıladığını, melatoninin uyku getirdiğini, mavi ışık gözümüzün arkasına çarpınca, epifiz bezinin melatonin üretimini kestiğini ve vücudun gündüze hazırlandığını açıklamıştır. Bu konuyla ilgili diğer bir ifadesi de yatmadan önce iPad kullananların vücudunda daha az melatonin salgılandığı ve bu yüzden kendilerini daha yorgun hissettikleridir. Yakın zamanlarda yapılan araştırmalarda, yatmadan kısa süre önce ışıklı bir ekrana bakmanın derin bir uykuya dalmayı ciddi ölçüde engellediğini ortaya koymaktadır.

Young (1996), internet bağımlılığını dürtü-kontrol bozukluğu olarak tanımlamaktadır. İnterneti haftada yirmi-seksen saat arasında kullanan kişilerde yoğun kullanıma bağlı olarak uyku düzeninde bozulmaların yaşanabileceğini, bu durumun aşırı derecede yorgunluğa sebep olabileceğini, sonuç olarak da akademik ve meslekî problemlerin ortaya çıkabileceğini, bağışıklık sisteminin zayıflayarak savunmasız hâle gelebileceğini, sinir sıkışması olarak ifade edilebilecek karpal tünel sendromuna (el-bilek rahatsızlığına), sırt ağrılarına ve göz yorgunluğu rahatsızlıklarına sebep olabileceğini belirtmektedir.

Teknolojik gelişmelerin çok yönlü olduğu ifade edilebilir. Uzmanlar teknolojiyi geliştirmek için çeşitli yöntemler deneyerek, araştırmalar yaparak, sağlık-bilim-iletişim ve daha pek çok alanda kullanılacak yeni tasarımlar sunarak insanların hayatına değişim-yenilik-kolaylık sağlamaktadırlar. Diğer yandan ise teknolojiyi çok fazla kullanan kişilerin ruhsal ve fiziksel açıdan hastalanabildiğini ve zor şartlarda hayatlarına devam etmeye çalıştıklarını görmekteyiz. Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi teknoloji iyi yönde kullanıldığında olumlu sonuçlar, kötü yönde kullanıldığında ise olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Teknoloji, bir yandan kontrol edilemeyen bir hızla gelişen sanayileşmeyle, kanserojen toksin malzemelerin yaygınlaşmasına neden olmaktadır, bir yandan da teknolojinin sınırlarını zorlayarak, hastalığa çareler üretecek çözümler bulma konusunda gelişmeler elde etmeye çabalamaktadır (Artut, 2014).

Mobil cihaz kullanımı insanların bazı bilgileri (telefon numarası, ev adresi, kimlik numarası, günlük bilgiler vb.) hafızalarında tutmak yerine telefona, iPad'e, bilgisayara, akıllı saate kaydetmesini sağlamaktadır. Bu bilgiler, ihtiyaç duyulduğunda mevcut olan cihazdan açılarak bakıldığı için, öğrenilememesine ya da ezberlenememesine sebep olmaktadır. Teknolojiye çok fazla bel bağlamak aynı zamanda dijital amnezi (unutkanlık) denen bir olaya neden olur (Alter, 2017).

2.3.2. Çocukların Ruhsal Sağlığına ve Davranış Gelişimine Etkileri

Çocuklar toplumda yer edinmeye, ait hissetmeye, kendilerini var etmeye ve göstermeye, ilişki kurmaya, bazı alanlarda kendilerini başarılı hissetmeye ve kendilerini ifade edebilecekleri bir alana ihtiyaç duymaktadırlar. Yaşamak ve sahip olmak istedikleri hayatı gerçek dünyada bulamayan çocukların, bunun eksikliğini hissederek beklentilerinin pek çoğunu sanal ortamda dizayn etmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu

yüzden kendilerini sanal ortamda göstermeye çalıştıkları, gerçek ya da sahte kimlikleriyle sunma gayreti içinde oldukları bilinmektedir. Dedeoğlu'na göre (2016), bilgi ve iletişim teknolojilerinin önemli etkilerinden bir tanesi kişilerin kendilerini tanımlamaları, kişiliklerin oluşumu ve kişilerarası etkileşimin yarattığı sonuçlardır. Yeni teknolojinin sunduğu olanaklarla kimliği saklayabilmek, farklı gösterebilmek mümkün hâle gelmiştir.

Mobil cihazların çocukların ruhsal sağlığına etkilerinden bir diğeri ise çocukların yaşlarından büyük bir kişilik profilinin içine girmeleridir. Seyrettiklerinin, gördüklerinin, maruz kaldıklarının ve model aldıklarının etkisiyle yetişkin hayatına erken adım atmalarına sebep olmaktadır. Bunun bilincinde olan ve kendi çocuklarının öz kimliklerini kaybetmemelerini isteyen üreticilerden bazıları, tasarladıkları ürünleri halkın kullanımına sundukları hâlde kendi çevrelerinden uzaklaştırmayı tercih etmişlerdir. Alter (2017), Steve Jobs'un 2010 yılında iPad'in tanıtımını yaparak, herkesin bir iPad sahibi olması gerektiğini söylediği hâlde, kendi çocuklarının iPad kullanmalarına izin vermeyi reddettiğini belirtmektedir.

Çocuklara yönelik reklamların, filmlerin, oyunların, çeşitli tasarımların yapılması ve çocuklara çok parlak yöntemlerle, istek uyandıracak şekilde pazarlanması ve sunulması çocukları ve gençleri tüketim davranışına, sahip olmaya, sahip olamayınca mutsuz olmaya yönlendirmekte ve ne kadar çok şeye sahipsen o kadar çok mutlu olursun anlayışını topluma empoze etmektedir. Sungur (2008), tüketime ve para harcamaya özendiren reklamların, çocuğun reklamda gördüğü yiyecekleri, oyuncakları istemesine neden olabileceğini vurgulamıştır. Reklamın zararlı bir etkisi de ailelerin onaylamadığı davranışların çocuklara benimsetilmesi, kimi zaman yüceltilmesidir. Kendi bedeni ile ilgili algının biçimlenmesini etkilemektedir (Yücel, 2008). Kitle iletişim araçlarında, görsel ve yazılı basında, dergilerde, gazetelerde, radyolarda, televizyonlarda yer alan reklamların amacı, insanın düşünce sürecini etkilemek, bellekte yer alan anı izlerini, düşünce kalıplarını değiştirmek, pekiştirmek ya da yeni izler, yeni kalıplar yaratmaktır. Böylece, insanın değerler sistemini, davranışlarını, tutumlarını, eylemlerini istedikleri doğrultuda yönlendirmek, hatta yönetmek amaçlanmaktadır (Köknel, 2013).

Yaşına uygun görev-sorumluluk bilincini kazanmadan ve gelişim dönemine uygun süreci tamamlamadan daha üst basamağa geçmeye çalışan çocukların sayısı artmaktadır. Toplumsal değişimin ve gelişimin bir sonucu olarak çocukların duygusal dayanıklılık ve karar verme becerileri açısından ciddi yetersizlikleri olduğu, fiziksel

olarak ve düşünce yapısı itibari ile yetişkin tavırlar sergiledikleri görülmektedir. Duygusal yeterliliğe ve fikir olgunluğuna ulaşmadan çeşitli uyaranlara maruz kalan çocukların çeşitli sahneleri tekrar tekrar seyrediyor olması, onların dünyasında bu bakış açısının normalleşmesine ve hayatlarının olağan bir parçası konumuna gelmesine sebep olmaktadır. Kuşay'a (2013) göre, sosyal medya ortamlarının uçsuz buçaksız dipsiz bir kuyu gibi her şeye açık olması, özellikle bilinçsiz kullanıcılar ve ergen kullanıcılarda korku ve endişe gibi duyguların oluşmasına neden olmaktadır.

Young ve Rodgers (1998), depresyon ve patolojik internet kullanımında erken teşhisin önemini, depresyon ve patolojik internet kullanımında görülen semptomların bazen birbirini maskeleyebileceğini; düşük benlik saygısı, düşük motivasyon, reddedilme korkusu, onaylanma ihtiyacı olan depresif kişilerin internet kullanım seviyelerinde artışa sebep olabileceğini vurgulamıştır. Ayrıca, depresiflerin gerçek hayatta yaşadıkları kişilerarası iletişim zorluklarını, sanal dünyada anonim kimlikleriyle; yüz ifadesi- mimik- ses tonu- göz teması olmadan gerçekleştirmeye çalıştıklarını açıklamışlardır. Bu durum çocukların gerçek kişiliklerini oluşturamamasına ve öz kimliklerini bulamamalarına sebep olabilmektedir. Ong ve Tan (2014), internet bağımlılığının kaygı ve depresyon gibi ruhsal bozukluklarla, davranış bozuklukları, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ile ilişkili olduğunu açıklamaktadır.

Altıntaş (2016), insanların gerçek hayatta olmak isteyip de olamadığı kişiyi, sanal dünyada yaratarak, mutluluğu ve hazzı internet ortamında yaşadığını belirtir. Bu durum esas bağımlılık yapan unsurun internetin kendisinin olmadığı, internet ortamında yaşananlardan ve duyulan hazdan kaynaklandığını gösterir. Çocukların son zamanlarda kontrolsüz internet kullanımı ile karşıladığı haz alma duygusunu, ilerleyen zamanlarda başka yollardan da sağlayabilecekleri ve farklı arayışlara girebilecekleri göz ardı edilmemesi gereken önemli bir noktadır.

Mobil dünya, insanî değerlerin öğrenilmesi konusunda da toplumu etkilemektedir. Bilginin doğruluğu, özel hayata saygı gibi hususlardaki eksiklikleri, iletişim dilinin hakaret niteliği taşıması, nezaket ve saygının korunmaması gibi çok sayıda olumsuz niteliği barındırabildiği de gözlenmektedir. Doğruyu aktarmak ve gerçeği saptırmamak bütün bireylerin doğal olarak yapması gerektirir. Dürüstlük ve doğruyu ifade etme erdeminin yeni medyanın etkileri ve ortaya çıkan sorunlarla da çok yakın ilgi içinde olduğu görülmektedir (Dedeoğlu, 2016).

Bu durumların hepsi çocukların ruhsal, duygusal ve davranışsal anlamda hazır olmadan büyüklerin dünyasına maruz kalmasına, pek çok bilgiyi erken yaş döneminde öğrenmesine, taklit etmesine, anlamlandıramadan ve sorgulayamadan hayatında yaşamasına, kişilik yapısının zedelenmesine sebep olabilmektedir.

Arıcak (2015), değerli olduğunu hissetmek, ait olmak, varlığını göstermek, kendini ifade etmek isteyen çocukların aile içinde karşılayamadıkları bu ihtiyaçlarını mobil cihazlar vasıtası ile uygulamalarla ve internet ortamında gidermeye çalıştıkları üzerinde durmaktadır. Kısacası, insanlarla olan iletişim ihtiyaçlarını iletişim teknolojileri araçları ile tatmin etmeye çalıştıklarını ifade etmektedir. Çevrenin onayı, desteği ve kabulünün, kişinin ruh sağlığını ve mutluluğunu önemli ölçüde etkileyen unsurlardan birisi olduğunu savunmaktadır.

2.3.3. Aile İçi İletişime ve Aile Bağlarına Etkileri

Çocukların mobil cihazları kullanım alanlarının, kullanım biçimlerinin ve kullanım sürelerinin oluşmasında bilinçli aile ve bilinçli anne-baba olmanın katkısı çok fazladır. Anne-babaların mobil cihaz kullanımı konusunda çocuklarını gerektiği gibi eğitebilmesi, yönlendirebilmesi için kendilerinin de bu konuda yeterli bilgiye sahip olması ve dengeli bir kullanıcı olması gerekmektedir. Mobil cihaz kullanımı konusunda kendisini kontrol edebilen, kullanım amaçlarını doğru belirleyen anne-babalar çocuklarını da doğru yönlendirme imkânına sahip olacaktır. Bunun yanında, kendini kontrol edemeyen, zamanını amaçsız bir şekilde saatlerce mobil cihaz kullanarak geçiren anne-babanın, çocuğunu yönlendirememesi ve karşılaşılabilecek tehlikelerden koruyamaması beklenen bir sonuç olacaktır. Dinç (2010), çocukların teknolojik âletleri ne olarak göreceklerini ne için kullanacaklarını, kullanmalarını gizleyip gizlemeyeceklerini, teknolojik âletlere ne kadar zaman ayıracıklarını anne-babalarından ya da onların tepkilerinden öğrendiklerini ifade etmiştir.

Ebeveynlerin mobil cihazları şu durumlarda çocuklarına verdikleri gözlemlenmiştir: Çocuğun yemek yemesi için, kalabalık içinde ya da bir ziyarete gidildiğinde, anne-babayı rahatsız etmesin diye, anne-babanın acil işi olduğunda çocuğu susturma amacıyla, çocukla birebir ilgilenmek istemediklerinde, çocukla konuşmak istemediklerinde, çocuk ağlamasın diye, çocuktan sıkıldıklarında, yorgun olduklarında, çocuklarına vakit geçirtebilecek başka alternatif bulamadıklarında, kendilerine vakit

ayırmak istediklerinde, rahat alışveriş yapmak için, trafikte kaldıklarında, uzun yolculuklarda, özel kutlama ve davet günlerinde, sohbet ettikleri ortamda çocuk tarafından engellenmemek ve bölünmemek için. Alter (2017) bu konuda, iPad'lerin ebeveynlik işini epey kolaylaştırdığını, video seyretmeyi veya oyun oynamayı seven çocuklara yenilenebilir eğlence sundukları için çok yorulan ve az dinlenen anne-babalara mucize gibi geldiğini belirtmiştir. Yücel (2008) ise duruma farklı bir açıdan bakarak, ailelerin çocuğa az zaman ayırmasıyla suçluluk duygusunun ortaya çıktığını, bu durumun ailelerin çocuğun isteklerine daha duyarlı olmasına, çocuklarının isteklerini geri çevirmek istememelerine, çocuğun satın alma ve aldırma gücünün artışına yol açtığını ifade etmiştir.

Ailelerin, çocuklarını ilgisiz ve serbest bırakması, bütün üyelerin ev içinde uzun süre mobil cihaz ile ilgileniyor olması, aile içindeki kişilerin birbiriyle çok fazla konuşmamasına, çok az paylaşımda bulunmasına, birbirinden pek haberdar olmayan bir aile tablosunun oluşmasına ve sonunda da aile içi iletişimsizliğin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bazı ailelerde bu durumun, aile üyelerinin farklı zamanlarda yemek yemesine, hatta çocukların mobil cihaz karşısında yemek yeme alışkanlığı geliştirmesine, aile üyelerinin yemek yerken birbiriyle değil de cihazlarla iletişim kurmasına sebep olduğu görülmektedir. Artut (2014), aile yemeğinin, geleneksel bir olgu olduğunu, yemek öncesi yapılan hazırlıkların ve yemek yeme süresince ortaya çıkan davranışların, evde aile ile yemek yemenin parçalarını oluşturduğunu vurgulamıştır. Çınar'a göre (2015), sanal âlemde insanlar birbirleri ile buluşup tanışırken, toplum içinde ve aile içinde sosyalliklerini yitirmektedir. Hatta bu tarz bir iletişim aile içinde problemlere neden olmaktadır.

Çocuklar, alışkanlıklarının büyük bölümünü ailede kazanmaktadırlar. Bunun için de anne-babaların kendi alışkanlıklarını iyi biliyor olması ve hayatlarını ona göre şekillendiriyor olması gerekmektedir. Bazı anne-babalar kendilerine vakit ayırabilmek ya da evdeki işlerini yapabilmek için çocuğu evde en hareketsiz hâle getirmenin internet kullanımı olduğunu düşünerek interneti bakıcı olarak kullanabilmektedirler (Dinç, 2010).

Ailenin, mutlu, huzurlu, bilinçli olması ve aile bağlarının kuvvetli olması için en büyük sorumluluk anne-babanın kendini ve çocuklarını tanıması, sağlıklı bir aile ortamı oluşturmasıdır. Çocukların güvenli internet kullanımı için öncelikli görev ailelerindir. Bu nedenle, ailelerin internetin boyutlarının ve olanaklarının farkında olmaları

gerekmektedir (Odabaşı vd., 2007). Aile içinde internet ve sanal iletişim araç kullanımının ebeveyn kontrolünde olması ve sürelerin sınırlandırılması önemlidir (Koçaş, 2017).

Küçük yaşlardan itibaren öğretilen kontrollü ve bilinçli mobil cihaz kullanımı, çocukların kendilerini kontrol edebilmesini yani özdenetim sahibi bireyler olmasına yardımcı olacaktır. Şirin (2015), evin ekonomik, sosyal ve kültürel eğilimlerine iletişim araçlarının yön verdiğini ifade etmiştir. Anne-babalar çocuklarıyla vakit geçirip onlara rehberlik etmezse, iletişim araçlarının bu rolü üstleneceği çok açık olarak görülmektedir. Altıntaş'a göre (2016), sağlıklı toplumlar, ailede sağlıklı yetişen bireylerin, iletişime geçtiği diğer bireylerle sağlıklı ilişkiler kurmasıyla gerçekleşir. Sağlıklı bir ilişkiyle yetişen birey öncelikle kişisel mutluluğunu yaşar, kişisel mutlulukta toplumsal barışı ve sağlıklı nesillerin oluşumunu sağlar. Tek başına ekran karşısında zaman tüketerek büyümeye çalışan çocuğumuza, ekrandan daha yakın ve ulaşılabilir olmayı öğrenmeliyiz (Rigel, 2008). Cüceloğlu'na göre (2000), sağlıklı aile sistemi, insanların psikososyal açıdan olgunlaşmasını temin eden temel sosyal bağlamı oluşturmaktadır. Cüceloğlu (1993), aile sisteminin önemli gereksinimlerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Değerli olma duygusu
2. Güven ortamı
3. Yakınlık ve dayanışma duygusu
4. Sorumluluk duygusu
5. Zorluklarla mücadele ederek onların üstesinden gelmeyi öğrenme
6. Mutluluk ve kendini gerçekleştirme ortamı
7. Sağlıklı manevi yaşamın temellerini oluşturma ortamı

Cüceloğlu'nun sıralamış olduğu bu maddelerin hepsi, aile içinde kontrollü mobil cihaz kullanımını etkilemektedir.

2.3.4. Arkadaşlık İlişkilerine ve Sosyalleşmeye Etkileri

Sosyalleşmenin uzun vadede amacı, çocuğu toplumun etkin bir üyesi hâline getirmektir (Kağıtçıbaşı, 2012). Mobil teknolojilerin gelişimi, çocukların oyun kültürünü de etkisi altına alarak yenilikler sunmaktadır. Oyun ve uygulama sektörü içindeki tasarımcılar ve firmalar çocukların dikkatini ve ilgisini çekecek, hiç zahmet çekmeden kolaylıkla erişilebilecek, heyecan uyandıracak, adrenalin oluşturacak, çok sık değişim

sağlayarak sıkılmayı önleyecek, zamanın nasıl geçtiğinin farkına vordırmayacak ve en önemlisi de bağımlılık yapacak nitelikte oyunlar/videolar/filmler/uygulamalar geliştirmektedirler. Bundan yaklaşık 10-15 yıl önce, henüz mobil oyunlar bu kadar yaygınlaşmamışken, çocuklar yaratıcılıklarını kullanarak oyunlar oluşturur, arkadaşlarından ya da büyüklerinden oyunlar öğrenirlerdi. Oyun kurallarını belirlerken arkadaşlarıyla fikir alışverişi içinde, analiz-sentez yaparak, deneyimleyerek ve yorumlayarak bir düzenleme yaparlardı. Oyunların çoğu evde ve dışarıda oynamak üzere genellikle hareketli oyunlardı; koşmak, zıplamak, atlamak, yakalamak vb. Bu oyunlar çocukların hem zihinsel açıdan düşünce dünyalarının gelişmesini hem de fiziksel açıdan hareket edip sağlıklı olmasını sağlayan oyunlardı. Artut'a göre (2014), çocukların oyunları, sokakta arkadaşlarıyla beraber yaptıkları birtakım aktiviteler üzerine kuruluyken, alternatif olarak ortaya çıkan bilgisayar oyunları, günümüzde bu olguyu neredeyse yok etmiştir.

Mobil oyunların sunduğu geniş imkânlar ve dış dünyadaki güvenlik tehlikelerinden dolayı çocukların oynamak için daha az dışarı çıktığı, hatta bazı çocukların oyun arkadaşının hiç olmadığı, sadece sanal arkadaşlarının olduğu bilinmektedir. Kuşay (2013), gerek yaşadığı sorunlardan kaçıp sahip olmak istediği hayata yönelik bir profil oluşturmak, gerekse arkadaş çevresinde var olmak gibi farklı nedenlerle kullanılan sosyal medya ortamlarının zamanla, süreklilik arz eden eylemlerle ergenlerin bağımlılık kazanmasına neden olduğunu ifade etmektedir. Hem sanal oyun hem de sosyal medya ortamları çocukların arkadaşlık kurma konusundaki becerilerinin zayıflamasına, sosyal açıdan birtakım süreçleri tamamlayamayan bazı çocuklarda asosyal kişilik yapısının oluşmasına zemin hazırlarken, bir yandan da çekingenlik, içine kapanıklık özelliği taşıyan çocukların sosyal-duygusal anlamda daha çok problem yaşamasına sebep olmaktadır. Şirin (2015), arkadaş ilişkilerinin hem nicelik hem de nitelik bakımından yetersizliğinin çocukta güven duygusunun zedelenmesine zemin hazırladığını ifade etmiştir. Çocukların çevrimiçi oyunlara/sanal gruplara/videolara çok fazla zaman ayırmasının sebeplerinden birisi de çocuğun samimi oyun arkadaşının hiç olmaması, günlük hayatta arkadaşlık kurma konusunda sosyal açıdan yetersiz olmasıdır. Gerçek hayatta arkadaş edinme problemleri olan çocuklar sanal oyunlar/gruplar/çektikleri videolar sayesinde sanal arkadaşlık kurabilmekte, oyun/sanal grup süresince mesaj ya da sesli sohbet etme yöntemleriyle daha rahat iletişim

sağlayabilmektedirler. Sanal arkadaşlık boyutunda hayatına devam eden çocuklar gerçek iletişimi öğrenememekte ve sağlıklı kişilik özelliklerine sahip olmaktadır. Doan, çevrimiçi arkadaşlıklarla yetişmiş bir beynin hiçbir zaman gerçek dünyadaki etkileşimlere tam olarak uyum sağlayamadığını açıklamaktadır. İnternette büyüyen çocukların bir tür duygusal ambliyopi (duygusal körlük) hastası olduklarını söylemektedir. Yüz yüze etkileşim şansını kaçıran çocukların bazı becerileri hiçbir zaman edinememe olasılığının yüksek olduğunu vurgulamaktadır (Akt. Alter, 2017).

Çocukların sanal oyunlara ve uygulamalara olan düşkünlüğü çocukların fiziksel yönden hareketsiz kalmasına, geleneksel çocuk oyunlarının azalmasına ve unutulmasına sebep olmaktadır: saklambaç, körebe, ebelemece, seksek, mendil kapmaca, yakan top. Artut (2014), takımla oynanan futbol, basketbol gibi çeşitli spor aktivitelerinin, yerlerini ekran karşısında genellikle oturarak oynanan bilgisayar oyunlarına bıraktığını, takım içinde oynayarak bir bütünün parçası olma gibi olguların gittikçe törpülendiğini ve yok olduğunu açıklamaktadır.

Mobil cihazlar aracılığı ile oynanan oyunlardaki ve seyredilen içeriklerdeki şiddet, çocukların günlük hayatının içinde normal bir şiddete dönüşmektedir. Mobil cihazlardaki oyunların bir bölümü profesyonel tasarımcılar tarafından şiddet içerikli ve bağımlılık etkisi oluşturacak nitelikte hazırlanmaktadır. Çocuklar gördüklerini, oynadıklarını ve seyrettiklerini doğru olarak saymakta, yorum yapmadan ve fikir yürütmeden, bunları hayatlarında devam ettirmektedirler. Ekran karşısında oyun oynayan/video ya da film seyreden çocuk, sanal oyun içinde şiddet uyguladığında, zarar verdiğinde puan kazanmakta, oyun içinde alkış almakta, sesli bir şekilde tebrik edilmekte, seyrettiği video ve filmlerde ise şiddet uygulayan karakterin ön planda olması, güce sahip bir karakter olması çocuğun şiddet eğilimini pekiştirerek uyguladığı şiddetin oranının artmasına sebep olmaktadır. Bu öğrenilen davranış, çocukların gerçek hayatında da arkadaşlarına ve çevrelerindeki kişilere saldırgan davranmasına sebep olarak sosyal ilişkilerinin zedelenmesine yol açmaktadır.

Çocukların oynadıkları sanal oyunlara ve dâhil oldukları bazı sanal gruplara farklı yaş gruplarından insanlar da katılabildiğinden oyunun/grubun içinde var olan tehlikelerin dışında bir de güvenlik tehlikesi vardır. Çocuklar oyun oynarken/video seyrederken/bir ağda dolaşırken rahatlıkla kendilerinden yaşça büyük kişilerle ya da yetişkinlerle sözel ve ahlâkî yönden hiçbir sınır olmaksızın günlerce-aylarca iletişime geçebilmekte,

zamanla kendi yaşına uygun olmayan ifadeler kullanmaya ve davranışlar sergilemeye, arkadaşlarıyla konuşurken platformlarda öğrendikleri yaygın teknoloji sözcüklerini/terimlerini kullanmaya ve bu şekilde iletişim kurmaya başlamaktadırlar. Sanal dünyada tanışılan yetişkinler kendilerini bazen gerçek yaşında yansıtarak çocuktan daha deneyimli olduğunu ve tecrübelerini onunla paylaşabileceğini ifade ederken bazen de çocuğu tedirgin etmemek, güven sağlamak, dediğini yaptırabilmek için sanki çocukla aynı yaştaymış gibi gösterebilmektedir. Bu ortamdaki kişilere güvenen çocuğun zamanla arkadaşlarına ya da ailesine karşı güveni azalabilmektedir. Sezgin ve İralı (2017), uzun sürelerde oynanan oyunların, gençlerin kimi üzerinde aileye karşı bir direnç gösterisi oluşturabileceğini, güncel hayattan soyutlanarak fiziki aktivitelerin yerine getirilmesinin reddedildiğini ve dolayısıyla oluşan tembelliğe dayalı sağlık problemleri, kazalar, psikolojik yalnızlaşma ve asosyallik yaşanabileceğini belirtmektedirler.

2.3.5. Çocukların Kültürel Alt Yapısına, Entelektüel Birikimine ve Kimlik-Kişilik Gelişimine Etkileri

Mobil dünya, çocukların kimlik-kişilik gelişimini, duyguların oluşumunu, davranış kalıplarını, nasıl hissedilmesi gerektiğini, değer yargılarını, hayattaki önceliklerini ve önem verecekleri konuları şekillendirerek onlara yeni bakış açıları sunmaktadır. Çocukların beklentilerini, yorumlama becerilerini, olaylara nasıl bakacaklarını, etik, estetik, moda anlayışlarını belirleyerek yönlendirmekte, ilgi alanlarını ve alışkanlıklarını etkilemektedir. Artut (2014), teknolojinin, neredeyse bize neyi nasıl yazmamız gerektiğini dayatmanın ve neyi nasıl düşünmemiz gerektiğini söylemenin bir adım ötesine geçeceğini belirtmektedir.

Küreselleşmenin etkisiyle, teknoloji dünya toplumlarında pek çok alanda gelişime ve dönüşüme sebep olurken aynı zamanda kültürel değişime ve dönüşüme de etki etmektedir. Mobil cihazlar ve içerikleri kültürümüzü bazı alanlarda şekillendirmekte ve insanlara sunulanlar zamanla toplumun kültürü hâline gelerek yaygınlaşmaktadır. Bunun yanı sıra, bilişim teknolojilerindeki gelişmelerle her şey hız kazanmaya başlayarak, artık çocukların ve yetişkinlerin daha çabuk sinirlenmesine, sabır gösterememesine sebep olmaktadır. Hayattaki hız, insanların daha hızlı tepki vermesine ve birbirlerine hoşgörülü davranamamasına yol açmaktadır. Âletlerdeki hız, insanların davranışlarına da

yansıyarak bekleyememeye, sabredememeye, hızlı tepkiler vermeye, anî çıkışlarda bulunmaya yol açmaktadır.

Uygulamaların ve seçeneklerin çok fazla olması ise çocukların kitap okuma ve entelektüellik oranlarını etkilemektedir. Çocuklar kitap okumak yerine mobil cihazlarla oyun oynamayı, sosyal medyada gezinmeyi, video ve film seyretmeyi, arkadaşlarıyla ya da istedikleri kişilerle çeşitli ağlarda vakit geçirmeyi, internet üzerinden çeşitli tasarımlar yapmayı daha eğlenceli bulmaktadırlar. Kitap okuma kültürünün yerini mobil cihaz kültürünün almasıyla; konuşma problemleri, kendini ifade edememe, konuşurken kelimeleri seçememe, duraksayarak konuşma, okuduğu metni hemen anlayamama, yeni bir metin yazarken zorlanma, yazı yazmak istememe, ailesindeki büyüklerin kullandığı kelimelerin anlamlarını bilmeme gibi problemler artmaya başlamıştır. Çocuklar, kalem tutmayı öğrenmeden önce telefon-bilgisayar tuşlarına basmayı, mobil cihazlarda kaydırma hareketi yaparak anlık geçişler yapmayı öğrenmektedir. Okula geldiğinde ise motor becerilerini kullanarak ve çeşitli hareketler yaparak kendi çabasıyla yazı yazması gerekmektedir. Mobil cihazlar yolu ile kolaya alışan çocukların, yazı yazma konusunda, özellikle el yazısı kullanma ve güzel yazı yazma konusunda isteksiz oldukları, kendi yazılarını dahi okuyamadıkları, sabırsız davrandıkları, bu konuyu önemsemeden hareket ettikleri gözlemlenmektedir. Küçük yaşlardan itibaren kalem tutma, resim çizme konusunda istek uyandırabilirse ve kas gelişimi desteklenirse bu konuda daha az zorluk yaşanacaktır. Aileler bilinçli kullanıcı olabilirlerse, çocuklarının yaşına uygun kitapları e-kitap olarak mobil cihazlardan açarak, onlarla çeşitli etkinlikler yaparak, kelime dağarcığını geliştirmek için yeni kelime oyunları üreterek okumayı seven, okuma olgunluğuna ulaşmış insanların yetişmesi için katkı sağlayabileceklerdir. Yavuzer'e göre (1993) kitap, çocuğun zihinsel, duygusal ve sosyal gelişiminde önemli bir uyarandır. Çocukların okuma zevkine ve okuma kültürüne sahip olamaması onların farklı alanlarda eksiklikler yaşamasına sebep olacaktır. Şirin (2015), iletişim araçlarının etkisiyle; okuma alışkanlığı oranının düşmesi, yazı kültürünün gerilemesi, girişimsizlik, düş kurma yeteneğinden yoksunluk, tüketicilik, saldırganlık problemlerinin de görülebileceğini ifade eder.

Indiana Üniversitesinde 2016 yılında yapılan bir araştırmada, çocuğa bakım veren kişinin çocukla oyun oynarken gözlerinin sürekli akıllı telefon ya da teknolojik âletlere kaymasının çocukların dikkat süresini etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Bakım veren kişinin

çocukla oynarken, oynanan nesnelere ve oyuncaklara bakmamasının, çocuğun dikkat süresinin kısa olmasına ve oyuna odaklanmasında problemler yaşamasına sebep olduğu savunulmuştur. Bu araştırmaya ek olarak Alter, çocukların dikkati sürdürme yeteneğinin; ileride dil öğrenme, problem çözme ve diğer önemli bilişsel gelişim noktalarında ne kadar başarılı olacaklarının güçlü bir göstergesi olduğunu aktarmıştır (Akt. Alter, 2017). Bu araştırmalardan da anlaşılacağı üzere, anne-babanın teknoloji ile gereğinden fazla vakit geçirmesi, çocuğun anne-babayı gözlemleyerek öğrenmesi, dikkati ve ilgisi danişık anne-babaların çocuklarında da dikkat ve ilgiyi devam ettirme becerilerinde problemler yaşanabileceği ortaya çıkmıştır.

Çocukların kimlik-kişilik gelişimini etkileyen konulardan bir diğeri de mahremiyet konusudur. Ailelerin çocuklarına mahremiyet kavramını vermesinin yanında sanal mahremiyet kavramını da öğretmesi önemlidir. Kimlerle hangi bilgilerin paylaşılıp paylaşılmayacağı, internet ortamındaki kişilere fotoğraf/kredi kartı bilgisi/ailevi bilgiler/ev adresi/telefon numarası/kimlik numarası/hangi okulda okuduğu vb. bilgilerinin verilemeyeceğinin gereği anlatılmalıdır. Kuşay'a göre (2013), her şeyin çok açık bir şekilde sanal ortamlarda dolaşması mahremiyet algısını zayıflatmakta, kullanıcılar üzerinde sosyal etkileşime neden olurken; kullanıcıların özgürlük anlayışından başlayarak, karakterleri üzerinde etki yaratmakta ve kişiliğın belirlenmesinde ya da değişmesinde rol sahibi olabilmektedir.

Aile değerleri zarar gördüğü için, ihtiyaç duyulan aile sistemi varlığını giderek azaltırken, diğeri tarafta varlığını artıran ve aileden daha çok değer kazanan ve vakit geçirilen farklı sistemler gelişmektedir. Aile, çocuğa kişiliğini oluşturacak kültürü ve erdemleri vermediği, ortam hazırlamadığı sürece, mobil cihazlar ve medya çocuklara kazandırmak istediği kültürü empoze etmeye devam edecektir. Işık (2008), bu konunun önemi ile ilgili, çocukların gördükleri kahramanları model olarak seçebileceğini, bu yüzden program kahramanlarının olumlu değerlerle donatılmasının, çocuğun da olumlu değerleri benimsemesine yardımcı olacağını belirtmektedir. Köknel (2013), bu konuyu toplumsal öğrenme kuramı ile açıklamaktadır; insanın değer, duygu, düşünce, davranış, tutum, eylemlerinin oluşmasında kültürün etkisini irdeleyen, özellikle çocukların ve gençlerin örnek alarak öğrendiği kültür. Günümüzde pek çok ailede çocuğun sahip olduğu kültür, annesinin-babasının verdiği kültürden çok, medyanın öğrettiği kültürdür. Aile büyükleri ile yeteri kadar vakit geçiremeyen, öz kültürünü büyüklerinden

devralamayan çocuklar, kendi kültürlerine yabancılaşarak, önemli değerleri öğrenemeden yaşayarak, sonraki nesillere de aktaramayacaktır. Sungur'a göre (2008), çocukların kendi ilgi alanlarından farklı olarak yetişkinlere yönelik programları seyretmeleri nedeniyle, çocukluk sürecinden yetişkinlerin dünyasına geçişi de hızlı olmakta ve bu durum çocuğun 'çocukluğunu' yaşayamamasına neden olmaktadır. Şirin (2015) ise günümüz çocuklarının hayata erken intibak ettiğini, dünyada yetişkinliğe erken uyanan bir çocukluk sürecinin yaşandığını belirtmiştir.

Mobil cihaz kültürünün yaygınlaşması ve çocukların aileleri tarafından ilgisiz bırakılmasının etkisiyle çocukların uyku düzeni, yemek alışkanlıkları, aile iletişimi, arkadaşlık kurma becerisi, ev ziyaretlerinde sohbet etme, büyüklere saygı duyma alanlarında bozulmalar görüldüğü bilinmektedir.

Ailenin teknoloji okuryazarlığının bilincinde olması ve çocuğuna da öğretmesi gerekmektedir. Ayrıca anne-babalar teknolojik değişimleri, cihazlardaki yenilikleri takip edip öğrenerek çocuklarının neler yaptığını, nelerle ilgilendiğini, çocuklarının ya da dünyanın gündemindeki yenilikleri fark edip çağın gereklerini yerine getirmiş olacaklardır.

Anne-babalar çocuğun hayatından mobil cihazları ya da medya araçlarını tamamen çıkarmak yerine, çocuğuyla ortak etkinlikler yaparak hem birlikte vakit geçirmiş hem de çocuğunu zararlı uygulamalardan korumuş olur. Ev içinde düzenli bir aile ortamı oluşturularak ailenin kültürel, entelektüel, sanat, estetik yönlerinin gelişmesi için etkinliklerin düzenlenmesi, aile üyelerinin birlikte olacağı "ortak paylaşım saati" yapılması da çocukların kaliteli zaman geçirmesine yardımcı olur. Aileler, çocuklarını mobil cihaza teslim ettiklerinde, çocuklarını tanıyamamakla birlikte onların ilgi alanlarını- becerilerini-yeteneklerini de fark edemeyip yönlendirememekte ve bir potansiyelin daha yok oluşuna destek olmaktadır. Bu durum çocukların çabuk sıkılan, etkinlik üretemeyen, kendisinin hangi alanda başarılı olduğunu bilemeyen, motivasyonu zayıf, özgüveni düşük, sosyal beceriler açısından desteklenmeye ihtiyaç duyan bireyler olmalarına sebep olmaktadır.

Çocukların aileleriyle ve kendi başlarına nasıl vakit geçirebileceklerini öğrenmeleri önemli bir ihtiyaçtır. Zekâ etkinlikleri ya da eğitsel oyunlar oynanabilir, harita-ülkeler hakkında bilgiler kazanılabilir, birlikte kitap okunarak üzerinde konuşulabilir, birlikte bir sergiye, müzeye gidilebilir, kültürel gezilere katılınabilir. Bir

disiplin anlayışı içinde kısa süreli-orta süreli-uzun süreli hedefler koyarak çocuğun ideal sahibi, entelektüel açıdan kendini geliştiren, alternatif üreten, düşünen, sağlıklı tercihlerde bulunan, kültürel olgunluğa ermiş, bilinçli insan ve iyi vatandaş olması sağlanabilir. Bu yüzden, öz disiplin kazanma ve kendini kontrol etme becerilerinin erken yaştan itibaren kazandırılması ve ihmal edilmeden takip edilmesi gerekmektedir. Yaşına uygun sorumluluklarını zamanında yerine getirebilen, öğrenmeyi, üretmeyi, yenilikler oluşturmayı seven çocuklar, faydalı araştırmalar ve icatlar yaparak insanlığın gelişimine nitelikli katkı sağlayacaktır.

2.3.6. Çocukların Tüketim Anlayışına, Rol Model Alma ve Zaman Yönetimine Etkileri

Mobil uygulamaların ve sanal teknolojilerin en önemli hedef kitlesini çocuklar ve gençler oluşturmaktadır. Küçüklüklerinden itibaren çeşitli teknolojiler vasıtasıyla yüzlerce ve binlerce kez benzer görsellere maruz kalan çocukların beyninde o ürünlere karşı bir değer yargısı oluşmaktadır. Üretici firmalar, arz-talep bünyesinde çocukların dünyasına, onların hoşlanacağı yöntem ve tekniklerle girerek, onların en çok etkilenecekleri zaman dilimlerinde görsellerle dikkatlerini çekerek, çeşitli ikna yöntemleriyle etkisi altına almaktadır. Çocuklar mobil cihazlarla oyun oynarken, resim çizerken, ödev/araştırma yaparken, video/çizgi film seyrederken ya da farklı bir sebepten dolayı internet ortamında gezinirken aniden karşılırlarına yaşlarına uygun ya da uygun olmayan reklamlar çıkabilmektedir. Çocuklar önlerindeki ekranda açık olan, ilgilendikleri sayfadan vazgeçip kendilerine sunulan ve merak uyandıran sayfalarda gezinmeye başlayabilmekte ve zararlı bilgilere, oyunlara, sitelere ve insanlara ulaşabilmektedir.

Özerkan (2008), cazip sahnelerin özellikle çocukları kendine çekmekte ve onları daha ilk yaşlarından itibaren reklamların en sadık izleyici grubuna sokmaya başladığını belirtmektedir. Reklamlar ve çeşitli videolar, ürünleri çocuklara istek uyandıracak şekilde ışıltılı görsellerle sunarak, çocukların o ürünlere sahip olma arzusunu arttırmaktadırlar.

Oyuncak endüstrisi, giyim endüstrisi, kırtasiye endüstrisi, çocuk kitapları endüstrisi, yiyecek endüstrisi, çizgi film endüstrisi reklamlar yoluyla çocukları etkisi altına almaya çalışarak, çocuklara sahip oldukları nesneler ile değerli oldukları mesajını vermektedir. Toplumda, giydiği kıyafetin üstündeki amblem, kullandığı parfümün

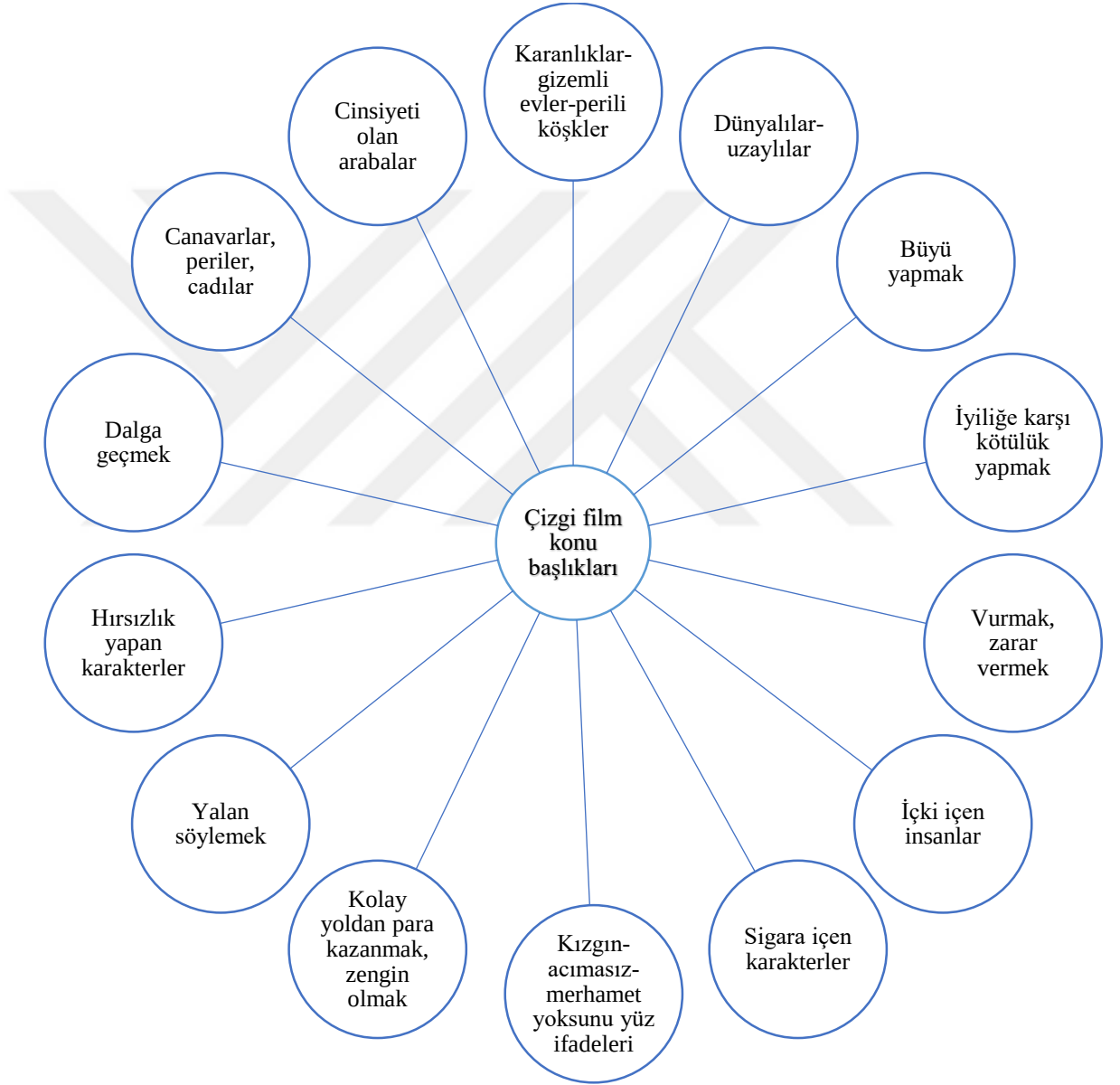
markası, gittiği kafe, giydiği ayakkabının modeli, sahip olduğu akıllı telefon, oturduğu çevre ile kendine değer yükleyen insanların yer aldığı görülmektedir. Postman (1995), son on yıl içinde çocuk giyim sanayiinin hızlı bir değişim geçirdiğini, çocuğa yönelik giyimin ortadan kalktığını söylemektedir. Reklam sektörünün kullandığı tekniklerle tüketim dünyasının baskısı altındaki çocuklar, yetişkinlik dönemlerine geldiklerinde dahi bilinçaltı düşünceler ile hareket ederek, tercihlerini ve seçimlerini bu doğrultuda yapmakta ve kendilerini tüketime mecbur hissetmektedir.

Yetim ve Yetim (2008), dizilerin ve reklamların içeriklerinde yer alan giyim-kuşam, süslenme ve tüketim stillerinin yanlılığa yol açtığını ve belirli sosyal/sınıfsal kimliğe yönelik özelliklerin yaygınlaşmasını sağladığını açıklamaktadır. Böylece çocuğun belirli türden markayı alma konusunda yönlendirildiğini, çocukların böyle giyinmeyen akranlarına karşı ayrımcı, dışlayıcı davranışlar geliştirdiklerini ifade etmektedir. Ayrıca çocukların benlik saygısının ve özgüveninin bu tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak değişebildiğini, diğerini kendinden ayrı tutarak dışladığını ve saldırganca davranışlar sergileyebildiğini belirtmektedir.

Çizgi filmlerdeki ve sanal oyunlardaki karakterlerin oyuncakları, defterleri, kalemleri, çantaları, etiketleri, kıyafetleri, tabak-bardakları, pastaları ve daha pek çok ürünü çocukların tüketimine sunulmaktadır. Tom ve Jerry, Angry Birds, Sünger Bob, Minions, Batman, Spider Man, Karlar Kraliçesi Elsa, Barbie/Hamile Barbie, Hello Kitty, Miniş Bebekler, Niloya, Pepe, Ben 10, Winx, Çilek Kız, sadece bunlardan bazılarını kapsamaktadır. Çocuklar bu karakterlerin yer aldığı eşyalara sahip olmanın yanı sıra karakterleri model alarak onun gibi konuşmakta, dans etmekte, hareket etmekte, onlar gibi giyinmekte, saçlarına onun gibi şekil vermekte, dış görünüşünü-davranışlarını karakter yapısını taklit etmekte, odasının her köşesini o karakterlere ait eşyalarla donatmakta, onların şarkılarını dinlemektedir. Balcı ve Gergin'e göre (2008), oyuncak üretimi ve ticareti yapan firmalar çocukların ilgi odağı olan, şiddet içeren çizgi filmleri kullanmaktadır. Bu filmlerdeki kahramanların benzerlerini oyuncak olarak piyasaya sürmektedir; 'Power Rangers', 'Action Man', 'Street Fighter' gibi çizgi filmleri seyreden çocuk bu filmlerde gördükleri şiddet kahramanları ile adeta özdeşleşir. Bu filmlerde kullanılan robotlar, âletler, silahlar piyasada oyuncak olarak satılmakta ve çocuklar tarafından talep edilmektedir.

Bu araştırmaya katkı sağlaması için pek çok çizgi film seyredilmiş ve çizgi filmlerdeki konu başlıkları, replikler ve öğretilen bilgiler belirlenmiştir. Seyredilen çizgi filmlerden bazıları: Arabalar 1, Arabalar 2, Şimşek Mcqueen, Bugs Bunny, Karlar Kraliçesi Elsa, Winx vs. Seyredilen ve incelenen çizgi filmlerdeki konular ve ifadeler aşağıdaki gibidir:

Şekil 1 Çizgi filmlerde yer alan konular

Serseri!	Kapa çeneni!	Pis yaratıklar!	Şöhretten önce benim için önemliydin Oskar.	Bu kişisel bir şey değil, herkese yalan söyledim.
Gerizekâh!	Ne kadar aptalım!	Kes şunu!	Birkaç kez pişti ve tavla oynamıştım.	Sana ihanet ettim.
Saçmalık!	Aptal!	Sizi iğrenç adamlar!	Ondan çok hoşlandım.	Şerefine içiyorum canım.
Manyak!	Şapşal!	Baş belası bir çocuk!	Uslanmaz bir çapkınsın George.	Kumarı seviyorsun ha!
Defol!	Sersem!	Kelleni uçuracaktım solucan.	Çok yakışıklısın, bebeğim.	Benim için bir hiçsin ve yoksun.

Şekil 2 Çizgi filmlerde kullanılan bazı olumsuz ifadeler

Çizgi filmlerin bazı bölümleri eğlenceli ve komik olsa da çocukların gözüyle nasıl algılandıkları düşünülmelidir. Çocuklar, reklamların, çizgi filmlerin, videoların, sosyal ağların ve çeşitli tüketim endüstrilerinin oluşturduğu dünyada kendilerine sunulanlarla hareket etmektedirler. Yetim ve Yetim (2008), medyanın gerçek dünyayı olduğu gibi yansıtmadığını, ideal ve olması gereken benlikleri öne çıkardığını, çocukluk ve gençlik sürecinde olan ve olması gereken benlik/kimlik arasındaki gerilimin arttığını ifade etmektedir. Medya aracılığıyla tekrarlı sunulan reklamlarda ve dizilerde yer alan özgün söylem biçimlerinin bireylerin kendini ifade etme tarzlarını ve kendini gösterme yollarını etkilediğini vurgulamaktadır.

Bu süreçte en büyük sorumluluklardan biri anne-babalara düşmektedir. Çocuğu ile vakit geçiremeyen ebeveynler, hissettikleri suçluluğu azaltmak ya da çocuğuna sevgisini göstermek için hediyeler olarak mutlu etmektedir. Aileler, çocukları ile vakit geçirmek için alışveriş merkezlerine gitmekte, çocuğunun istediklerini alarak, bu sayede çocuğu ile etkili zaman geçirdiğini düşünerek kendini rahatlatmaktadırlar. Altıntaş'ın yaptığı çalışmada (2016), öğrencilere ödev yapmak, araştırma yapmak, başarıyı ödüllendirmek, oyun oynamak vb. amaçlarla aileleri tarafından internete bağlanmak için

alınan teknolojik araçların problemlı internet kullanımını etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Bu sistem içinde yaşayan çocuklar “tükettiklerinde ya da istekleri yerine getirildiğinde mutlu” olabileceklerini öğrenerek hayatlarına devam etmektedirler. Bu davranışlarla hareket eden ebeveynler, aile ile birlikte vakit geçirmenin; sadece alışveriş merkezlerinden ibaret olduğunu ya da çocuğa maddi değeri olan eşyalar almak olduğunu düşünmektedirler. Aileler çocuklarına böyle bir hayat standardı sunarak, çocukların üreten bireylerden ziyade tüketen bireyler olmasına sebep olmaktadırlar. Bu problemleri en aza indirebilmek ve çocukların bakış açılarına farklılık katabilmek için ebeveynlerin çocukların hayatına yenilikler getirmesi büyük bir ihtiyaç olarak görölmektedir. Anne-babalar çocuklarıyla birlikte mobil cihazlardan istifade edebilecekleri, yaşlarına uygun, üretkenliklerini arttıracak, yeni bilgiler kazanmalarını sağlayacak etkinlikleri takip edebilirler, içeriklerin nitelikli olmasına dikkat edilmesini öğreterek, içerik seçiminin sebeplerini ve amaçlarını doğru anlatarak, hangi programlar için ne kadar süre verilebileceğini birlikte konuşup, eleştirel bir değerlendirme ile neyin nasıl seyredileceğine karar verebilirler. Aile içinde bütün bireylerin mobil cihaz kullanım kriterleri ve amaçları yaşlarına göre iyi belirlenmelidir, çünkü bu durum aile içindeki bütün bireyleri etkilemektedir.

2.4. Mobil Cihazların Sebep Olabileceği Riskli Durumlar

Mobil cihazların insan hayatına hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olduğu görölmektedir. Bilinçli ve kontrollü bir kullanım sonrasında çeşitli alanlarda gelişim sağlayacağı, bilgilendireceği, farkındalık oluşturacağı, yeni bir bakış açısı ile görebilmeyi öğreteceği, değışimi destekleyebileceği, alışıl gelmiş tekrarlardan uzaklaştırıp tazelenme imkânı sunabileceği bilinmektedir. Bu konularla ilgili istifade edilebilmesi için küçük yaşlardan itibaren sistemli bir eğitime ihtiyaç duyulmaktadır. Günümüzde çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin mobil teknolojilerden doğru yöntemlerle faydalanabilmesi için yeterli bilgilendirme mevcut değildir ya da bununla ilgili ihtiyacın ne kadar önemli olduğu fark edilmediği için bu konu üzerinde yeteri kadar durulmadığı görölmektedir. Mobil cihazlar yanlış amaçlar için kötüye kullanılıp, zaman doldurulacak bir nesne olarak göröldüğünde, ebeveynler tarafından takip ve kontrol edilmediğinde, çocuklarda problemler oluşabilmekte, ayrıca durum ciddi boyutlara taşındığında klinik vakalar

ortaya çıkabilmektedir. Çınar (2015), çocukların teknoloji kullanımını kontrol altında tutmanın zor olduğunu, bilinçsiz tutumlardaki aşırılığın ise ciddi problemleri de beraberinde getireceğini savunmaktadır. Aydın (2017), sınır koyma becerisine sahip ebeveynlere göre, sınır koyamayan ebeveynin çocuğunun bağımlı olabilme ihtimalinin daha yüksek olabildiğini belirtmektedir.

Çocuklar, küçük bir dokunuşla dünyanın diğer ucundakilerle iletişim kurabilmekte, bilgi-dosya-fotoğraf paylaşabilmekte, saniyeler içinde bilgi akışı sağlanmaktadır. Pek çok konuda bilgilendirilmeyen çocuklar, kontrolsüz mobil cihaz kullanımları devam ettikçe ya da kullanım oranları arttıkça savunmasız kalmakta, tehlikeli insanların her dediğini yapabilecek duruma gelerek, aşırıya kaçacak denemelerde bulunmakta, gitmemesi gereken yerlere gidebilmekte, ailesinden uzaklaşarak onlara haber vermeden gizli işlere girişebilmekte, tehdit edildikleri için korku yaşamakta ve hatta okula devam edemeyecek duruma gelebilmektedir.

Farklı istek ve ihtiyaçlardan dolayı çocukların ilgi odağı olan mobil cihazlar, çocukların merak ettikleri ortamlara, kendilerini ifade edebilecekleri çevrelere, rahat hissedebilecekleri sosyal alanlara girebilmelerine olanak sağlamaktadır. Kuşay (2013), kullanıcıların karşılıklı olarak birbirlerini fark etmelerinin, benzerlikler bulmalarının ve özel ilgi alanları paylaşmalarının kişiler arasında bir çekim yarattığını, sosyal medya ortamlarının da bunlara zemin hazırladığını ifade etmiştir.

Hız, haz ve hareket üçlüsünün yer aldığı oyunlar çocukların muhakeme yeteneğinin zayıflamasına ve sonucunda onların algılayamayacağı ve tahmin bile edemeyeceği durumlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Arıcak'a göre (2015), yıkıcı davranışların arkasında yıkıcı duygular vardır. Buradan da anlaşılacağı üzere, duygusal anlamda yetersizlik hisseden ya da problemler yaşayan çocukların olumsuz duygularını davranış olarak açığa vurduğu görülmektedir. Ayrıca, oyunlardan dolayı duygu dünyası değişime uğrayan çocukların olduğunu da bilmekteyiz. Sonuç olarak, hissedilen duygu mobil cihazların bir sonucu da olabilir, bir sebebi de olabilir. Duygusal problemler yaşayan çocuklar mobil cihazlara daha düşkün olabileceği gibi, aşırı mobil cihaz kullandığı için duygusal problemler yaşayan çocukların varlığından da söz edilebilir.

Saldırganlık, şiddet, öfke, eylemsel bağımlılık, cinsellik, istismar, taciz ve zorbalık bazen çocukların kendi seçimleriyle kendi hayatlarında yaşadıkları bazen de başka çocukların yaşamasına sebep oldukları zararlı alışkanlıklar arasında yer almaktadır.

Organ mafyası, uyuşturucu çeteleri, insan kaçakçılığı ve zararlı gruplara üye olma konuları da yine çocukların karşılaşabileceği diğer tehlikeli alanların içinde yer almaktadır.

Twitter, Facebook, Instagram gibi sosyal medya ağlarında “fenomen olmak” ifadesi ile adlandırılan yaygın bir kullanım bulunmaktadır. Sosyal medya kullanıcılarından bir bölümü, tanınan bir kişi olmak, çok fazla takipçiye ulaşabilmek, sosyal medya yoluyla para kazanmak için zamanlarının büyük bir bölümünü bu alanda kullanmaktadırlar. Bazı kullanıcıların önem verdiği diğer bir konu ise “trend topic” olmayı yakalayabilmektir. Twitter’da “trend topic” olabilmek için çok sayıda kişinin o konuda tweet atması ve o konunun binlerce kişi arasında gündem oluşturması gerekmektedir. Kişiler, gündemi belirlemek için çeşitli girişimlerde bulunarak, insanların dikkatini çekecek konuları profesyonelce seçmeye ve popülerlik kazanmaya çalışmaktadır. Arıcak (2015), davranışsal bağımlılıkların ve problemli davranışların arkasında, gencin bir yaşam amacının ve ileriye dönük gerçekçi hedeflerinin olmamasından kaynaklanabileceğini belirtir. Türkiye’de ya da dünyanın değişik ülkelerinde siber zorbalığa uğradığı için depresyona giren, okuldan ayrılan, yaşadığı şehri terk eden ve hatta intihar eden gençlerin bile bulunduğunu ifade eder.

Teknoloji bağımlılığı olan ya da çeşitli sebeplerle teknoloji kullanımından mağdur olmuş ve hayatına normal olarak devam edemeyen çocuklar ve gençler için yataklı tedavi merkezleri kurulduğu bilinmektedir. Bu merkezlerde kalan çocuklar alıştıkları ortamdan uzaklaştırılarak bazen aileleriyle görüştürülmeyle, farklı açılardan sosyal-duygusal-çevre desteği almaları sağlanmaktadır.

Teknoloji kullanımındaki tedbirsizlik, takip edilen yanlış yöntemler ve kontrolsüz tutum kişilerin hayatını sağlıklı yaşanamayacak bir seviyeye getirmektedir. Tolerans geliştirme sürecinin bir sonucu olarak, kişi benzer tatmin olma duygusunu yaşayabilmek, benzer etkiye ulaşabilmek, hissettiği yoksunluğu giderebilmek için kullanım süresini arttırmak zorunda kalmakta ve bu durum bağımlılığın oluşmasına sebep olmaktadır.

2.4.1. Saldırganlık ve Şiddet

Mobil cihazlar yolu ile kolaylıkla ulaşılan oyun/film/video/medya/sanal âlem içerikleri konu itibarıyla insanlara yoğun bir kaynak sunmaktadır. Çok fazla seçeneği kapsayan bu alan, pek çok ihtiyacı karşılamasının yanı sıra insanlar farkına varmadan

onların duygu durumunu da şekillendirebilmektedir. Ekranlardan yansıyan olumsuz içerik, söylem ve duygular, insanların ruh dünyasını etkisi altına almaktadır. Sanal dünyada çocukların kullanımı için hazırlanan görsellerin içinde ciddi oranda saldırganlık ve şiddet sahneleri bulunmaktadır. Çocuklar şiddet sahnelerini göre göre önemsememeye ve bu durumları normal görmeye başlamaktadır. Oynadığı oyunlarda karşıdaki karakter ya da kendini temsil eden karakter yaralansa, hatta ölse de tekrar tekrar can kazanabildiği için bu duruma duyarsızlaşmakta ve günlük hayatta arkadaşına ya da başka birisine zarar verdiğinde canının acıyacağını ve ciddi oranda zarar görebileceğini tahmin edemeyecek hissizliğe sahip olmaktadır. Wilson ve arkadaşları (2002), şiddet içeren sahneleri seyretmenin pek çok etkisinin olduğunu, bunlardan en önemli üç tanesinin; saldırgan tutum ve davranışların öğrenilmesi, duyarsızlaşmaya ve abartılı korkulara sebep olması olarak belirtmişlerdir.

Yavuzer'e göre (2014), çocuklar küçük yaşlardan itibaren duygusal ya da fiziksel istismara, ihmale veya yoksun bırakılmaya maruz kalarak, şiddet davranışlarıyla ilgili sahnelere tekrar tekrar tanık olarak duyarsızlaşmaktadır ve bu şekilde şiddeti kabul edilebilir bir yöntem olarak algılamaktadırlar. Çocuklar sanal oyunları ara vermeden saatlerce oynayabildiği gibi, daha iyi oynamayı öğrenmek için oyunun tekniklerini ve püf noktalarını internet ortamında farklı sitelerden de seyredebilmektedirler. Mobil cihazlar yolu ile oynanan oyunlar, seyredilen şiddet içerikli videolar, dövüş ve öldürme sahnelerinin binlerce kez görülmesi çocuklarda çok çabuk kavga etme, agresif davranışlar sergileme, argo ve küfürlü kelimelerle konuşma, yalan söyleme, karşısındakini rahatlıkla kandırma, sürekli bir yarış içinde olma gibi kötü alışkanlıkların oluşmasına sebep olmaktadır. Mobil cihazlarla çok sık iletişim kuran ve çok vakit geçiren çocuk, bunu ciddi bir alışkanlık hâline getirdiğinde, gördüğü ve seyrettiği sahneler onun kişilik yapısını etkileyerek mizaç özelliklerine yansımaktadır. Balcı ve Gergin'e göre (2008), çocuklar medya aracılığıyla, ölüm, yaralama, şiddet, vahşet gibi sahneler seyrederek, bu davranışlar hayatlarında adeta bir çikolata, şeker gibi sıradan ve ilgi duyulan davranış olarak yerlerini almaktadır.

Dedeoğlu (2016), sanal ortamın çocuklar üzerindeki etkisini şu şekilde ifade etmiştir: Sanal ortamda başkasına kolaylıkla zarar veren, savaşmayı, şiddeti olağan gören bir kişi bu yaklaşımından gerçek hayatta tamamen sıyrılrsa da devam eden süreçte kendisi yapmasa bile, şiddeti-savaşı olağan gören bir düşünce yapısı içine girmektedir. Normal

olmayan bir durumun normalleştirilmesi/normal kabul edilmesi ve böylece gündelik hayatın içinde olağan bir pratik hâline dönüşmesi, içinde yaşanan zamanın önemli sorunsallarından biri olarak gözlemlenmektedir.

Çocukların yaşamış olduğu bu derinlikli süreç, onların kontrol edemediği, sonuçlarını tam olarak tahmin edemediği bir boyutta olduğu için bu konuyu ailelerin, okulun, toplumsal yönetimlerin, çocuk ruh sağlığı birimlerinin sahiplenerek, ilgili içerik ve davranış tedbirlerini almaları gerekmektedir.

Kara'ya göre (2014), şiddetin, kendini değersiz hissetmenin ve sevgiden yoksun büyümenin bir sonucu olarak çıktığı kabul edilirse; çözüm için de bir yol görünmüş olur; çocuğun eksikliğini hissettiği değersizlik ve sevgisizliği ortadan kaldırmak. Çocukların aile içi iletişim kaliteleri yüksek olduğunda, kendilerinin sevildiğini-saygı duyulduğunu ve kıymet verildiğini hissettiklerinde, ev içinde aile sohbetleri yapıldığında, kendi fikirlerini ifade edebildiklerinde, kendi maharetleri ve becerileri doğrultusunda yönlendirilip gelişebilecekleri alanlar tespit edildiğinde, ihtiyaçlarına karşılık bulduklarında daha sağlıklı bir kişilik yapısına sahip olacaklardır ve bu yapıyı çevrelerindeki diğer insanlara da yansıtarak onların hayatlarında da olumlu etki yaratacaklardır. Aileler çocuklarına ulaşabilmek ve doğru tercihler yapmalarını sağlamak için aile içinde, çocuğun mobil cihaz yolu ile yapmak istediği etkinliği birlikte sohbet ederek yapabilir, mesela birlikte film seyredip yorumlayabilirler. Birlikte seyretmek ve çocuğun kendi başına film seyretmesi arasında çok fazla fark vardır. Çocuk ve aile birlikte film seyrederken hem hoş vakit geçirme imkânı bulacak hem de çocuğun yorumlama becerileri gelişecektir. Çocuk tek başına seyrettiğinde ise doğru yorumlayamamasına ya da yanlış öğrenme gerçekleştirerek mağdur olmasına sebep olacaktır. Mobil âlet etkinlikleri dışında yapılacak aile etkinliklerinde, ortamda mobil âletler bulunduğu sürece ilgi tam olarak etkinliğe verilemeyebilir, bu yüzden mobil âletler ortamdaki uzaklaştırıldıktan sonra sohbet edilmesi, paylaşımda bulunulması ya da oyun oynanması verimi arttıracaktır. Aile içindeki etkinlikleri çeşitlendirmek ve zenginleştirmek aile içindeki bireylerin birbirini daha iyi tanımalarına yardımcı olacak ve kuvvetli bir etkileşim fırsatı sağlayacaktır. Bu sayede, çocuklar zamanlarını israf etmeyecekleri hedefler koymayı, becerilerini değerlendirecek faydalı çalışmalar yapmayı ve hayatlarında sağlıklı alışkanlıklar kazanmayı öğrenmiş olacaklar.

2.4.2. Eylemsel Bağımlılıklar (Oyun Bağımlılığı, Sosyal Medya vb.)

Günümüzde bağımlılıklar madde bağımlılıkları ve eylemsel bağımlılıklar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Madde bağımlılıkları, zararlı maddelerin kullanımını, eylemsel bağımlılıklar ise davranışsal bağımlılıkları kapsamaktadır. Eylemsel bağımlılıklara ya da mobil cihaz bağımlılığına, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı'nda (DSM-5) yer verilmemiştir. DSM-5'te daha ileri çalışmalar için durumlar bölümünde "İnternette Oyun Oynama Bozukluğu" adı altında yer verilmekte ve hafif-orta-ağır olmak üzere derecelendirilmektedir. "Ağır internette oyun oynama bozukluğuna" sahip olanların bilgisayarda daha çok zaman harcadığı ve ilişkilerinde, kariyerinde veya okul imkanları açısından daha ağır kayıp yaşayacakları belirtilmektedir.

Madde bağımlılıkları; alkol bağımlılığı, uyuşturucu bağımlılığı, sigara bağımlılığı olarak ifade edilebilir. Eylemsel (davranışsal) bağımlılıklar ise; internet bağımlılığı, alışveriş bağımlılığı, spor bağımlılığı, mobil cihaz bağımlılığı, iş bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, oyun bağımlılığı olarak örneklendirilebilir. Dinç (2010), eylemsel bağımlılıklara kumar bağımlılığı, seks bağımlılığı, alışveriş bağımlılığı, yemek bağımlılığı, internet bağımlılığı olarak örnek vermektedir. Griffiths'in (1999) davranışsal bağımlılık tanı ölçütleri şu maddeleri içermektedir:

1. Dikkat çekme
2. Ruh hâli değişimi
3. Tolerans geliştirme
4. Yoksunluk belirtileri
5. Çatışma-çelişki
6. Nüks etme- tekrarlama

Alter (2017) ise davranışsal bağımlılığın 6 bileşenden oluştuğunu belirtmiştir:

1. Ulaşabildiğinizin az ötesindeki çekici hedefler
2. Karşı konulmaz ve öngörülmez olumlu geri besleme
3. Artan bir gelişme ve ilerleme duygusu
4. Zaman içinde yavaş yavaş zorlaşan görevler
5. Çözüm gerektiren gerilimler
6. Güçlü sosyal bağlantılar

Bağımlılık yapan bazı maddelerin ucuz fiyata elde edilebilir olması ya da çok kolay ulaşılıyor olması çocuk ve gençler için tehlike teşkil etmektedir. Bu tehlikelerin hepsi çocukları ve ergenleri hedef alarak kendi dünyasına çekmektedir. Madde bağımlılığının yanında çocukları etkisi altına alan diğer bağımlılık türleri de eylemsel bağımlılıklar arasında yer alan sanal oyun bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı ve yoğun internet kullanımı bağımlılığıdır.

Arıcak (2015), günümüzde çocuk ve gençler arasında en çok rastlanan bağımlılık türünün oyun bağımlılığı olduğunu, bağımlı çocukların, sonu gelmeyen bir oyun girdabında kendilerini bulduğunu ve zaman kavramının kaybolduğunu savunmaktadır. Yemek, tuvalet ve uyku gibi temel ihtiyaçların neredeyse son noktaya kadar ertelendiğini, bu durumun çocuğun elinde olmayan bir şekilde tekrar edip durduğunu, bu oyunların çocukta yarattığı heyecan, adrenalin ve sonu gelmeyen bir maceranın, bağımlılığın daha da güçlenmesine neden olduğunu ifade etmektedir.

Çevrim içi oyunları haddinden fazla oynayan çocuklar, çok fazla tekrar ettikleri davranışları yapma alışkanlığı kazanmaktadır. Kendini o davranışı yapmaktan alıkoyamama, kendini durduramama davranışları görülebilmektedir. Tekrar eden davranış ve hareketi yapamadıklarında ya da kısıtlandıklarında kendilerini eksik hissetmelerine, istediğine ulaşamama duygusu ise agresif ve sinirli davranışlara sebep olmaktadır. Sürekli tekrar eden aynı davranışlar çocuklarda belirli bir süre sonra bağımlılık hâline gelmekte ve o durumdan yoksun kalmayı göze alamamaktadırlar. O alışkanlık elinden gidince ne yapacağını, hayatını nasıl devam ettireceğini bilemeyerek kendini boşlukta kalmış gibi hissedebilmektedirler. Bu durumlarda mutlaka çocuğun hayatında değişiklikler yapılmalıdır, yeni bir çevre oluşturulmaya çalışılmalıdır. Çocuklar boş kaldıklarında, ne yapacaklarını, vakitlerini nasıl değerlendireceklerini öğrenmezlerse, mobil cihazlara daha çabuk yönelip bağımlı hâle gelebilirler. Alter'e göre (2017), bağımlılık, zarar verici ve vazgeçmesi güç bir deneyime derinden bağlı olmaktır. Bir kişi kısa vadede büyük bir psikolojik gereksinimini karşılamakla birlikte, uzun vadede önemli ölçüde zarar verecek bir davranışa karşı koyamıyorsa, o bir davranışsal bağımlılıktır (Alter, 2017).

Sanal oyunlar, hızlı hareket etmeyi, hızlı karar vermeyi, puan kazanmayı, seviye atlayarak daha üst bir bölüme geçebilmeyi ve bütün bunlarla birlikte heyecan yaşamayı

sağlamaktadır. Oyun oynayan kişiler önce kısa süreliğine mutlu olmakta, bir başarı elde ettiklerinde bir sonraki sefer tekrar aynı başarıyı elde edebileceklerinin, başarı seviyelerini artıracabileceklerinin ya da daha iyi bir sonuca ulaşabileceklerinin hayalini kurarak hep daha fazlasını istemekte ve sonunda bu baş edilemez bir durum hâline gelmektedir. Turan (2017), oyunlarda sürekli kazanmanın sanal bir güçlülük oluşturduğunu, kimlik algısı konusunda psikiyatrik bozukluğu olan bireylerin güçlü sanal kimliğe sahip olduklarında kendilerini güçlü bir kimliğe sahipmiş gibi hissettiklerini ifade eder. Ayrıca bu bireylerin toplum tarafından onaylanmayan veya kabul görmeyen birçok istek ve arzularını rahatlıkla sanal dünya içinde gerçekleştirebildiği, gerçek hayatta yaşadıkları sosyal uyum zorluklarını sanal dünyada yaşamadıklarını ifade etmiştir. Artut (2014), internet üzerinden, sanal dünyalarda, şahsen tanımadıkları insanlarla rahatlıkla ve büyük bir özgüvenle iletişim kurabilen bilgisayar kullanıcılarının, gerçek hayatlarında insanlarla yüz yüze iken tek kelime etmekten çekinir duruma gelebildiğini dile getirir.

Çevrim içi oyunlar kişilerin kendilerine karakter seçmesine, seçtiği karakterin özelliklerine bürünmesine, sunulan farklı tercihlerle kendisini tasarlamasına fırsat tanımaktadır. Kişi oluşturduğu karakter ile sanal karakterin rolüne girerek, yarattığı gerçek dışı dünyanın içinde zaman geçirmektedir. Bu sayede hem gerçek hayattan uzaklaşmakta hem de kendi seçtiği bir alanda var olma imkânı bulmaktadır. Tasarladığı yapay dünyasında yaşaması kendi gerçekliğinden ve insanlardan uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Alter'e göre (2017), WOW oyunu (World of Warcraft), çok büyük sayıda kişinin internet üzerinden aynı anda oynayabildiği rol üstlenme oyunlarından biridir; dünyanın dört bir yanından milyonlarca oyuncunun yarattığı avatarlar, değişik arazilerde gezinir, canavarlarla savaşır, maceraları baştan sona yaşar ve diğer oyuncularla etkileşime girer. Ayrıca Alter, bu oyunu oynayanların yarısının kendilerini “bağımlı” olarak nitelendirdiğini, bu üyelerden bir ulus oluşturulduğunda dünyanın en kalabalık on ikinci ulusu olacağını belirtmektedir.

Arıcak (2015), internette oyun bağımlılığının gelişmesinin pekiştiricilerinden birinin de gerçek hayata göre oyunlarda kısa sürede sonuç alınabilmesi olduğunu belirtir. Çocukların her şeye zahmetsizce sahip olma beklentisi, sabredememesi, sonuca hemen kavuşma arzusu, başarı hissini bir an önce yaşama isteği mobil oyunları tercih etmelerine yol açmaktadır. Mobil oyunlar her ne kadar çocuklara daha çabuk kazanım/puan/derece sağlıyor olarak görünse de bazı oyunlarda bir üst seviyeye geçmek ve istenilen puana

ulaşmak bazen günler, aylar alabilmektedir, hatta istenilen sonuca ulaşılamayarak duygusal yıpranma ve çökkünlük yaşanabilmektedir. Bazı oyunlar bir anda puan verirken, bir anda bütün puanı alarak oyunu en başa alabilmektedir. Çocukların gözüne kaybettiklerinden ziyade kazandıkları göründüğü için kazanma heyecanına odaklanarak o duyguyu yaşama beklentisi içine girmektedirler.

Sezgin ve İralı (2017), mobil oyun konsollarının son büyük örneklerinden olan Play Station marka mobil taşınabilir cihazın büyük bir farkındalık oluşturduğunu, akıllı bilgisayar vazifesi gören telefonların ve bunları destekleyen donanıma sahip yazılımsal işletim sistemlerinin büyük bir rakip firmayla karşı karşıya kaldığını açıklamıştır. Bu oluşan rekabet sayesinde, kullancıların çok daha yüksek kalitede sanal ortam oyunları oynayabildiğini ifade etmiştir.

Çocuklar ve gençler arasında yaygın olan bağımlılıklardan bir diğeri ise sosyal medya bağımlılığıdır. Sosyal medya bağımlısı kişilerde; kendilerini ve hayatlarını farklı sunma, beğenilme, kişiliklerini yansıtmadan olmak istedikleri kişi gibi gösterme, yapmacıklıklar sergileyebilme, gerçekleri saklayabilme, insanların hayatını merak etme, başka bir uğraşı olmama, çevresiyle paylaşacak başka bir ilgi alanına sahip olmama, zgven eksikliğı yaşama, aşağılık kompleksine sahip olma gibi özellikler görülebilmektedir. Dedeoğlu'na göre (2016), özellikle kişiliğı henüz tam oluşmamış yaşlardaki kullancılar, sosyal çevresi ya da popüler kültürün somut olmayan baskısıyla "facebook", "instagram" gibi ağılara ye olma zorunluluğı hissedebilmektedir, ye olmadığında bir şekilde "dışarıda" kalma ya da dışlanma olasılığı bulunmaktadır.

İnsanların yaptıkları paylaşımlardan dolayı beğeni alması, ifade bırakması, kontrolsüzce ve korkusuzca yorum yapabiliyor olması bağımlılığı arttırmaktadır. İnsanlar yalnızlıklarından kurtulduklarını, sosyal ağılar sayesinde çevrelerinin çok geniş olduğunu düşünebilmektedirler. Sosyal medya hesabındaki kişilerle hiçbir iletişimi olmadığı hâlde hesabında çok kişinin bulunması bazı insanların kendini mutlu hissetmesine neden olabilmektedir. Sosyal platformlar bazı insanların yalnızlığının kanıtı ve göstergesidir. Kendilerini o platformlar üzerinden var ederek, gerçek hayattan gittikçe uzaklaşmakta ve bu nedenle kendi gerçek dünyalarını da inşa edememektedirler. Sezgin ve İralı (2017), sosyal medyadaki bireylerin, dikkat çekmek adına farklı tipte karakterlere büründüğünü, yüz binlerce bireyin komik, hüzünlü, psikolojik açıdan önemli şahsi sorunları bulunan karakter taklitleri ile dikkat çekmeye çalıştıklarını, anonim bir kimlik edinebilmeye

çalıştıklarını belirtmiştir. Öner ve Çakır'ın (2013), 265 ortaokul öğrencisi ile yapmış oldukları araştırmaya göre internet bağımlılığı ile sosyal medya kullanımı arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Öğrencilerin %1, 14'ünün (erkek öğrenciler) internet bağımlısı olduğu, %23'ünün ise internet bağımlılığı riskinin olduğu açıklanmıştır. Araştırmalar, bağımlılık yapıcı davranışların uyuşturucu kullanımını takip eden beyin tepkilerinin aynısını yarattığını ortaya koymuştur. Her iki durumda da beyin derinliklerinde çeşitli bölgeler dopamin denen bir kimyasal salgılayarak beyin içerisinde reseptörlere tutunmakta, bu reseptörler de birden yoğun bir haz duygusu yaratmaktadır. Bir süre sonra beyin bu taşkını bir hata olarak yorumlayarak ve dopamin üretimini gitgide azaltmaktadır. İlk etkiyi yeniden yakalamanın tek yolu, uyuşturucunun ya da davranışın dozajını artırmaktır. Önce aşırı coşkuyu dizginlemek için daha az dopamin üretilir, sonra da bu coşkunun kaynağı yok olduğunda, eskisinden çok daha az dopamin üretmekte olduğu gerçeğiyle başa çıkmaya çalışılır (Akt. Alter, 2018).

Yaptığımız araştırmaların sonucuna göre bazı oyun ve uygulamaların isimlerini verebiliriz:

Mobil cihazlar ile oynanan oyunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz; Candy Crush, MineCraft, FarmVille, WOW (World of Warcraft), Pubg, Granny, Momo, Kötü Öğretmen Baldi, Mavi Balina, Fortnite, Gobotix, Roblox, Brawl Stars...

Mobil cihazlarda bulunan ve bağımlılık yapabilen uygulamalardan bazılarını da şu şekilde sıralayabiliriz; Apple Watch, Fitbit, Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn, Tinder, Tumblr, Flickr, FriendFeed...

Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu kendilerini bir gruba ait hissedebilmek, arkadaşları tarafından kabul edilmek, arkadaşları ile aynı dili konuşabilmek, aynı konu hakkında sohbet edebilmek, grupta söz sahibi olabilmek, kendi fikirlerini söyleyebilmek, sosyal bir çevre oluşturabilmek, kendi varlığını hissettirebilmek, popülerlik kazanabilmek, takdir kazanabilmek, başarısını paylaşabilmek, yeni öğrendiği oyun taktiklerini diğerlerine öğretebilmek, zamanını bir uğraşla doldurabilmek, yalnızlığını unutabilmek, görev ve sorumluluklarından kaçabilmek için oyun oynamaya/sosyal medyada vakit geçirmeye başlamakta, sonrasında oyun oynama süresi/sosyal ağlarda geçirdiği süre artmakta ve önlem alınmadığında şiddetini yoğunlaştırarak bağımlılığa dönüşebilmektedir. Oyunu oynamadığında/istediği sosyal ağa katılamadığında kendini gruptan uzaklaşmış görebilmekte, arkadaşlarıyla konuşacak ortak bir konusu

olmayacağını ve grubun dışında kalacağını düşünebilmekte, suçluluk-yalnızlık-başarısızlık duygusuna kapılabilmektedirler. Bu tehlikelerin önüne geçebilmek için ailelerin desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Aileleri tarafından ihmal edilen, yeterince vakit ayrılmayan, ihtiyaçlarına cevap bulamayan çocuklar da çevrim içi oyunları/sanal ortamları hayatlarının merkezine almaktadırlar. Mobil cihazlar çocukların evde geçen zamanının büyük bir bölümünü alarak, anne-babaların ilgilenmesi gereken ve aile ile geçirilecek zaman dilimini aşağı seviyelere çekmektedir. Bazı anne-babalar bundan gayet memnun bir şekilde hayatına devam ederek çocuklarının ne durumda olduğunu bilememekte, bazıları ise işin ciddiyetini anlayıp farklı tedbirler alarak çocuğunun hayatına olumlu katkıda bulunabilmek için gayret göstermektedirler.

2.4.3. Cinsel İçerikler, Çocuk İstismarı, Pedofili, Mahremiyet

Mobil cihazların sebep olabileceği riskler arasında bulunan cinsel içerik, çocuk istismarı, pedofili çocukların ruhsal sağlığı ve fiziksel sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Ekranlarda cinsel içerikli görüntülerin sunulması, yetişkin hayatların apaçık göz önünde olması, bazı hayat koşullarına özendirilmesi çocukların olması gereken yaş olgunluğuna erişmeden büyükler gibi konuşmasına, büyükler gibi oturup kalkmasına, onlar gibi giyinmesine, yürümesine, hareket etmesine, düşünmesine, yetişkinler gibi görünmesine, güzelliğine ve dış görünüşüne odaklı olmasına, çocuk yaşta daha anaokulu-ilkokul döneminde makyaj yapmasına, pahalı kıyafetlere sahip olduğunda kendini özel hissetmesine, mimik ve beden dili olarak yetişkin davranışlar sergilemesine, doyumsuz olmasına, sahip olamadığı şeyler için mutsuz olmasına, çok erken yaş döneminde alkol kullanmaya, sigara içmeye başlamasına ve gördüklerini taklit etmesine sebep olmaktadır.

Ekran karşısında rahatlıkla istedikleri siteye giren, görüntülere bakan, videoları seyreden çocuklar, merak ettikleri için bazen siteler tarafından yönlendirildikleri için bazen de hiç beklemedikleri anda ekran köşelerinde çeşitli reklamların çıkması ya da çeşitli sitelerden istek gelmesi üzerine cinsel içeriklere ulaşabilmektedir. Bu içeriklerle karşılaşan çocuklardan bazıları durumu ailelerine söylerken, büyük bir bölümünün söylemediği bilinmektedir. Çocukların bu durumu aileleri ile paylaşmamasının çeşitli sebepleri olabilir; aile içi iletişimin zayıf olması, çocuğun korkması, çekinmesi, utanması, bir daha mobil cihazlarla oynamasına izin verilmeyeceğini düşünmesi, bu içerikleri merak ettiği için öğrenebileceği bir kaynak olarak görmesi, arkadaşlarıyla konuşacağı

popüler bir konu bulması, bu durumun önemli olmadığını düşünmesi, paylaşılmasının gereğinin farkında olmaması. Arıca (2015), internet çağının farklı bir bilinç çağı olduğunu, algılama, düşünme, öğrenme ve farkındalık biçimimizi değiştirdiğini, bu teknolojilerin insanın en zayıf noktalarından olan saldırganlık, cinsellik ve varoluşsal ihtiyaçlara hitap ettiğini belirtmektedir. Özkan (2015), sosyal medyada “sexting” kavramı adı altında bir paylaşım ağının bulunduğunu, sosyal medya ve dijital iletişim araçları üzerinden cinsel içerikli fotoğraf ve bilgi paylaşımı sağladığını, bunun çocuklar için tehlike oluşturduğunu belirtmiştir.

Riskler arasında bulunan konu başlıklarından birisi de çocuk istismarıdır. Çocuk istismarı çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmaması, önemsenmemesi, ihmal edilmesi, ilgi gösterilmemesi, varlığına saygı duyulmaması, farklı alanlarda kullanılması, ağır şartlarda çalıştırılması, fizikî ve ruhî dünyasına ağır gelecek koşullara maruz kalması, çocuğa değer verilmemesi olarak ifade edilmektedir. Çocuk istismarı üç farklı boyutta görülmektedir; duygusal istismar, fiziksel istismar ve cinsel istismar. Çocukların mobil cihazlar yolu ile ulaştıkları bazı siteler ve uygulamalar çocukların cinsel içerikli görüntülere, karşı tarafın isteklerine- davetlerine, paylaşımlara, üyeliklere, bilgilere maruz kalmasına sebep olmaktadır. Çocukların karşılaştıkları görüntüler bazen bir yiyecek, oyuncak, sanal oyun, kitap, mağaza, arkadaşlık ya da çocuk siteleri gibi görünse de içeriğine girildiğinde ve karşıdaki kullanıcının çocuk olduğu anlaşıldığında arkasında farklı amaçlar olan sitelere yönlendirebilmektedir (madde bağımlılığı, çocuk istismarı, porno, internet üzerinden sanal çocuk pazarlama, pedofili, fotoğraf paylaşımı, kamera kayıtları gibi). Sosyal medya kişisel amaçlara hizmet ederken, aynı zamanda profesyonel amaçla da kullanılmaktadır (Kuşay, 2013).

Sitelerdeki insan tacirleri, pedofiller ve kötü niyetli kişiler, çocukların kimlik bilgilerini, ev adreslerini, aile bilgilerini, fotoğraflarını isteyerek ya da kamerayla görüntülü iletişime geçerek onlara ulaşmaya çalışmaktadır. Çocuklarla güvene dayalı ya da korkuya dayalı bir iletişim kurarak, çocuklarda istek uyandırarak ya da tehdit yollarına başvurarak etkileşime geçmekte, çocuklara pornografik yayınlar seyrettirilebilmekte, çocuğun tarif edilen şekilde, bazen de çıplak poz vermesi istenmektedir. Çocuklar başlarına gelebilecek tehlikelerin farkına varmadan popülerlik kazanmak, bir gruba üye olmak, güzelliğinden/yakışıklılığından dolayı seçilmek için özel bilgilerini verebildiği gibi karşı tarafın yaptığı baskı, sunduğu ödül ve hediyeler, aile içinde mutsuz olması,

anne-babasından uzaklaşmak istemesi, duygusal ihtiyaçlarının karşılanmaması, eksiklik hissetmesi sebeplerinden dolayı da bu bilgileri verebilmektedir. Sonunda çocuğa ait bilgiler çeşitli alanlarda ve çocuk pornosunda kullanılabilmekte, çocuk o kişilerle buluşabilmekte, pedofillerin tuzağına düşebilmekte, tacize, duygusal, fiziksel ve cinsel olarak istismara uğrayabilmektedir. BBC'nin haberine göre, Kolombiya'lı bir kişi yaklaşık 300 çocuğa cinsel istismarda bulunmuş, 5 yıl arandıktan sonra sahte kimlikle yakalanmıştır. Kurbanlarına internetten ulaşan ve daha sonra onlarla alışveriş merkezlerinde buluşup cinsel ilişki karşılığında para teklifinde bulunan bu şahsın, teklifini reddeden çocuklara şiddet uyguladığı bildirilmiştir, ceza olarak ise 60 yıl hapse mahkûm edildiği haberde geçmektedir.

Bu konuların hepsi mahremiyet eğitiminin önemini göstermektedir. Çocuklara yaşlarına göre kişisel mahremiyet eğitiminin hem aileler tarafından evde hem de okulda ders olarak verilmesi gerekmektedir. Dedeoğlu (2016), mahremiyetin, kişilerin kendine ait özel bir alanı, bilgisi, zamanı olarak düşünüldüğünü ve özgür iradenin varlığının bir göstergesi olarak korunması gerektiğini, mahremiyetin bir insan hakkı olduğunu söylemektedir. Yeni liberal dünya düzeninde çok sayıda değer "ideal" olma özelliğini koruyamadığını, pek çok insanî değer altüst olduğunu ve zedelendiğini belirtmektedir. Çocukların mobil cihazları doğru kullanabilmeleri için bilgilendirilmeye ihtiyaçları vardır; mobil internet ortamında yabancı insanların kişisel bilgilerini doğru vermeyebileceği, çocukların verdiği bilgileri kendi amaçları için kullanabilecekleri, dolandırabilecekleri, güvenlik problemlerinin yaşanabileceği gibi meselelerin çocuklara anlayabilecekleri bir dil ile ifade edilmesi gerekmektedir. Mobil cihazlar bazı durumlarda ve bazı ailelerde çocuğun kişilik yapısının gelişiminde anne-babadan daha etkili olmaktadır.

Aşırı internet kullanımı sebebiyle, çocuklar her konuda ilk başvurulacak kaynak olarak interneti görmektedir. Pek çok konuda anne-babalarına bir şeyleri danışma ihtiyacı hissetmeden, onların tecrübelerinden istifade etmeden, ellerinin altındaki cihazlara her şeyi sorarak öğrenmeye çalışmakta, karşılına çıkan bilginin doğruluğunu kesin bilgi olarak kabul etmekte, farklı araştırma yöntemlerine ve güvenilir kaynaklara başvurmadan kolay yoldan çalışma yapmaktadırlar. Bu durum çocukların çözüm becerisinin zayıf mı güçlü mü olacağını, zorluklarla baş edip edemeyeceğinin de bir göstergesi olabilmektedir.

Bu yüzden ailelerin çocuklarına ulaşmaları ve onların hayatı hakkında bilgi sahibi olmaları şarttır.

2.4.4. Siber Zorbalık, Siber Saldırganlık ve Siber Mağduriyet

Çocukların mobil cihazlar yolu ile maruz kaldıkları diğer bir alan ise; siber zorbalık, siber saldırganlık ve siber mağduriyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Arıcağ'a göre (2015), **siber zorbalık (cyberbullying)**, bir kişi ya da grubun bir başka kişi ya da gruba zarar verme bilinciyle, bilgi iletişim teknolojilerini kullanarak tekrarladığı davranışlardır. **Siber saldırganlık (cyberaggression)**, internet ve cep telefonu kullanılarak yapılan zarar verici bir davranışın zarar verme amacı ya da bilinciyle sadece bir sefer yapılması ve tekrarlanmaması davranışdır. **Siber mağduriyet (cybervictimization)**, bir kişinin siber saldırganlığa ya da siber zorbalığa maruz kalması durumudur. Siber mağduriyet kavramının bazı kaynaklarda "siber kurban" olarak ifade edildiğine rastlanmıştır. Bu konuda dikkat çeken nokta, bazı durumlarda davranışın sadece bir defa yapılması, bazı durumlarda ise tekrar edilmesi ve bilinçli olarak yapılmasıdır. Olayın ciddi bir problem oluşturmasındaki en önemli nokta, zorba davranışların karşıdaki kişiyi ciddi oranda rahatsız edene kadar, bıktırana kadar, duygusal anlamda yıpratana, bezdirene kadar devam etmesi ve bunu uygulayan kişinin de bundan zevk alarak uyguladığı zorbalıkla bazı psikolojik ihtiyaçlarını gidermesidir.

Dilmaç ve Aydoğan (2010), dijital dünyadaki iletişim zorbalığını; elektronik zorbalık, siber zorbalık, çevrim içi sosyal zulüm olarak adlandırarak; mail, anlık mesaj, sohbet siteleri, web siteleri aracılığı ile, dijital mesajlar ve cep telefonları vasıtasıyla gönderilen görüntüler ile kasıtlı olarak yapıldığını belirtmektedirler.

Arıcağ (2015), siber zorbalığın sebeplerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Öfke, kızgınlık, kıskançlık duygusunu yatıştırmak.
2. Farklı görüşlerden kişileri cezalandırmak için.
3. Fiziksel dünyada elde edemediği başarıyı sanal ortamda yakalama arzusu: okul başarısı ya da arkadaşlık kurma konusunda başarı elde edemiyorsa sanal dünyada sağlamaya çalışmak.
4. Popüler olma arzusu: narsisistik duygular.

5. Düşük özgüven ve düşük saygı: yaşadıkları eksiklik ve yetersizlik duygusunu başkalarına güç kullanarak gidermeye çalışmak. Gizli hesaplardan hakaret etmek, doğru olmayan bilgiler paylaşmak.

6. Aile içinde yaşanan sorunlar: Anne-babasıyla sağlıklı iletişim kuramamış ve ihmal edilmiş çocuklar, sanal ortamda zorbalık yapması. Acı çektiği için başkalarına acı çektirmek istemesi.

7. Akıl sağlığı problemleri: çocuklarda dürtü kontrol bozukluğu ve karşıt gelme bozukluğu, yetişkinlerde ise antisosyal kişilik bozukluğuyla ilişkili olduğu görülmektedir.

Fiziksel dünyada insanlara zarar vermekten zevk alan ve bunu zekice yöntemlerle gerçekleştiren psikopatik kişilikler, büyük bir olasılıkla sanal dünyaya kaymakta ve eylemlerini çok daha rahat bir şekilde sanal ortamda gerçekleştirmektedir.

Akbulut ve arkadaşlarının (2010), Türkiye'deki siber zorbalık mağduriyeti hakkında yapmış oldukları araştırmada, 28 maddelik web tabanlı bir ankete 1470 kişi katılmıştır. Araştırma sonucuna göre, mağduriyetin kaynağının ağırlıklı olarak Türk web siteleri yerine uluslararası web siteleri olduğu, siber zorbalığın uluslararası bir sorun olduğu savunulmuştur. Erkeklerin, kadınlardan daha fazla mağdur olduğu, ortaya çıkmıştır. Mağdur olmanın tek bir sebebe bağlı olmadığı, interneti farklı amaçlar için kullanan kişilerin, farklı derecelerde mağduriyet sorunları yaşadıkları belirlenmiştir. Dijital bilgelige sahip kullanıcıların ve dil yeterlilik düzeyi iyi olan kişilerin mağdur olma konusunda kendilerini biraz daha iyi koruyabileceği belirlenmiştir. Mağdur olma konusunda internet kullanımı ile ilgili yeterliliğe sahip olmanın öncelikli bir etken olmadığı, internet kullanım amacı ve biçiminin bu konuda önemli bir etken olduğunu savunmuşlardır.

Arıcak (2015), siber saldırı ya da zorbalığa maruz kalan çocukların özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Fiziksel ya da sanal ortamda diğer kişilerle sürtüşme ve çatışma yaşamak
2. Düşük özgüven ve özsaygı: aşırı koruyucu ya da otoriter anne-baba tutumlarıyla yetişen çocukların grup içinde çekingen, içe dönük ve güvensiz ilişki kurmalarına sebep olması. Zorbalık yapacak kişilerin genellikle bu tür çocukları tercih etmesi.

3. İnternetteki güvenlik ayarlarını bilmemek ya da önemsememek: bilgisayar korsanı (hacker): tuzak bağlantılara tıklayarak bilgisayarının kontrolünü başka kişilere kaptıran çocuklar.
4. İnternet ortamında kişisel sınırlarını ve mahremiyetini koruyamamak: kendini koruma konusunda eğitilmemiş ve yeterli bilgi sahibi olmayan çocuklar.
5. Mağdur olmayı tercih etmek: yaptığı seçimlerle zorbalığa uğrama.

Yiğit ve Seferoğlu'nun (2017) yapmış olduğu çalışma, 2010-2017 yılları arasında siber zorbalıkla ilgili yazılan 77 makalenin incelenmesini kapsamaktadır. Yapılan araştırmada siber zorbalık konusunda şu değişkenlerin kullanıldığına ulaşılmıştır; cinsiyet, gizlilik hissi, ahlakî çözülme, geleneksel zorbalık, internet kullanım sıklığı, ailesel ilişkiler, siber mağduriyet, empati ve algılanan sosyal destek. Siber zorbalık konusunda alınabilecek önlemler şu şekilde sınıflandırılmıştır; empati tabanlı müdahaleler, öfke kontrolü becerisi kazandırma, değerler eğitimi, siber zorbalık müdahale programlarını uygulama, medya kullanım eğitimleri verme, okul içi müdahalelerde bulunma ve aile içi müdahaleler ve destekler verme.

Kuşay (2013), sanal âlemde siber zorbalığa maruz kalan çocukları en çok etkileyen unsurlardan birinin de yaşadıklarını ebeveynlerine bir türlü söyleyememeleri olduğunu belirtmiştir. Olayı gizlemeye çalışan çocuk kullanıcılar, zorbalığı kullananların şiddetine daha fazla maruz kalmakta ve her istenilene boyun eğerek kendilerinden ödün vermek zorunda bırakılmaktadır.

2.5. Mobil Cihazlarla İlgili Vaka Örnekleri

Bu bölümde, mobil cihaz kullanımı ile ilgili çeşitli vakalara ve gözlemlere yer verilecektir. Vakalar ve gözlemler okunduktan sonra, mobil cihaz kullanım bağımlılığının ve kontrolsüz kullanımın insanların hayatını ne derece etkileyebileceği, nasıl bir sürecin yaşanabileceği görülecektir.

1. Bir ziyarette şöyle bir gözlemim olmuştu: İki çocuk birlikte PSP'de (PlayStation Portable) bir savaş oyunu oynuyorlardı. Büyük olan çocuk büyük bir neşe ve coşkuyla silahını ateşlerken küçük olan sordu: "Abi öldürdüğün adamlar bizim adamlar, neden onları da öldürüyorsun?" Büyük olan cevap verdi: "Olsun oğlum, hepsini öldürüp temizleyelim." (Arıcak, 2015).

2. Tıpkı Freud ve Pemberton'un kokainden büyülenmesi gibi, biz de bugün teknolojiye hayranız. Bedelini görmezden gelmeye hazırız çünkü pırıltılı görünen birçok yararı var. İstendiğinde kullanılan eğlence portalları, araba servisleri ve temizlik şirketleri; Facebook ve Twitter; Instagram ve Snapchat; Reddit ve Imgur; Buzzfeed ve Mashable; Gawker ve Gizmodo; çevrimiçi kumar siteleri, internet video platformları ve kesintisiz müzik istasyonları; haftada 100 saat çalışma, güç şekerlemeleri ve 4 dakikalık egzersizler ve 20. yüzyılda neredeyse hiç var olmayan obsesyon, kompülsiyon ve bağımlılıklar (Alter, 2017).
3. 7 yaşındaki Colin, Steiner-Adair'e "Annem neredeyse tüm akşam yemeklerinde iPad'ine bakıyor" demişti. Yine 7 yaşında olan Penny de "Annem hep sadece bir şeye bakıyor" demişti. Ben hep oynayalım mı oynayalım mı diye soruyorum ama o hep telefonda mesaj yazıyor." 13 yaşındaki Angela ise annesiyle babasının "dünyanın teknolojiden ibaret olmadığını" anlamalarını istiyordu...Çocuklar "Sizin bir aileniz var, birlikte biraz zaman geçirek ya" demeye çalışırken... (Alter, 2017).
4. "On yaşındaydım ve ailemle Yeni Zelanda'daki akrabalarımızı ziyarete gitmiştik. "Teyzem beni yaşıttım bir çocukla tanıştırdı ve o da on yaşındaki bütün erkek çocukların yaptığı gibi, bana hareketli oyuncaklarını ve Nintendo'sunu gösterdi. Ben daha önce hiç Nintendo görmemiştim. O çocuk Super Mario Bros oyununu başlatarak, istemeden tatilimin geri kalanını mahvetti. Yarım saat oynadık ama o ziyaretin sonunda ben oyundan başka hiçbir şey düşünemez olmuştum bile." (Alter, 2017).
5. Bir konferansında, hanım bir dinleyicim akşam yemeği için defalarca eşini çağırdığı hâlde eşinin bilgisayarın başından kalkıp sofraya gelmediğini, bunun üzerine Facebook üzerinden eşine "Yemek hazır, artık gel" şeklinde mesaj attığını ve bu mesajdan sonra eşinin kalkıp sofraya geldiğini anlatmıştı (Arıcak, 2015).
6. Anne-babası beraber olduğu hâlde, her biri ayrı dünyalarda internet başında zaman geçiren, kendisiyle ilgilenilmeyen Mehmet, anne-babasının tartışmak dışında konuştuklarına şahit olmamaktadır. Anne-babası kendisiyle, "Derslerin nasıl ya da ödevin var mı?" demenin dışında konuşmamaktadır. Anne ve babası Mehmet'i azarlamakta, küçümsemekte ve bazen de alaya almaktadır. Sırf başlarını ağrıtmaları diye aldıkları akıllı telefon, tablet ve bilgisayar, Mehmet'in zaman geçirdiği ve sessiz kalmasını sağlayan tek uğraşlarıdır. Derslerinde beklenen başarıyı gösteremeyen Mehmet için tek bir dünya vardır: O da internet. İnternet, onun iletişim kurabildiği tek

dünyadır. Başkasının adıyla açtığı Facebook hesabından bazı arkadaşlarıyla alay ederek, onlara isimler takarak ya da onları küçük düşürecek yazılar yazarak eğlenmektedir. Zira bu Mehmet'in bildiği en iyi iletişim kurma yolu, aynı zamanda içinde yaşadığı acıyı dindirmenin de bir diğer yoludur (Arıcak, 2015).

7. Çocuğunu aşağılayan, hor gören, yetersiz gören, mükemmelliyetçi bir ailenin kendi çocuğu hakkında söyledikleri:

“Bizim çocuk en başından bu yana böyle, tam bir kuş beyinli. Biz ne yaparsak yapalım anlamamak için elinden geleni yapıyor ve evde bizim yanımızda oturmak istemiyor. Varsa yoksa bütün dünyası oynadığı bilgisayar oyunu oldu son bir iki yıldır. Biz elimizden geldiğince onu düzeltmeye çalışıyoruz ama sanırım o hep böyle vasat kalacak”. (Budak, 2019).

8. “Bir iPad ekranını profesyonelce kaydıran bir yaşındaki bir kız çocuğu bir ekrandan ötekine geçmekte ve cihaz onun istediğini yaptıkça minik, sevinç çığlıkları atmaktadır. Ne var ki önüne bir dergi koyulduğunda da kaydırma hareketine devam ediyor ve oradaki hareketsiz fotoğraflar başkalarına dönüşmeyi reddettikçe sinirlenmeye başlıyor. Bu kız çocuğu görsel çevre üzerinde sınırsız gücü olduğuna ve hoşuna gitmeyen her deneyimi bir kaydırma hareketiyle yok edip yerine yenisini getirme yeteneği olduğuna inanıyor. 2007’de ilk iPhone ile hayatlarımıza giren kaydırma hareketi küçük kız için nefes almak ya da yemek yemek kadar doğal.” (Akt. Alter, 2017).

9. Isaac hem başarılı bir öğrenci hem de başarılı bir sporcuymuş, 14 yaşındayken World of Warcraft oynamaya başladı. “Her akşam oyun oynamak küçük bir dopamin vuruşu gibiydi, kaygılarımı yenmeme yardımcı oluyordu. Kendimi kaybedip panik atak geçiriyordum. Sabahları okula gitmek için arabaya binmek midemi bulandırıyor.” American University’ye kabul edilmeyi başardı. İkinci döneminde strese girdi, rahatlamak için WOW oynamaya karar verdi. reStart bağımlılık tedavi merkezinde tedavi görmesine rağmen tekrar WOW oyununa döndü. Tam 5 haftayı dairesinde geçirdi, hiç dışarı çıkmadı, duş bile almadı. Arada telefonla yemek ısmarlıyor, boş yemek kapları masasının etrafında birikiyor ve odası kokuşmaya başladı. Günde 20 saat oynuyor, tamamen uyuşmuş bir şekilde düşüp birkaç saat uyuyor, uyanır uyanmaz oyuna tekrar dönüyordu. 142 cevapsız araması vardı, 143. telefonu açtı, annesi iki gün sonra onu ziyarete geleceğini söyledi. Aynada gördüğü şeyden iğrendi. Yirmi beş

kilodan fazla şişmanlamıştı, saçlarından yağ damlıyordu ve giysileri leş gibiydi. Son tedavisinde reStart tedavi merkezine yakın bir ev tuttu ve bir spor merkezi açtı (Alter, 2017).

İncelenen vaka ve gözlem sonuçlarına göre, mobil cihazların aşırı kullanımı, insanlardaki acıma duygusunun azalmasına, obsesyon ve kompülsiyonların oluşmasına, anne-babanın çocuklarını ihmal etmesine, eşler arası iletişimin bozulmasına, zorbalığa ve mağduriyete, agresif davranışlara, sabırsızlığa, yeme problemlerine ve başka fiziksel rahatsızlıklara sebep olabilmektedir.

2.6. Yoğun İnternet Kullanımı ve Mobil Cihaz Kullanımında Bazı Tedavi Yöntemleri ve Uygulama Örnekleri

Mobil cihazların ve internetin çok kullanılması, kullanıcıların hayatlarını normal yaşamasını engelleyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden konuyla ilgili tedaviler ve uygulamalar geliştirilmiştir. Bu tedaviler bireysel ve grup olarak ayrılabilir gibi, ilaç tedavisini içeren yöntemlerin de kullanıldığı görülmektedir.

- Ong ve Tan (2014), tedavi yöntemlerinin bireysel ve grup terapileri, bilişsel davranışçı terapi, aile terapisi ve psikotropik ilaç tedavisi olduğunu savunmuştur.
- Palladino ve arkadaşları (2016), zorbalık ve siber zorbalığı önlemek amacıyla okul merkezli ve akran değerlendirmesine dayanan “No Trap” isimli bir programı ergenler üzerinde takip etmişlerdir. 6 ay sonra yapılan kontrollerde uzun vadeli etkilerin oluştuğu saptanmıştır.
- Cross vd. (2016) “The Cyber Friendly School” isimli bir projeyi takip etmişlerdir. Yaklaşık üç bin öğrenci, öğrencilerin aileleri ve öğretmenlerini kapsayan siber zorbalığı önleme programından olumlu sonuçlar almışlardır. Siber zorbalığın vereceği zararları şu başlıklarda toplamışlardır; gizlilik kaybı, arkadaşlık ilişkisine ve diğer ilişkilere zarar vermesi, zorbalık, cinsel taciz, şantaj, aşağılama, duygusal rahatsızlık.
- Gradinger ve arkadaşları 2016 yılında Avusturya’da siber zorbalığı ve siber mağduriyeti önlemek için siber zorbalık karşıtı VISC Sosyal Yeterlilik Programını 5-8.sınıf aralığındaki öğrencilerde takip etmişlerdir. Bu program önleyici etkileri içererek öncelikle saldırgan davranışları ve zorbalığı azaltmayı, okullardaki sosyal ve kültürlerarası yeterlilikleri teşvik etmeyi hedef edinmektedir. Hem öğretmenlerin eğitildiği hem de öğrencilerin birbirine akran desteği vererek motive edebildiği, öğrenci

merkezli bir model olduğu açıklanmaktadır. 6 ay sonunda yapılan değerlendirme sonucunda programa katılan 2042 öğrencinin tutum ve davranışlarında olumlu değişimlerin görüldüğü belirtilmiştir.

- Alter (2017), internet bağımlılığında Motivasyonel Görüşme Tekniği, Davranışsal Mimari, Bilişsel Davranışçı Terapi, Kaçınma Terapisi yöntemlerinin olduğunu belirtmektedir. Motivasyonel görüşme tekniğinde hem iç motivasyonun hem de başarıma duygusunun öneminden bahsetmektedir. Davranışsal Mimari yönteminde, yakında olan şeylerin, zihinsel hayat üzerinde uzakta olan şeylerden çok daha etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bilişsel Davranışçı Terapide, durumu kabullenme, düşünceyi değiştirme, farklı açıdan bakabilme, yeni davranış belirleyebilme basamaklarından bahsetmektedir. Kaçınma Terapisinde; Pavlov, MOTI, Demetricator, Waste No Time, Oyunlaştırma yöntemlerinin kullanılabileceğini tavsiye etmektedir.

- The Telethon Kids Institute ve dört farklı destekçi bir araya gelerek The Cyber Friendly School Modelini oluşturmuştur (2016). Bu modelin içeriğinde dikkat edilecek alanlar şu şekilde sıralanmıştır:

İçerikler ve çevre: sosyal ağ güvenliği, çevrim içi ortam türleri, kontrolü ele almak.

Bağlantılar: olumlu siber ilişkiler kurmak ve internet etiğine dikkat etmek (netiket), sosyal karar verme becerisi, sosyal yeterlilik

Gizlilik: dijital itibar, gizliliği idare etmek/yönetmek, internet gizliliği ve koruması

Katkı: öz yönetim ve yardım arama, sosyal sorumluluk ve görgü tanığı, olumlu iletişim

Memnuniyet: yasal sorunlar ve çevrim içi raporlama, siber zorbalığın doğası ve yaygınlığı, çatışma çözümü

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, veri toplama süreci, verilerin analizinde kullanılan yöntemler, geçerlik ve güvenilirliği sunulacaktır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden nitel durum çalışması, nitel durum çalışması çeşitlerinden de çoklu durum çalışması kullanılmıştır. Nitel araştırma, Yıldırım ve Şimşek'e göre (2005), gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi yöntemlerin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konduğu araştırma çeşididir. Nitel durum çalışmasının en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır. Bir duruma ilişkin etkenlerin (ortam, bireyler, olaylar, süreçler, vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılması ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanmasıdır. 'Nasıl' ve 'Niçin' sorularını temel almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Çoklu durum çalışması, birbirinden bağımsız olguların incelendiği çalışma türüdür. Durum çalışması bazı kaynaklarda "örnek olay çalışması" olarak geçerken (Büyüköztürk ve ark. 2017), bazı kaynaklarda da "vaka çalışması" (Karadağ, 2015) olarak görülmektedir.

Nitel araştırmacılar, insanların deneyimlerini nasıl yorumladıklarını, dünyalarını nasıl kurduklarını, deneyimlerine nasıl bir anlam yüklediklerini anlamaya çalışırlar (Merriam, 2015). Yapılan bu çalışmada da hem öğrencilerin hem de annelerin, mobil cihazları hayatlarında nasıl konumlandıklarını, neler yaşadıkları, ne tür tecrübeler edindikleri, bu konuyla ilgili bakış açılarının ne olduğu, hangi değişim ve dönüşümlerle karşılaştıkları incelenecektir.

Nitel araştırma yönteminde şu aşamalar takip edilmektedir:

1. Çalışılacak olan olayın saptanması
2. Çalışmadaki katılımcıların belirlenmesi

3. Hipotezlerin üretilmesi
4. Verilerin toplanması
5. Verilerin analizi (Akt. Büyüköztürk ve ark., 2017)

Durum çalışmalarında takip edilecek başlıklar şu şekilde belirtilmiştir:

1. Araştırma sorularının geliştirilmesi
2. Araştırmanın alt problemlerinin geliştirilmesi
3. Analiz biriminin saptanması
4. Çalışılacak durumun belirlenmesi
5. Araştırmaya katılacak bireylerin seçimi
6. Verilerin toplanması ve toplanan verilerin alt problemlerle ilişkilendirilmesi
7. Verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması
8. Durum çalışmasının raporlaştırılması (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Bu araştırmada nitel durum araştırması yönteminin kullanılmasının sebepleri şu şekilde açıklanabilir: Araştırma konusuyla ilgili detaylı bilgileri doğrudan birinci kaynaklarla görüşerek elde etmek, daha ayrıntılı bilgiye ihtiyaç duyulduğunda, farklı sorular yönlendirilerek ayrıntılara ulaşmak, tümevarım yöntemi ile bilgileri sunabilmek, öğrencilerin verdiği cevaplarla, annelerinin verdiği cevaplar arasında karşılaştırma yapmak, kapsamlı bir araştırma sunmak, farklı bakış açısına sahip bireylerle derinlikli çalışmak için.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini 4. sınıfa giden öğrenciler ve onların anneleri oluşturmaktadır. Çalışmada 18 öğrenci ve bu öğrencilerin anneleri ile görüşme yapılmıştır.

Araştırmada “küme örnekleme” yöntemi kullanılmıştır, 4. sınıfların 3 farklı şubesinden de öğrenci seçimi olmuştur, öğrenciler “seçkisiz örnekleme” yöntemi ile seçilmiştir. 4. sınıf öğrencilerinin tercih edilmesinin sebebi, hazırlanan soruları anlayabilecek bilişsel düzeyde olmaları ve cevaplara net cevap verecek bilgi düzeyinde olmalarıdır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından önceden hazırlanan “anne görüşme formu” ve “ğrenci görüşme formu”nda yer alan sorular görüşme yöntemi takip edilerek kullanılmıştır. Çalışmada çoğunlukla açık uçlu sorular yer almakla beraber zaman zaman kapalı uçlu sorulara da yer verilmiştir. Bunun dışında, soruların tam anlaşılmadığı düşünüldüğünde ya da katılımcının soruyla bağlantılı cevap vermediği durumlarda sorular farklı cümle yapıları ile tekrar sorulmuş, ihtiyaç duyulan zamanlarda katılımcının söyledikleri tekrar edilerek sorunun doğru anlaşılıp anlaşılmadığı teyit edilmiştir.

3.4. Veri Toplama Süreci

Bu araştırmada nitel araştırmalarda kullanılan tekniklerden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde hem önceden hazırlanan sorular hem de ihtiyaç dhilinde nadiren yeni sorular yönlendirilmiştir.

Öncelikli olarak velilerle telefon görüşmesi yapılarak, araştırmanın amacı ve içeriği hakkında bilgi verilmiş, katılımın gönüllülük esasına dayandığı bildirilmiştir. Araştırmaya katılmak isteyen velilere, çocuklarıyla birlikte gelebilecekleri bir saat için randevu verilmiştir. Anneler ve çocukları randevuya geldiklerinde sırayla görüşme odasına alınmışlardır. Görüşme başlamadan önce araştırmayla ilgili açıklamalar yapılarak, araştırmanın nerede kullanılacağı hakkında bilgi verilmiş, görüşme sırasında ses kayıt cihazının kullanılacağı ve bu görüşmelerin daha sonra analiz için yazıya geçirileceği ifade edilmiştir. Daha sonra katılımcılara “alışmaya Katılım Onay Formu” verilerek okumaları sağlanmış ve görüşmeye gönüllü katıldıklarına dair hazırlanan form imzalatılmıştır. Formlarda yer alan sorular, bütün katılımcılara aynı sıra ile sorulmuştur.

Öğrenci ve anne görüşmeleri 30 dakika ile 75 dakika arasında srmştir. Annelerin bazıları görüşmelerde biraz detaya girerek konunun uzamasına sebep olmuştur. Bundan dolayı, araştırma konusuyla ilgili olmayan bölümler deşifre sürecinde yazılmamıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Verilerin analiz bölümüne, görüşmeler sırasında alınan ses kayıtlarının deşifre edilmesi ile başlanılmıştır. Deşifrelerin hepsi araştırmacı tarafından dinlenerek yazılmıştır, bu sayede araştırmayla ilgili bilgiler defalarca dinlenerek, konu hakkındaki görüşlere ve başlıklara hâkim olunmuştur. Öncelikle, her katılımcı için katılımcıya sorulan soruların bulunduğu bir dosya açılmıştır ve soruların altına katılımcının verdiği cevaplar yazılmıştır. Daha sonra bütün katılımcılara temsili bir isim verilmiştir (Anne 1: A1, Öğrenci 1: Ö1) Bütün katılımcıların görüşmeleri deşifre edildikten sonra, anneler için ve öğrenciler için ayrı bir dosya açılmıştır. Öğrenci sorularının hepsinin altına tek tek bütün öğrencilerin verdikleri cevaplar temsili isimleriyle yazılmıştır. Anne sorularının altına tek tek bütün annelerin verdikleri cevaplar temsili şifreleriyle yazılmıştır. Bütün anne cevapları ve bütün öğrenci cevapları alt alta görüldükten sonra, konular üst başlıklara ayrılmış, daha sonra da temalar belirlenerek benzer olanlar, aynı grup başlıkları altında toplanmıştır. Benzer cevaplar aynı tema içinde toplandıktan sonra tablolar oluşturularak, cevapların kısa net bir şekilde görülmesi sağlanmıştır.

Her tablonun altında, annelerin ve öğrencilerin görüşme sırasında söylediği ifadeler tırnak içerisinde örnek olarak verilmiştir. Bu sayede araştırmayı okuyan kişiler, hem katılımcıların fikirlerini toplu olarak görme imkânı bulacak, hem de her tablonun altında birkaç katılımcıya ait uzun ifadeler ulaşacaktır. Çok uzun yer tutacağı düşünüldüğü için, araştırmada katılımcıların bütün ifadelerine yer verilememiştir; fakat mutlaka her katılımcının 2-3 yanıtına yer verilmeye çalışılmıştır.

3.6. Geçerlik-Güvenirlik

Soruların 4. sınıf öğrencilerinin bilişsel yapısına uygunluğu konusunda, uzman psikolojik danışmandan yardım alınmıştır. Anne ve öğrenci görüşme formlarındaki soruların anlaşılır olması için sorular bir Türk dili uzmanı tarafından kontrol edilmiş ve düzenlenmiştir. Veriler toplanırken bütünlüğün sağlanması için sorular katılımcılara aynı sıra ile sorulmuştur. Analizler yapılırken, bütün veriler çok kez gözden geçirilmiş, bağlantılı kategoriler birleştirilmiş, kodlar ve temalar azaltılmaya çalışılmıştır.

Araştırma hakkındaki bütün detaylar katılımcılara anlatılarak, katılımcıların gönüllülüğü esas alınmıştır. Ses kayıt cihazındaki veriler yedeklenerek her ihtimale karşı önlem alınmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.BULGULAR

Bu bölümde, araştırmada yer alan sorulardan elde edilen verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Bulgularla İlgili Genel Açıklamalar

Açıklama 1:

- Hem öğrenci hem anne bilgilerini kapsayan veriler ise öğrencinin-annenin birlikte yer aldığı tablolarda verilmiştir.
- Sadece öğrencileri kapsayan veriler öğrenci tablolarında verilmiştir.
- Sadece anneleri kapsayan veriler anne tablolarında verilmiştir.

Açıklama 2:

- Bir annenin ya da bir öğrencinin bir tablo içinde birden çok defa yer aldığı görülecektir. Bunun sebebi; öğrencilerin ve annelerin konuşmalarında geçen bütün ifadeler yer verilmesidir. Örneğin, anne hem “akıllı telefon” seçeneğini hem de “tablet” seçeneğini söylediye, annenin iki kategoride de yer aldığı görülecektir.

Açıklama 3:

- Öğrencilere ve annelere verilen numaralar, yapılan görüşme sırasına göre verilmiştir.

Açıklama 4:

- Öğrencilere ve annelere verilen numaralar aynı ailenin üyesi olduklarını göstermektedir. Öğrenci 1, Anne 1’in çocuğudur.

Açıklama 5:

- Yüzdelik hesaplamalar 18 anne ve 18 öğrenci üzerinden yapılmıştır. Bazı bölümlerde Anne + Öğrenci olarak gösterilerek 36 kişi üzerinden hesaplama yapılmıştır.

Ö1: Kız	Ö10: Kız
Ö2: Kız	Ö11: Erkek
Ö3: Kız	Ö12: Kız
Ö4: Erkek	Ö13: Kız
Ö5: Kız	Ö14: Erkek
Ö6: Erkek	Ö15: Erkek
Ö7: Kız	Ö16: Erkek
Ö8: Kız	Ö17: Erkek
Ö9: Erkek	Ö18: Kız

Tablo 1 Katılımcılara Verilen Kodlar ve Cinsiyetleri: 10 kız, 8 erkek öğrenci

Şekil 3 Katılımcı sayıları

4.2. Annelerin ve Öğrencilerin Mobil Âlet Kullanımı Hakkındaki Görüşleri

Bu bölümde, öğrenci ve anne görüşmelerinde elde edilen verilerin ortak konu başlıkları yer alacaktır; en çok kullanılan mobil âletler, mobil âletleri kullanım amaçları, aile içi iletişim düzeyleri, haftalık görüşme sıklığı, ortak aile etkinlikleri, ailelerin çocuklarını bilgilendirmesi, çocuklarda gözlemlenen değişimler, ödül verme ve mahrum bırakma, kullanım süresi ve uyarıda bulunma, çocukların gelişimine etkisi, tehlikeler ve riskler, tavsiyeler.

Tablo 2 Anneler ve Öğrenciler Tarafından En Çok Kullanılan Mobil Âletler

Tema	Kod	n	%	Anne- Öğrenci
Annelerin ve öğrencilerin en çok kullandığı mobil âletler nelerdir?	Akıllı telefon	17	%94	A1, A2, A4, A5, A6, A7, A8, A9, A10, A11, A12, A13, A14, A15, A16, A17, A18
		8	%44	Ö5(K), Ö6(E), Ö7(K), Ö8(K), Ö12(K), Ö13(K), Ö15(E), Ö18(K)
	Bilgisayar	3	%17	A1, A2, A3,
		3	%17	Ö3(K), Ö10(K), Ö17(E)
	Tablet	8	%44	Ö1(K), Ö2(K), Ö4(E), Ö9(E), Ö11(E), Ö12(K), Ö14(E), Ö16(E)
	Akıllı saat	1	%6	Ö14(E)
	Neredeyse hiç kullanmıyor	1	%6	Ö10(K)

Tablo 2 incelendiğinde, annelerin ve öğrencilerin en çok kullandığı mobil âletlerin neler olduğu görülmektedir. Annelerin vermiş oldukları cevaplara göre, 18 anneden 17'sinin (%94) en çok akıllı telefon kullandığı ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin en çok kullandığı mobil âletlerin ise akıllı telefon (%44) ve tablet (%44) olduğu belirlenmiştir. Hem anneler hem de öğrenciler tarafından en çok tercih edilen bir diğer mobil âlet ise bilgisayar olmuştur. En çok kullanılan mobil âletler ile ilgili anne ve öğrenci görüşlerinden alınan bazı bölümler aşağıda sunulmuştur:

“En çok bilgisayarı kullanıyorum, araştırmam gereken konuları araştırıyorum. Eskiden kütüphanelere giderdik, şimdi akıllı âletlerden takip ediyoruz” (A3).

“Genellikle iPad'im. Çünkü yapmakta olduğum bir oyunda bir proje var. Bazı arkadaşlarımdan beyin algılarının nasıl çalıştığını merak ettiğim için bir proje hazırlıyorum. Oyunda kendi dünyamı üretiyorum. Adı Mine Craft. Bir tane dünya yarattım, içine bir sürü çeşitli testler, odalar, butonlar koydum, eğer hepsini geçebilen birisi varsa beynini iyi kullanıyordur, kitap okuyordur demektir” (Ö9-E).

Tablo 3 Annelerin ve Öğrencilerin Mobil Âletleri Kullanım Amaçları

Tema	Kod	n	%	Anne-Öğrenci
Annelerin ve öğrencilerin mobil âletleri kullanım amaçları nelerdir?	İletişim- Haberleşme- Arama	13	%72	A1, A2, A4, A5, A6, A7, A8, A12, A13, A14, A15, A17, A18
		3	%17	Ö5(K), Ö10(K), Ö15(E)
	WhatsApp- Mesajlaşma	5	%28	A1, A6, A11, A13, A16
		1	%6	Ö12(K)
	E-posta	2	%11	A1, A13

	Merak edilenleri araştırma, Ödev, Bilgi, Konu tekrarı		6	%33	A1, A2, A3, A5, A6, A12
			15	%83	Ö1(K), Ö2(K), Ö3(K), Ö4(E), Ö5(K), Ö7(K), Ö8(K), Ö9(E), Ö10(K), Ö11(E), Ö13(K), Ö15(E), Ö16(E), Ö17(E), Ö18(K)
	Kendini geliştirmek		1	%6	Ö4(E)
	Navigasyon		1	%6	A1
	İnternet		4	%22	A1, A6, A14, A16
	Sağlık		1	%6	A2
	Yemek tarifi		1	%6	A4, A16
	Sosyal medya (Instagram, Facebook, Youtube vb.)		5	%28	A7, A11, A13, A18, A18
			3	%17	Ö9(E), Ö12(K), Ö16(E)
	İş için		8	%44	A1, A2, A7, A8, A9, A10, A15, A18
	Seyretme	Video seyretmek	1	%6	A10
			8	%44	Ö1(K), Ö3(K), Ö6(E), Ö7(K), Ö8(K), Ö11(E), Ö12(K), Ö18(K)
			1	%6	A14

	Film seyretmek			
		3	%17	Ö4(E), Ö10(K), Ö13(K)
	Bir şey seyretmek	1	%6	Ö5(K)
		2	%11	Ö4(E), Ö16(E),
	Oyuncak tanıtımları seyretmek	2	%11	Ö14(E), Ö18(K)
	Haberleri takip etmek	2	%11	A12, A13
	Video çekmek	1	%6	Ö12(K)
	Eğlence-Dinlenme- Canı sıkıldığında	2	%11	A8, A10
		3	%17	Ö1(K), Ö13(K), Ö18(K)
	Saate bakmak	2	%11	Ö6(E), Ö14(E)
	Zihin oyunları	1	%6	A14
		2	%11	Ö4(E), Ö14(E),
	Oyun oynamak	11	%61	Ö1(K), Ö2(K), Ö4(E), Ö5(K), Ö8(K), Ö9(E), Ö11(E), Ö13(K),

				Ö15(E), Ö16(E), Ö17(E)
	Alarm kurmak	1	%6	Ö6(E)
	Uygulamalara bakmak	1	%6	Ö6(E)
	Bir şeyin fiyatını öğrenmek	1	%6	Ö7(K)
	İngilizce öğrenmek	1	%6	Ö7(K)
	Kitap okumak	1	%6	Ö9(E)
	Kitapları incelemek	1	%6	Ö12(K)
	Müzik dinlemek	1	%6	Ö12(K)
	Güvende olmak, kaybolunca bulunmak	1	%6	Ö14(E)

Tablo 3 incelendiğinde annelerin ve öğrencilerin mobil cihazları kullanım amaçlarının çok çeşitli başlıklar altında ortaya çıktığı görülmektedir. Annelerin mobil âletleri en çok kullandığı ilk üç alan; iletişim-haberleşme-arama yapma (%72), iş için kullanma (%44) ve merak edilenleri araştırma (%33) olmuştur. Öğrencilerin mobil âletleri en çok kullandığı ilk üç alan ise; merak edilenleri araştırma -ödev-konu tekrarı (%83), bir şey seyretme (%78), oyun oynama (%61) olarak sıralanmıştır. Bu konu ile ilgili anne ve öğrenci görüşlerinden alınan bölümler aşağıda sunulmuştur:

“Çalıştığım iş yerinde sosyal medya yöneticisiyim, kurumun sosyal medyasını yürütüyorum, bununla ilgili tetikte olmak gerekiyor, çünkü çok önemseniyor. Bir anda

haber geliyor ve şu saate kadar paylaşılması gerekiyor deniliyor. Beni en çok mobil cihaza bağlayan bu. Eğlence amaçlı, video seyretme amaçlı kullanıyorum. Cep telefonundan sonra iş için ve bir şeyler yazarken bilgisayarımı kullanıyorum” (A10).

“Çocuklardan dolayı aslında çok kısıtlı artık, özellikle bebekten dolayı çok kısıtlı. Telefon, konuşma, iletişim için, mesaj için, daha sonra internet oluyor. Acil durumlarda bir şeylere bakmak için yemek tarifinden tutun da kafama takılanlara bakmak için. İyi oluyor, muhteşem bir şey” (A16).

“Ödevim için araştırma yaparken, bilgi toplamak için, matematik oyunları oynuyorum. Kendimi geliştirecek şeyler yapıyorum. iPad’imi televizyona bağlayarak film seyrediyorum” (Ö4-E).

“Ben birazcık amacının dışına çıkıyorum, ama genelde dinlenmek için kullanıyorum, eğlenmek için kullanıyorum. Bazen ödevlerimde yardımcı oluyor...” (Ö18-K).

Tablo 4 Annelere ve Öğrencilere Göre Aile içi İletişim Düzeyleri

Tema	Kod	n	%	Anne- Öğrenci
Annelere ve öğrencilere göre aile içi iletişimleri nasıl?	İyinin üstünde/ Çok iyi	1	%6	A14
		1	%6	Ö5(K)
	İyi/Güzel olduğunu düşünüyorum	7	%39	A4, A5, A7, A9, A12, A13, A17
		10	%56	Ö1(K), Ö2(K), Ö8(K), Ö9(E), Ö10(K), Ö11(E), Ö12(K), Ö13(K), Ö15(E), Ö18(K)
	Birbirimizi dinleriz, anlamaya çalışırız	1	%6	A1

	Her şeyi konuşuyoruz	2	%11	A6, A17
	Herkes düşüncesini ifade eder	1	%6	A12
	Nezaket ifadeleri kullanırız	1	%6	Ö3(K)
	Herkes mutlu	1	%6	Ö14(E)
	Herkes birbirine sevgi dolu ve hoşgörülü yaklaşır	1	%6	Ö4(E)
	Herkes birbirine yardım eder	1	%6	Ö17(E)
	Teknoloji kullanımı ile ilgili kurallarımız var, teknolojinin bizi etkilemediğini düşünüyorum.	1	%6	A14
	Daha iyi	1	%6	A8
	Mobil âletler çıkmadan önce daha iyiydi	2	%11	A2, A11
	Genele göre iyi	3	%17	A4, A13, A16
	Anlaşamadığımız, iletişim kuramadığımız, tartıştığımız zamanlar da oluyor.	1	%6	A13
		3	%17	Ö6(E), Ö7(K), Ö10(K)
	Akşam sohbet ederken herkesin elinde mobil âlet var.	1	%6	A2

	Çok iyi değil	1	%6	A11
	Eşim bize vakit ayıramıyor, daha nitelikli olabilir	4	%22	A1, A3, A9, A10
	Cezalar havada uçuşur	1	%6	Ö16(E)
	Kopuk bir iletişimimiz var	1	%6	A18

Tablo 4 incelendiğinde, annelere ve öğrencilere göre aile içi iletişimlerinin nasıl olduğu ve haftada kaç kez aile olarak bir araya geldikleri hakkındaki görüşlerine ulaşılacaktır. Anneler tarafından en çok belirtilen ilk üç madde şu şekildedir; 7 anne (%39) aile içi iletişimlerinin iyi ve güzel olduğunu, 4 anne (%22) ise eşinin onlara vakit ayıramadığını ve daha nitelikli iletişimlerinin olabileceğini, 3 anne de (%17) iletişimlerinin genele göre daha iyi olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin en çok üzerinde durduğu maddeler ise; 10 öğrenci (%56) aile içi iletişimlerinin iyi ve güzel olduğunu, 3 öğrenci (%17) ise aile içinde anlaşılmadıklarını, iletişim kuramadıklarını ve tartıştıkları zamanların olduğunu ifade etmiştir. Bu konu ile ilgili anne ve öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“Mobil âletler çıkmadan önce çok daha güzeldi, aile bir araya toplanır, yemek yenilirdi. Akşam sohbet ederken de herkesin elinde bir mobil âlet olabiliyor, özellikle iş hayatında olan oğlumun ve kızımın” (A2).

“İletişim kopuk. Ben yoğun çalıştığım için, eşimde keza öyle, biraz daha zaman geçirip daha fazla ilgilenmeyi isterdim” (A18).

“Herkes birbirine çok sevgi dolu yaklaşır, hoşgörü gösterir. Mesela yanlışlıkla bir şeyi düşürdüğünde bağırmasın ona. “Olsun bir dahaki sefere dikkatli olursun” der ablam bana. Sadece birazcık kötü anlarına denk geldiğinde diğer taraf biraz suskun olabiliyor. Ailem çok hoşgörülü, ben ailemden çok memnunum” (Ö4-E).

“Genelde kardeşim iPad oynadıktan sonra çok sinirli davranıyor. İ-pad oynadığımda sinirlenebiliyorum. İyi bir iletişimimiz var” (Ö11-E).

Tablo 5 Annelere ve Öğrencilere Göre Aile Üyelerinin Haftalık Bir Araya Gelme Sıklığı

Tema	Kod	n	%	Anne- Öğrenci
Annelere ve öğrencilere göre aile üyeleri haftada kaç kez bir araya gelip sohbet ediyor?	Sabah kahvaltısı	2	%11	A1, A5
	Akşam yemeği	6	%33	A1, A5, A8, A11, A12, A13
	Bayram	2	%11	A1, A12
	Her gün	4	%22	A2, A4, A10, A17
	Hafta sonu	8	%44	A3, A5, A7, A8, A11, A12, A16, A17
	Haftada bir	1	%6	A18
	Hiç	2	%11	Ö1(K), Ö16 (E)
	Çok nadir	1	6%	Ö6(E)
	Bazen	2	%11	Ö9(E), Ö13(K)
	1-2	2	%11	Ö17(E), Ö18(K)
	2-3	3	%17	Ö2(K), Ö3(K), Ö14(E)
	3-4	2	%11	Ö4(E), Ö12(K)
	Her akşam	3	%17	Ö5(K), Ö10(K), Ö11(E),
	Yolda (bir yere gidip gelirken)	1	%6	Ö7(K)
	Öğretmenim aile etkinlik ödevi verince	1	%6	Ö7(K9
	Bütün vaktimizi	1	%6	Ö8(K)
	Annemin-babamın işi olmadığında	1	%6	Ö15(E)
	Annemle ben yaparız sadece	1	%6	Ö16(E)

Tablo 5 incelendiğinde annelerin ve öğrencilerin aile üyeleri olarak haftada kaç defa bir araya gelip sohbet ettikleri bilgisine ulaşılabacaktır. Anneler aile üyelerinin en çok hafta sonu (%44), akşam yemeğinde (%33), her gün (%22) bir araya gelerek sohbet ettiğini belirtmiştir, öğrencilerde ise en çok haftada 2-3 defa (%17), her akşam (%17) ifadeleri yer almıştır. Bu konu ile ilgili anne ve öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“3-4 kez olabilir herhâlde. Hepimizin ortak yok. Çok düzenli olmamakla birlikte gezmelere gidiyoruz. 19.30-20.00’de eve geliyorum, çok yorulduğum için ve dinlenemediğim için çocuklarla da iyi iletişim kuramıyoruz. Onlar kendi hâlinde” (A15).

“Hafta içi zaten öyle bir şey olamıyor, onu baştan söyleyeyim. Hafta sonu belki haftada 1-2 kere. Fazla olduğunu hatırlamıyorum. Bir yere gittiğimizde ya annem ya ben ya da babam telefonu alıyor” (Ö18-K).

Tablo 6 Annelere ve Öğrencilere Göre Ortak Aile Etkinlikleri

Tema	Kod	n	%	Anne- Öğrenci
Annelere ve öğrencilere göre aile olarak yaptıkları ortak etkinlikler var mı?	Kitap okuma	3	%17	A2, A6, A16
		1	%6	Ö4(E)
	Film /Televizyon seyretmek/Sinemaya gitmek	4	%22	A2, A4, A8, A16
		6	%33	Ö1(K), Ö2(K), Ö4(E), Ö12(K), Ö14(E), Ö15(E)
	Gezi/ Tarihi- Kültürel Geziler/Seyahat/Piknik	11	%61	A3, A4, A5, A6 A7, A8, A11, A12, A13, A16, A17
		12	%67	Ö3(K), Ö5(K), Ö7(K), Ö8(K), Ö9(E), Ö10(K), Ö11(E),

				Ö12(K), Ö13(K), Ö14(E), Ö15(E), Ö18(K)
	Alışverişe /AVM'ye gitmek	1	%6	A5
		3	%17	Ö3(K), Ö4(E), Ö16(E)
	Restorana gitmek	1	%6	A5
		5	%28	Ö3(K), Ö4(E), Ö11(E), Ö17(E), Ö18(K)
	Yemek yemek	4	%22	Ö10(K), Ö12(K), Ö14(E), Ö16(E)
	Pazar kahvaltısı	1	%6	Ö3(K)
	Çay /Kahve saati	2	%11	A9, A10
		1	%6	Ö10(K)
	Aile/Akraba ziyaretleri	3	%17	A3, A12, A14
		4	%22	Ö3(K), Ö6(E), Ö9(E), Ö12(K)
	Kutu oyunları/ bulmaca/çocuk oyunları (top, körebe, misket, isim şehir)	5	%28	A4, A5, A10, A13, A17
		8	%44	Ö4(E), Ö5(K), Ö9(E), Ö10(K), Ö11(E), Ö13(K), Ö14(E), Ö17(E)
	Kediyle oynamak	1	%6	Ö6(E)

	Sohbet etmek	5	%28	A7, A9, A10, A13, A16
		1	%6	Ö14(E)
	Her gün 1 dakika birbirimize sarılıyoruz	1	%6	A11
	Ortak etkinliğimiz yok	3	%17	A1, A15, A18

Tablo 6 incelendiğinde, annelerin ve öğrencilerin yaptıkları ortak aile etkinliklerinin çeşitlilik gösterdiği ortaya çıkmıştır. Annelerin ve öğrencilerin en çok bahsettikleri konuların gezi-tarihi/kültürel geziler-seyahat-piknik (öğrenci %67, anne %61), kutu oyunları-bulmaca-çocuk oyunları (top, körebe, misket, isim şehir) (öğrenci %44, anne %28), sohbet etme (anne %28), film-tv seyretme-sinemaya gitme (öğrenci %33) olduğu görülmüştür. Bu konu ile ilgili anne-öğrenci görüşlerinden alınan bölümler aşağıda sunulmuştur:

“Akşam yemeklerini biz genellikle birlikte yemeye çalışıyoruz, sohbet ediyoruz. Birlikte gezecek, keşfedecek şeyler bulmak. Deniz gezisi, kültür gezisi, gitmediğimiz yerlere gidebiliriz. Bazen ev oyunları da olabiliyor” (A13).

“Yok çünkü babam geç geliyor, biz o zaman yatıyoruz. Yani babamı fazla göremiyorum. Pazar kahvaltı yapıyoruz, bazen dışarı çıkıyoruz hep beraber, bazen akşam yemeğimizi restoranda yiyoruz. Pazar günü alışveriş yapmaya gidiyoruz, halamlara gidiyoruz” (Ö3-K).

“Mesela çay içiyoruz, bazen dışarı çıkıyoruz, yemek yiyoruz, geziyoruz. Abim ve ben oyun kuruyoruz, misketlerimiz var onlarla oynuyoruz. Kendimiz oyun üretiyoruz” (Ö10-E).

Tablo 7 Annelere ve Öğrencilere Göre Teknoloji Kullanımı Konusunda Ailelerin Bilgilendirmesi

Tema	Kod	n	%	Anne- Öğrenci
Annelere ve öğrencilere göre, teknolojiyi doğru ve bilinçli kullanma konusunda aileler, öğrencileri bilgilendiriyor mu?	Evet bilgilendirdim	15	%83	A1, A2, A3, A4, A5, A6, A8, A9, A10, A11, A12, A14, A15, A16, A17
	Evet bilgilendiriyorlar	16	%89	Ö2(K), Ö3(K), Ö4(E), Ö5(K), Ö6(E), Ö7(K), Ö8(K), Ö9(E), Ö10(K), Ö11(E), Ö12(K), Ö13(K), Ö14(E), Ö15(E), Ö16(E), Ö17(E)
	Hayır bilgilendirme yapılmadı	2	%11	A7, A18
		2	%11	Ö1(K), Ö18(K)
	Zararlarından bahsediliyor/ Vücuda vereceği zarar anlatılıyor	4	%22	A2, A3, A13, A17
		5	%28	Ö2(K), Ö3(K), Ö7(K), Ö12(K), Ö15(E)
	İletişimi etkilediği anlatıldı	2	%11	A3, A4
	Çok fazla bilgilendirildiği için sıkıldı	1	%6	A5
	Faydalı alanlarda kullanımın önemi anlatılıyor	3	%17	A5, A15, A16
		7	%39	Ö4(E), Ö5(K), Ö8(K), Ö11(E), Ö14(E), Ö15(E), Ö16(E)

	Okul yeterince bilgilendiriyor	1	%6	A7
	Bazı engelleme programları koyuldu	1	%6	A8
	Çocuklarımın mobil cihazlarla bir bağlantısı yok	1	%6	A10
	Araştırma yapacakları zaman mobil âlet yerine sözlük-kitaplara yönlendiriyoruz	1	%6	A12
	Çok ayrıntılı bilgilendirmiyorum	1	%6	A13
	Sürelerini aşmak isterlerse akıl oyunlarına yönlendiriyorum	1	%6	A14
	Dış güçlerin oyunlarla çocuklarımızı etkilemeye çalıştığını söylüyorum	1	%6	A17
	Aile, kullanım süresi hakkında bilgilendirme yapıyor	3	%17	Ö6(E), Ö13(K), Ö16(E)
	Büyüklerle danışarak hareket edilmesinin önemi anlatıldı	1	%6	Ö9(E)
		1	%6	A1

	Kültüre uyumluluk konusunda dikkat edilmesi	1	%6	Ö13(K)
--	---	---	----	--------

Tablo 7 incelendiğinde, annelerin büyük bir bölümünün (%83) teknolojiyi doğru ve bilinçli kullanma konusunda çocuklarını bilgilendirdikleri, öğrencilerin de %89'unun aileleri tarafından bilgilendirildiklerini ifade ettikleri görülüyor. Hem annelerin hem de öğrencilerin teknolojinin zararları üzerinde ve faydalı alanlarda kullanımının önemi üzerinde daha çok durdukları ortaya çıkmıştır. Bu konu hakkındaki anne ve öğrenci görüşlerine aşağıdadır:

“Bilgilendiriyorum. Bilgisayarın özellikle oyun maksatlı değil, bilgi maksatlı kullanılmasını söylüyorum. Zararlarını anlatıyorum. Son zamanlarda da gündemde oluyor; Mavi Balina gibi. Bazı oyunların çocukları çok etkilediğini, dış güçlerin bizim çocuklarımızı bu oyunlarla etkilemeye çalıştığını söylüyorum” (A17).

“Tabi ki. İşimiz ve ödevimiz için kullandığımızda yararlı, yatağımızın yanına koymamız ya da yastığımızın altına koymamızın zararlarından bahsetmeye çalışıyoruz. Mümkün mertebe çok uzak durmalarını söylemeye çalışıyoruz. Gençler maalesef sizin dediğinizden çok, arkadaş gruplarının ön plânda olduğu bir dönemdelere, o yüzden onlarınki daha baskın çıkıyor” (A2).

“Değişik oyunlar oynarsam mesela; Helix Jump diye bir oyun var, benim arkadaşım oynuyordu. Mesela oyun başında, telefonla aramaya falan izin verilsin mi diyor, bakıyorum evet mi desem hayır mı desem, evet dersem ailemin başına dert mi açarım diyorum, korkuyorum” (Ö2-K).

“Bilgilendiriyorlar ama ben çoğunlukla uymuyorum. Ekranı çok fazla bakmamam gerektiğini, çok zararlı olduğunu, ödevlerimi yapmam gerektiğini, çıkıp arkadaşlarımla oynamamın daha iyi olacağını söylüyorlar” (Ö12-K).

Tablo 8 Çocukların Mobil Âletleri Kullanma Süresi ve Annelerin Uyarıda Bulunması

Tema	Kod	n	%	Anne-Öğrenci
Annelere göre çocuklarının mobil âlet kullanımının	Sınırı var	14	%78	A1, A2, A3, A4, A5, A6, A8, A9, A11, A13, A14, A16, A17, A18

bir süresi/sınırı var mı? Anneler çocuklarına mobil cihaz ile vakit geçirirken “Bu kadar yeterli.” uyarısında bulunurlar mı?	Uyarılma var	18	%100	A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7, A8, A9, A10, A11, A12, A13, A14, A15, A16, A17, A18
		18	%100	Ö1(K), Ö2(K), Ö3(K), Ö4(E), Ö5(K), Ö6(E), Ö7(K), Ö8(K), Ö9(E), Ö10(K), Ö11(E), Ö12(K), Ö13(K), Ö14(E), Ö15(E), Ö16(E), Ö17(E), Ö18(K)
	Ek süre isteme/Biraz daha devam etme talebi/süresini aşma	8	%44	A1, A3, A4, A7, A11, A13, A14, A16
		10	%56	Ö2(K), Ö3(K), Ö5(K), Ö9(E), Ö10(K), Ö11(E), Ö13(K), Ö15(E), Ö16(E), Ö18(K)
	Uyarınca bırakılmıyor	10	%56	A2, A3, A7, A11, A12, A13, A15, A16, A17, A18
		1	%6	Ö12(K)
	Bir süre sonra tekrar alıyorum	1	%6	Ö18(K)
	Bazen babaannesininkini alabiliyor.	1	%6	A9
	Takip edemiyorum, denetleyemiyorum	1	%6	A18
	Uyarılınca biraz bozulur, tepki verir,	10	%56	A1, A2, A5, A8, A9, A11, A12, A15, A17, A18

	kızır, bağırır, itiraz eder, ısrar eder, tansiyon yükselir, gerginlik yaşanır	2	%11	Ö6(E), Ö13 (K)
	Bizim yanımızda, bizim gözetimimizde kullanır	1	%6	A2
	Süresine uyuyor	1	%6	A3
	Uyarınca bırakılıyor	6	%33	A4, A6, A9, A10, A14, A16
		7	%39	Ö1(K), Ö4(E), Ö7(K), Ö8(K), Ö10(K), Ö14(E), Ö17(E)
	Sınır koymak için ihtiyaç hissetmedim çünkü çok nadir kullanıyor, saatlerce kullanacağını düşünmüyorum.	3	%17	A7, A10, A12
	Yarım bıraktırmıyorum, sıkıntı olmuyor	1	%6	A10
	Bazen alarm kuruyorum, alarm çalınca bırakıyorum	1	%6	A4
		1	%6	Ö4(E)
	Sık sık bakarım	1	%6	A15

Tablo 8 incelendiğinde, annelerden 14'ü (%78) çocuklarının mobil âlet kullanımının bir sınırı olduğunu, 18 annenin hepsi (%100) çocukları mobil âlet ile

ilgilenirken onları uyardığını, 10 anne (%56) çocuğunu uyardıktan sonra çocuğunun mobil âleti bırakmadığını, 10 anne (%56) çocuğunu uyardıktan sonra çocuğunun biraz bozulduğunu-tepki verdiğini-kızdığını-bağırdığını-itiraz ettiğini-ısrar ettiğini-evde tansiyonun yükseldiğini-gerginlik yaşandığını, 8 anne (%44) çocuğunun ek süre istediğini, 6 anne (%33) ise çocuklarını uyarınca mobil âleti bıraktığını açıklamıştır.

18 öğrencinin hepsi (%100) mobil âlet kullanırken aileleri tarafından uyarıldıklarını, 10 öğrenci (%56) ek süre istediğini, 7 öğrenci (%39) ise fazla oynadıklarında aileleri tarafından uyarıldıktan sonra mobil âletleri bıraktığını ifade etmiştir.

Annelerin çoğu çocuklarının mobil âlet kullanımı ile ilgili sınırı var deseler de çocukların çoğunun süresini aştığı görülmüştür. Anne 3'ün farklı sorulara verdiği cevaplarda çelişki olduğu göze çarpmıştır. Anne 3, hem “söylediğimi yerine getirir” demekte hem de “süre ister” ifadesinde bulunmaktadır.

“Feryat figan eder, tepki verir, kendini yere atarak tepki gösterir. Hemen peki annecim demez” (A2).

“Bir 5 dakika daha, şu bitsin, ondan sonra bırakacağım.” der ve bırakır. Bazen kaçak aldığı zamanlar da olur” (A7).

“Bazen diyorlar çünkü bazen aşırı fazla oynayabiliyorum. O zaman bırakıyorum, annemin sözüne uyuyorum. Bizim oynama sıramız var, kardeşimin sırası gelince onun hakkına girmemek için hemen ona veriyorum” (Ö8-K).

Tablo 9 Mobil Cihazların Ödül Olarak Verilmesi ve Mahrum Edilmesi

Tema	Kod		n	%	Anne-Öğrenci
Annelere ve öğrencilere göre aileler mobil cihazları çocuklarına ödül olarak veriyor mu? Sorumluluklarını yerine	Ödül olarak veriliyor	Ödül olarak kullanılıyor	9	%50	A2, A4, A5, A9, A11, A13, A15, A16, A18
			3	%17	Ö4(E), Ö9(E), Ö15(E)
		Ödül olarak bazen kullanılıyor	1	%6	Ö6(E)
		Ödev yapınca veriliyor	3	%17	Ö4(E), Ö9(E), Ö15(E)

getirmediklerinde mobil cihazlardan mahrum bırakılıyorlar mı?		Evi toplayınca veriliyor	1	%6	Ö6(E)
		Kardeşe ya da başkalarına iyi davranınca veriliyor	1	%6	Ö11(E)
		Dengesini kendisi sağlıyor	1	%6	A12
		Ödül olarak çok az veriliyor	3	%17	Ö2(K), Ö11(E), Ö13(K)
	Ödül olarak verilmiyor	Ödül olarak istemiyor	1	%6	A10
		Ödül olarak verilmiyor	8	%44	A1, A3, A6, A7, A8, A10, A14, A17
			11	%61	Ö1(K), Ö3(K), Ö5(K), Ö7(K), Ö8(K), Ö10(K), Ö12(K), Ö14(E), Ö16(E), Ö17(E), Ö18(K)
	Mahrum bırakma	Görevlerini yapmazsa mobil âletten mahrum bırakılıyor	7	%39	A1, A2, A4, A5, A7, A9, A15
		Görevlerini yapmazsa mobil âletten mahrum bırakılmıyor	7	39%	A10, A11, A12, A13, A14, A17, A18
		Mobil âletlerden mahrum bırakmak çocukta ters tepki oluşturuyor	1	%6	A18

Tablo 9 incelendiğinde, 18 anneden 9’u (%50) mobil cihazı çocuğuna ödül olarak kullandığını, 8’i (%44) ödül olarak kullanmadığını, 1 öğrencinin ise ödül dengesini kendisinin sağladığı ortaya çıkmıştır. 11 öğrenci (%61) mobil cihazların kendilerine ödül olarak verilmediğini, 7 öğrenci (%39) ise farklı sebeplerle mobil cihazın kendilerine ödül olarak verildiğini belirtmiştir. 18 anneden 7’si (%39) çocukları görev ve sorumluluklarını yerine getirmedğinde mobil cihazlardan mahrum bıraktığını ifade ederken, 7’si (%39) mahrum bırakmadığını ifade etmiştir. Konu ile ilgili anne ve öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

“Evet. Mesela; okulu bitirdiği için mobil âlet olarak iPad aldık. Ödevini yaparsan belki bununla oynamana bir süre izin veririz, diyorum. Evet, mahrum bırakırım. Bunu yapmadığın için oynayamayacaksın veya seyretemeyeceksin derim” (A2).

“Ne yalan söyleyim, veriyorum bazen. Görevlerini yapmazsa mahrum bırakırım. Çok oynamak istiyorsan ben işten gelene kadar ödevin bitmiş ise oyun oynamak için veririm, bitmemişse vermem, diyorum. Telefon veya iPad ile oynamak için çok güzel laf dinleyebiliyor, tıklar tıklar yapıyor” (A9).

“Mobil âletler kıymete binmesin diye, bir şeyler yapmadığında mahrum bırakma durumu olmuyor. Kıymete binmemesi için yaptıklarını mobil âlete bağlamak istemiyorum” (A16).

“Evet. Ödevini yaparsan 1 saatliğine telefonumu sana verebilirim, diyor. Ödevlerini yaparsan, telefon cezası kaldıracağım diyor. Ödevimi unutmuştum, annem telefon cezası verdi, ödevimi yaptım” (Ö9-E).

“Bazen oluyor. Evi toplayınca, düzenleyince veriyor, oynuyoruz” (Ö6-E).

Tablo 10 Mobil Cihaz Kullanımı Sonrası Çocuklarda Gözlemlenen Değişimler

Tema	Kod		n	%	Anne-Öğrenci
Mobil âlet kullanımı sonrasında anneler çocuklarında ne tür değişimler gözlemliyor/ Öğrenciler kendilerinde ne tür değişimler gözlemliyor?	Duygusal Etkileri	Duygusal anlamda değişiklik oluyor	1	%6	A1
		Daha sinirli/agresif/sinirli tepkisel/hırçın/kaba/bağırma	7	%39	A2, A4, A6, A9, A11, A13, A15
			2	%11	Ö6(E), Ö15(E)
		Mutlu oluyorum	3	%17	Ö4(E), Ö6(E), Ö17(E)
		Mutsuz hissediyorum	1	%6	Ö5(K)
		Oyun yoksa mutsuz oluyorum	1	%6	Ö7(K)
		Şarjı bittiğinde mutsuz oluyorum	1	%6	Ö6(E)
		Bir şey hissetmiyorum	1	%6	Ö1(K)
		Sahip olamadığım şeyler için üzülüyorum, ben de niye yok diye sorguluyorum	1	%6	Ö18(K)
		Heyecanlan oluşuyor	1	%6	Ö9(E)
		Mobil âleti bırakınca can sıkıntısı oluşuyor	1	%6	A16
			1	%6	Ö7(K)
		Yeni bir dünyaya girmiş gibi şaşırmış hissediyorum	1	%6	Ö8(K)

		Oyunları kendim yaşamış gibi hissediyorum	2	%11	Ö2(K), Ö8(K)
		Eve kapanmış gibi hissediyorum	1	%6	Ö12(K)
	Fiziksel Etkileri	Göz bozukluğu/kaşıntı/göz ağrısı/göz altı çökmesi/göz yorgunluğu/göz kararması	3	%17	A11, A16, A17
			5	%28	Ö2(K), Ö6(E), Ö8(K), Ö12(K), Ö17(E)
		Kollarım ağrıyor	1	%6	Ö6(E)
		Elim ağrıyor	1	%6	Ö2(K)
		Parmaklarımı hareket ettiremiyorum, parmaklarım ağrıyor	2	%11	Ö9(E), Ö14(E)
		Boynum ağrıyor	1	%6	Ö15(E)
		Ayaklarım uyuşuyor	1	%6	Ö4(E)
		Aklım uyuşmuş gibi hissediyorum	1	%6	Ö10(K)
		Her yerim tutulmuş gibi oluyor	1	%6	Ö6(E)
		Yorgun hissediyorum	5	%28	Ö2(K), Ö5(K), Ö9(E), Ö13(K), Ö18(K)
	Davranışa ve	Tasarım eşyaları istiyor	2	%11	A7, A10

	İletişime Etkileri	Zihinsel anlamda değişiklik oluyor	1	%6	A1
		Davranışlarında bozulma oluyor	1	%6	A11
		Kardeşine zarar veriyor	1	%6	A11
		İstekleri artıyor	1	%6	A17
		İletişimi kopuyor, bizden uzaklaşıyor	1	%6	A18
		Filmdeki kişi olmak istiyorum	1	%6	Ö14(E)
		Seyrettiğim karakterleri örnek alıyorum, onlar gibi davranıyorum	1	%6	Ö18(K)

Tablo 10 incelendiğinde, mobil âlet kullanımı sonrasında öğrencilerde bazı değişimler ortaya çıktığı görülmektedir. Annelerin %39'u çocuklarının mobil âlet kullanımı sonrasında daha sinirli-agresif-tepkisel-hırçın-kaba olduklarını, %17'si göz problemleri yaşadıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin %28'i göz bozukluğu-kaşıntı-göz ağrısı-göz altı çökmesi-göz yorgunluğu-göz kararması olduğunu, %28'i kendilerini yorgun hissettiğini, %17'si kendini mutlu hissettiğini ifade etmiştir. Konu ile ilgili anne ve öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

“Bazen prenses gibi, Barbie’ler gibi davranmaya çalışıyor. Prenseler gibi yürümeliyim, prenses gibi oturmalıyım diyor. Bazen onların şarkılarını söylüyor. Hayal kuruyor, komşuculuk oynuyor, aynı çizgi filmlerdeki gibi saraylarda, villalarda oturduğumuzu hayal ediyor, hizmetçimiz bize kahve getiriyor. Geçenlerde saçını yandan toplamak istedi. Prenselerin sinemasını seyrettiği zaman birkaç defa baş ağrısı oldu” (A5).

“Bir sürü saçmalıklar. Ailece çok yorulduk. İnternette gördüklerini hemen evde uygulamak istiyor. Evde saçma sapan hareketlerde bulunuyor. Davranışlarında

bozukluk oluyor. Kesinlikle çocuklar ayırt edilebiliyor, kesin bu çocuk tabletten böyle oldu, diyoruz. Gözlerinde problem oluştu, gözlerini kaşımadan duramıyor, kıpkırmızı kan çanağına döndü. Seyrettiklerinin hareketlerini yapıyor, evde yerden göğe zıplamak gibi bir şey. Kardeşine zarar veriyor, oyundakileri evde de uygulamaya çalışıyor. Vurmak, öldürmek onun için çok kolay, çok basit bir oyun gibi algılıyor. Hareketlerine yansıyor, bu da onu aşırı derecede yoruyor. Siniri zaten hat safhada. Ona seslenince; “Ne var, ne ne, gene ne var?” şeklinde cevap veriyor çocuk. Daha bugün yaşadım benzer olayı” (A11).

“Yani sanki aklım uyuşmuş gibi hissediyorum. Önceden yapacağım gayet net hatırladığım şeyleri birazcık unutuyorum” (Ö10-K).

Tablo 11 Kontrollü Mobil Âlet Kullanımının Çocukların Gelişimine Etkisi

Tema	Kod		n	%	Anne-Öğrenci
Annelere ve öğrencilere göre kontrollü mobil âlet kullanımı çocukların kimlik-kişilik gelişimini nasıl etkiliyor?	Sosyal-duygusal etkileri	Sosyal gelişim	1	%6	A1
		İçine kapanık olmaz	1	%6	Ö16
		Başkasına bağımlı olmamayı öğrenir	1	%6	A16
		Kendini tanır	1	%6	A17
		İnsanlar daha Mutlu/Umutlu/ Sağlıklı olurlar	1	%6	A18
			3	%17	Ö8(K), Ö11(E), Ö13(K)
			4	%22	Anne+Öğrenci

		İradeyi kuvvetlendirir/Öfke kontrolü sağlar/Duygularını kontrol etmeyi öğrenir	3	%17	Ö1(K), Ö4(E), Ö15(E)
		Ailesi ile vakit geçirmelerini sağlar	2	%11	Ö17(E), Ö18(K)
		Sorumluluk sahibi olmayı bilir	2	%11	A6, A9
		Hayal güçleri gelişir	2	%11	Ö6(E), Ö9(E)
		Teknolojiye bağımlı olmazlar	2	%11	Ö17(E), Ö18(K)
	Bilişsel etkileri	Bilişsel gelişime destek	1	%6	Ö8(K)
		Teknolojinin bir araç olduğunu öğrenir	1	%6	A13
		Zamanının kıymetini bilir, süre bilicini anlar	1	%6	A6
			1	%6	Ö4(E)
		Daha çok bilgi sahibi olur/ başarılı olmasını sağlar	1	%6	A15
			4	%22	Ö3(K), Ö9(E), Ö13(K), Ö14(E)
			5	%28	Anne+Öğrenci

		Otokontrolünü, hayatlarının planlı programlı olmasını sağlar/Hayat disiplini	10	%56	A4, A5, A6, A7, A8, A12, A13, A15, A17
		sağlar/Hayatında farklı sınırlar koymayı öğrenir	2	%6	Ö10 (K), Ö12(K)
			12	%67	Anne+Öğrenci
		Amacının dışında kullanmamayı öğrenir	1	%6	A6
	Fiziksel etkileri	Daha dinç ve enerjik olur	2	%11	Ö5(K), Ö13(K)
		Göz problemi ve diğer fiziksel problemler yaşanmaz	3	%17	Ö9(E), Ö11(E), Ö16(E)
			5	%28	Anne+Öğrenci
		Ülkemizin ve dünyanın gelişimine katkı sağlarlar	1	%6	Ö8(K)
		Teknolojiden görülecek zararı azaltır	1	%6	Ö12(K)
		Kontrollüye olumludur	2	%11	A3, A14
		Kontrollü kullanabileceklerine inanmıyorum	2	%11	A10, A11

Tablo 11 incelendiğinde, annelere ve öğrencilere göre kontrollü mobil âlet kullanımının öğrencilerin gelişimini hangi yönlerden etkilediği görülmektedir. Sosyal-duygusal anlamda etkilerinin çok fazla olduğu ortaya çıkmıştır; öğrencilerin mobil âletleri kontrollü kullanımı ile daha mutlu bireyler olacakları (%22), iradelerinin daha kuvvetli olacağı, duygularını-öfkelerini daha iyi kontrol edebilecekleri (%17) en çok tekrar edilen maddelerdendir. Bilişsel anlamda; hayat disiplini ve planlaması sağlayacağı-otokontrol kazandıracağı (%67), daha çok bilgi edinimi sağlayacağı (%28) ifade edilmiştir. Fiziksel açıdan ise göz problemi ya da fiziksel problem yaşamamalarına yardımcı olacağı (%28) belirtilmiştir. Konu ile ilgili anne-öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“Disiplin olarak etkiler, belirli saat aralığı ile hayat disiplini oluşturmalarını sağlayabilir. Süre kısıtlı olduğu için belki sadece doğru yerlere girmek isterler” (A7).

“Ben belli bir yaşa kadar çocuklarda internete bağlı bir mobil âletin olmasını doğru bulmuyorum. Ben bu yaş grubunun kontrollü kullanabileceğine inanmıyorum (A10).

“Çocuğun tamamen yabancı kalmaması gerekiyor. Kontrollü kullanması olumlu etkiler diye düşünüyorum. Hem de yapması gereken bir şey diye düşünüyorum. Kontrollü kullanmak belli bir zaman diliminde kullanıyor olmak, hem de içerikler açısından önemli. Her çocuğun yaşına göre kullanabildiği bir alan vardır. Facebook hesabının çocuğum için uygun olmadığını düşünüyorum ama bazı çocukların facebook hesabı olduğunu duyuyorum ve şaşıyorum, o yaştaki çocuk ne konuşabilir ki diyorum. Kontrollü kullanmak; çocuğun yaşına göre girebileceği alanları belirlemek ya da anne-baba önce bir takip eder, ona göre belirlenir. Daha disiplinli bir hayat olur diye düşünüyorum çünkü neyi yapıp neyi yapmaması gerektiğini bileceği için daha disiplinli olur. Teknolojinin bir şeyler yapmak için araç olduğunu görür. Teknolojinin onu geliştiren bir şey olduğunun farkına varır ve bir şeyin sonucuna ulaşmak için teknolojiyi kullanması gerektiğini bilir” (A13).

“Daha çok gelişmelerini sağlar. Kontrollü kullandığında çocuklar süre bilincini anlar. Hayatlarında zamanın ne kadar önemli olduğunu anlarlar. Bilmedikleri şeylere güvenmemeyi öğrenirler. Kendini öfkede de kontrol edebilirsin” (Ö4-E).

“Akıllarına kötü şeyler gelir. Rüyaları kabusla dönüşür. Bir şeyleri unutabilirler. Çok oyun oynarsa tablet çökebilir. Çok oynadığı için elleri, kolları yorulur, bitkin düşer. Kafası karışır, akli yorulur. Mutsuz hisseder. Nesneleri çok iyi göremez. Seyrettiklerini taklit etmek istediği için konuşması değişir. Yürüyüşü değişir çünkü uzun süre oturduğu için bacakları çalışmıyor. Tembelleşir. Her şeyi annesinden istemeye başlar. Yorgun konuşur” (Ö6-E).

“Daha enerjik ve daha dinç olurlar. Derslerinde daha başarılı olurlar. Daha mutlu bir çocuk olurlar” (Ö13-K).

“O zaman çocuklar biraz daha sorumluluk sahibi olurlar. Dışarı ile ilişkileri açılır. Hayal güçleri gelişir. Dünyadaki çocukların ilgiye, bilgiye daha fazla alakası olur. Dünya biraz daha fazla gelişmeye başlar. Herkesin elinde telefon olmaz. İnsanların umudu gelir. Çocuklar tüm dünyayı kurtaracak kadar akıllı olabilirler. Dünyaya iyi katkılarda bulunurlar. Bizim ülkemizdeki çocuklar mobil âletleri vakitli kullanırsa ülkemizi iyi yerlere taşıyabiliriz (Ö8-K).

Tablo 12 Kontrolsüz Mobil Âlet Kullanımının Yol Açtığı Tehlikeler ve Riskler

Tema	Kod	n	%	Anne-Öğrenci
Annelere ve öğrencilere göre kontrolsüz mobil âlet kullanımı çocukları hangi tehlikelere/risklere sürükleyebilir?	İletişim problemi/ Yüz yüze iletişim problemi/Arkadaşlık problemi/Asosyal kişilik özellikleri/ Yalnızlık/ İçeride kapanma/Evde tıkalı kalma	6	%33	A1, A3, A7, A8, A10, A14
		2	%11	Ö1(K), Ö18(K)
		8	%44	Anne+Öğrenci
	Aileyle vakit geçirmez/Aileden uzaklaşır/Aileden kopar	3	%17	A3, A7, A18
		1	%6	Ö18(K)

	Kültürel yetersizlik/Kültüre uzaklık/Aile büyükleri ile kültürel çatışma yaşar	2	%11	A8, A13
	Konuşma dilinde saygısızlık	4	%22	A3, A6, A8, A13
	Ahlakı bozulur/zedelenir	3	%17	A5, A6, A7
	Bağımlılık	3	%17	A1, A6, A10
	Radyasyon	1	%6	Ö9(E)
	Cinsel zorbalık/İstismar/Taciz/Çocuk pornosu	7	%39	A1, A2, A6, A7, A10, A15, A16
	Özel/şahsi bilgilerini verebilir	2	%11	Ö1(K), Ö4(E)
	Sanal şiddet/Şiddete yönelir/Suç örgütlerine katılır	4	%22	A1, A8, A17, A18
	Ölüm/İntihar/Kendine ya da başkasına zarar verebilir.	5	%28	A2, A6, A7, A8, A11,
		6	%33	Ö3(K), Ö7(K), Ö9(E), Ö10(K), Ö12(K), Ö17(E)
		11	%61	Anne+Öğrenci
	Kötü alışkanlıklar (yalan söyleme, uyuşturucu, cinayete	6	%33	A3, A6, A7, A14, A17, A18

	karışma, hırsızlık, dolandırıcılık, kumar, kaçakçılık, evden kaçma)	6	%33	Ö2(K), Ö4(E), Ö9(E), Ö12(K), Ö14(E), Ö16(E)
		12	%67	Anne+Öğrenci
	Kimlik-kişilik özelliklerini saklar/Gerçekleri saklar	2	%11	A1, A3
	Fiziksel rahatsızlıklar oluşabilir (dolaşım sistemi, göz problemi, bel ağrısı, baş ağrısı, kas hastalıkları, büyüme problemi, bitkinlik...)	1	%6	A4
		10	%56	Ö2(K), Ö3(K), Ö5(K), Ö6(E), Ö7(K), Ö8(K), Ö11(E), Ö13(K), Ö16(E), Ö18(K)
		11	%61	Anne+Öğrenci
	Konuşma problemleri/ifade yetersizliği ortaya çıkabilir	2	%11	A7, A8
		2	%11	Ö8(K), Ö16(E)
	Tikler oluşabilir	1	%6	A10
	Dikkat eksikliği ortaya çıkabilir	1	%6	A17
	Sinir sistemi zarar görebilir	1	%6	Ö3(K)
	Hareketsiz kalır	1	%6	A8

	Unutkanlık oluşur	1	%6	Ö6(E)
	Hücreleri öldürür, beyni ölür	3	%17	Ö5(K), Ö9(E), Ö17(E)
	Hayattan kopar/ Hayattan tat almaz	2	%11	A9, A17
	Hayal kırıklıkları yaşar	1	%6	A1
	Duygu-düşüncelerini tanımlayamaz/isimlendiremez	1	%6	A1
	Gerçek hayat ile sanal ortamı ayırt edemez/Gerçeklik algısını kaybedebilir	1	%6	A1
		1	%6	Ö10(K)
	Gece kâbus görebilir	1	%6	Ö6(E)
	Mutsuz hisseder	1	%6	Ö6(E)
	Tembellik/Yorgunluk olabilir	1	%6	Ö6(E)
	Sinirli, stresli olabilir	2	%11	Ö7(K), Ö15(E)
	Davranış problemleri oluşur (agresif, isyankâr...)	2	%11	A13, A14
	Aptallaşıyorlar	1	%6	A7

Zihni karışır	6	%33	Ö3(K), Ö6(E), Ö7(K), Ö8(K), Ö10(K), Ö13(K)
Düşünemez hâle gelirler	1	%6	A8
Hayal güçleri zayıflar	1	%6	Ö8(K)
Hedefsiz/amaçsız olurlar	2	%11	A8, A9
Ders başarısızlığı/akademik başarısızlık	2	%11	A8, A10
	2	%11	Ö13(K), Ö14(E)
Bilgi öğrenemez/Yanlış bilgi öğrenebilir	1	%6	A18
	2	%11	Ö4(E), Ö18(K)
Okulu terk edenler olabilir	1	%6	A9
Kitap okuma oranının düşmesine sebep olur	1	%6	A8
Kişiliğine zarar verir	1	%6	Ö18(K)
Kendini tanıyamaz/yeteneklerini keşfedemez	1	%6	A10
Kendini kaybeder	1	%6	A11
Başka şeylere geç kalır	1	%6	Ö10(K)

	Özentileri artar	2	%11	A17, A18
	Gördüğü olumsuz davranışları deneyebilir/model alabilir/konuşması-yürüyüşü değişebilir	7	%39	Ö5(K), Ö6(E), Ö8(K), Ö12(K), Ö13(K), Ö16(E), Ö18(K)
	Tatminsiz olurlar	1	%6	A17
	Çocukları yok etmeye çalışıyorlar	1	%6	A8
	Trafikte kullanırsa kazalara sebep olabilir	1	%6	Ö7(K)
	Telefonu patlayabilir	1	%6	Ö17(E)
	Türkiye'nin ve dünyanın geleceği etkilenir	1	%6	Ö8(K)
	Daha çok savaş olur	1	%6	Ö8(K)

Tablo 12 incelendiğinde, kontrolsüz mobil âlet kullanımının çocukları hangi tehlikelere/risklere sürüklediği hakkında annelerin ve öğrencilerin görüşleri gözden geçirilmiş olacaktır. Katılımcıların en çok bahsettiği riskler arasında; %67 kötü alışkanlıklar (yalan söyleme, uyuşturucu, cinayete karışma, hırsızlık, dolandırıcılık, kumar, kaçakçılık, evden kaçma), %61 fiziksel rahatsızlıklar (dolaşım sistemi, göz problemi, bel ağrısı, baş ağrısı, kas hastalıkları, büyüme problemi, bitkinlik...), %61 ölüm (intihar, kendine ya da başkasına zarar verme), %44 iletişim problemi (yüz yüze iletişim problemi, arkadaşlık problemi, asosyal kişilik özellikleri, yalnızlık, içe kapanma, evde tıkalı kalma), %39 cinsel problemler (cinsel zorbalık, istismar, taciz, çocuk pornosu), %39 model alma (gördüğü olumsuz davranışları deneme, konuşmada-yürüyüşte farklılık), %33 zihin karışıklığının yer aldığı ortaya çıkmıştır. Bu konu ile ilgili anne-öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“O kadar fazla mobil cihaz kullanan bir çocuğun iletişimi kötü olacaktır, kişilerarası iletişimi bozuk olacaktır. Zihinsel ve sosyal gelişiminde birtakım ketlenmeler olabilir. Bağımlılık problemi yaşar, sanal ortamda cinsel zorbalığa ve şiddete maruz kalabilirler. Yalnızlık çekebilirler. Asosyal kişilik özellikleri gösterebilirler. Karar verme ve problem çözme sorunları yaşayabilirler. Kimlik-kişilik özelliklerini gizleyerek olmak istediği bir kahramana bürünebilirler. Gerçek hayatta kişiler arası iletişimde mesafeyi ayarlamak, problem çözmek, karar verme noktalarında ciddi problem yaşayabilirler. Duygu ve düşüncelerini isimlendirmekte zorlanabilirler. Çocuğun aile içerisinde, okulda, sokakta, hayatı gözlemlemesi gerekiyor, bunları yaşaması gerekiyor. Sanal ortamda istediği gibi davranabiliyor, gerçek bir etkileşimden bahsedemiyoruz. Gerçek hayatta gerçek bir etkileşim var, çocuk bunlardan kaçıyor veya teğet geçiyor” (A1).

“Yaşına uygun olmayan görüntü ve yanlış bilgilere ulaşabilirler. Faydalı bir şeyle geçireceği zamanı mobil âletlerle geçirir. Zamanı kıymetsizleştirir. Çok oturduğu için fiziksel sıkıntılar oluşabilir. Dolaşım sistemi ve gözleriyle ilgili problem olabilir. Sosyal ağlarda kötü insanlarla karşılaşabilir. Eskiden tehlike dışarda olurdu, şimdi tehlike evin içine girdi” (A4).

“Aptallaşıyorlar, konuşamıyorlar. İletişimleri çok zayıf. Asosyaller. Arkadaşlık kuramıyorlar. Dertlerini anlatamıyorlar. Çok kopuklar, aileden ve etrafındaki arkadaşlarından da uzaklaşıyorlar. Dünyası ve tek varlığı bilgisayar oluyor. Aileler de bundan çok rahatsız değil açıkçası. Elinde âlet ne kadar uzun süre kalırsa o kadar çok sosyal ağa girebilir ve çok rahat davranabilir. Yanlış insanlarla tanışıp yanlış bir hayata doğru sürüklenmeleri, tecavüz, uyuşturucu, fotoğrafların kullanılması, yanlış yollara girme, cinayete karışma, Mavi Balina oyunu var. Dünyada çok psikopat insan var. Ha seri katil, ha o oyunu tasarlayan kişi, fark yok arasında. Çocuğun ahlâkı zedeleniyor. Hırsızlık, hak yeme, öldürme. İnsanlar bir süre sonra çocuklarını kaybediyor” (A7).

“Google’da sadece bir oyun açıyorsun. Yanında çıkan reklamları gördüğümde benim aklım çıktı. Böyle bir reklam çocukların girdiği yere nasıl koyuldu, bunlar çocuk. İnanılmaz bir görüntüydü, ben onu bakanlığa da yazdım. Bunun bir süzgeci olmalı, ama yok. Bu bana çocuğumu ateşe atmak gibi geliyor. İnternet bağlantısı olan bir cihazı çocuğa verip, hadi kontrollü kullan demek çok zor. Daha çocuk duygularını kontrol edemiyor, kendini kontrol edemiyor. Oyun bağımlılığı, tikler oluşur, asosyal, arkadaşları

ile oynamaz, oturdukları sitelerinde pek çok etkinlik olan çocuk var, bazen bunları hiç kullanmıyorlar. 2-3 yaşındaki çocuklar ekranın başında büyüyor. Kendini tanıyamaz çünkü sürekli dışarıya maruz kalıyor. Kendini ve yeteneklerini keşfedemiyor. Tehdit, taciz, çocuk istismarına kadar gidebilen riskleri var. Akademik başarı problemi” (A10).

“Aileden kopar. Aile bağı gider, anne-baba iletişimi sıfır olur, o zaten tehlike. Aile iletişimi etkilenince zaten daha sonra ergenlik dönemi geliyor, daha kritik dönemler. Ne seyrettiğini ne yaptığını bilmiyorsunuz, o yaşta öğrenmemesi gereken şeyleri öğreniyor ya da yanlış öğreniyor, o yüzden bir sürü sakıncası var tabii ki de. Seyrettiği şeylere, anlatılanlara, söylenenlere özenebilir. Kontrolsüz kullanan çocuklar evden kaçabilir. Uyuşturucuya maruz kalabilir, zina olabilir. Her türlü uç nokta olabilir. Suç örgütüne üye olabilir” (A18).

“Fazla oynarlarsa, zihinlerine bir şey oluyor, uzun süre bakınca gözler yoruluyor, hep oynamak istiyorlar. Aileler o çocukları oyunun başından kaldıramıyor. Mavi Balina oyunu zararlı: anneni öldür diyor, çocuk bağımlı olduğu için annesini öldürüyor. En son kendini öldürüyor. Göz yorgunluğu olur, mesela annesi telefonunu almak isterse vermez. Pili bittiyse sinir olur. Yolda giderken oynarsa kaza olabilir ve düşebilir. Yolda bir kişi telefonla ilgileniyordu, biz neredeyse ona vuracaktık (Ö7-K).

“Türkiye’nin yani çocukların hayal güçleri kapanır. Gelecekte Türkiye’deki yetişkinler onlar olacağı için o yüzden Türkiye kötü durumlara gider. Dünya yavaş yavaş mahvolur. Çocukların zihinleri mahvolur. Eğer erken yaşta, mesela 2 yaşında çocuk teknolojiye ilgi duyduysa çocuk konuşamamaya başlayabilir, bazı engelleri olabilir, gözü kör olabilir” (Ö8-K).

“Mesela bir küçük çocuk varmış, bakıcısı ona Youtube’dan hep çocuk videoları seyrettiriyormuş, o çocuk konuşamıyormuş. O yüzden çocuğu doktora götürmüşler. Çocuklarda mesela büyüme sıkıntısı olabilir, yaşıtlarına göre daha küçük gösterir. Tablet oynarken hiç hareket edemiyor, hareket edemezse kaslarını geliştiremezler. Sokakta birisi onu kaçırabilir” (Ö16-E).

“Çok kötü etkiler, mesela 3 saat bakar, 5 saat bakar, 10 saat bakar, 3 gün bakar, hücreleri ölür ve çok sıkılabilir, hastalanabilir. Ekrandaki kötü şeyleri yapmaya

başlayabilir, deneyebilir. İnternete bakınca insanın hücreleri ölüyor, uzun süre oynarsa bir sürü hücresi ölür ve hayatı kısıtlanır” (Ö5-K).

“Hep bağıır ve stresli olur” (Ö15-E).

“Gözleri bozulur, göremeyebilirler, ayakları tutmayabilir, yürüyemeyebilirler, beynini çok doldurduğu için sağlık problemi yaşayabilir” (Ö11-E).

4.3. Annelerin Mobil Âlet Kullanımı Hakkındaki Görüşleri

Bu bölümde, anne görüşmelerinde elde edilen verilerin konu başlıkları yer alacaktır; annelerin çocuklarını kontrol etmesi, çocukların annelerini dinlemesi, uzman yardımı alınması, evdeki kardeş sayısının etkisi, mobil cihaz kullanımının anne-çocuk iletişimine etkisi, ilgi ve yetenekler hakkındaki bilgi düzeyleri, sorumluluk ve kitap okuma kültürü.

Tablo 13 Annelerin Görüşüne Göre, Annelerin Çocuklarının Mobil Âlet Kullanımını Kontrol Etmesi

Tema	Kod	n	%	Anne
Anneler çocuklarının mobil âletlerle ne tür etkinlikler yaptığını kontrol ediyor mu?	Evet kontrol ediyorum.	13	%72	A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7, A8, A9, A11, A13, A14, A15
	Çocuk kilidi/internet filtresi kullanıyoruz.	2	%11	A3, A9
	Göz ucuyla bakıyorum	2	%11	A7, A13
	Sesi açık dinliyor, ben de duyuyorum / Yanımda oynuyor	3	%17	A8, A9, A11
	Kulaklık kullandırmıyorum	1	%6	A9
	Girdiği adreslere girip bakıyorum	6	%33	A9, A10, A13, A16, A17, A18
	Arada bir bakıyorum	1	%6	A16
	Takibim olmadı	1	%6	A12

Tablo 13 incelendiğinde, 13 annenin (%72) tam olarak çocuklarının mobil cihaz

kullanımını kontrol ettiği, 6 annenin (%33) ise çocuğunun girdiği adresleri kontrol ettiği ortaya çıkmıştır. Annelerin çocuklarını kontrol etme yöntemleri ile ilgili görüşleri aşağıda sunulmuştur:

“Evet kontrol ediyorum. Yanımda oynuyor, takip ediyorum, girdiği adreslere girip bakıyorum. Kulaklık kullandırmıyorum ne duyduğunu ne söylediğini ben de duymak istiyorum. Kötü bir şey olduğunda müdahale ediyorum. Bir ara çok küfür eden bir youtuber vardı, onu dinlemek istiyordu, onu yasakladım. Evdeki internet zaten filtreli, istediği yere giremiyor. Elimden geldikçe kontrol etmeye çalışıyorum” (A9).

“Kontrol ederim. Önceden kontrol etmiyordum, hesabını yapamıyordum, bir tecrübe yaşadık: bir siteye girmiş, sitede küfürler söyleyen bir adam var ve çocukları yönlendirdiğini duydum, ondan sonra her şeye bakarak izin vermeye başladık” (A14).

Tablo 14 Annelerin Görüşüne Göre, Çocukların Mobil Âlet Kullanırken Annelerinin Söylediklerini Önemsemesi

Tema	Kod		n	%	Anne
Annelere göre, çocuklar mobil âletle ilgilenirken annelerinin söylediklerini önemser mi/dikkate alır mı?	Dikkate alır		3	%17	A1, A6, A17
	Dikkate almaz	Dikkate almaz	1	%6	A13
		Duymaz, tekrar ettirir	12	%67	A1, A2, A3, A4, A9, A10, A11, A12, A13, A14, A16, A18
		Sesimi yükseltmem gerekiyor, bağırمام gerekiyor	2	%11	A1, A3
		Daldıysa dikkatini vermez	2	%11	A2, A10

		Asla önemsemez	1	%6	A11
		Ses gelmesin diye kapıyı kapatıyor	1	%6	A12
		İşine gelirse duyar, konuya göre değişir	3	%17	A5, A7, A8
		Hatırlatma yapmazsan kendini kaybedebilir.	1	%6	A18

Tablo 14 incelendiğinde, çocukların mobil âletle ilgilenirken annelerinin söylediklerini önemsemedikleri ve dikkate almadıkları görülmektedir. Sadece iki anne çocuklarının mobil âletle ilgilenirken kendilerini dikkate aldığını ifade etmişlerdir (A6, A17). Bir annenin yorumunda ise (A1), çelişki yaşandığı için annenin cevabı “dikkate almaz olarak” kabul edilmiştir. A1’in cevabı ve bazı örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir:

“Dikkate alır ama o an için. Ben seyrettiklerinin çirkin olduğunu, kötü ifadeler olduğunu söyleyince değiştiriyor, ben odadan çıkıyorum ya da başka bir şey yapıyorum onun benzerini tekrar dinleyebiliyor. Ona bir şey söylersem duymaz. Bir kere demekle olmaz. İki kere üç kere söylemek gerekir, biraz da sesi yükselterek uyarmak lazım” (A1).

“Asla önemsemez. Onu eline aldığı anda duymuyor. İki sesleniyorum olmuyor, üç sesleniyorum duymuyor. Sonra “beni duyuyor musun?” diye bağıriyorum. O kadar odaklanıyor ki” (A11).

“Bazen, kızım, kızım diye sesleniyorum, bazen duymamazlığa geliyor çünkü biliyor ki bir şey söyleyeceğim ya da bir şey isteyeceğim. Duymamış olmak onun işine geliyor. Bazen ses gelmesin diye kapıyı kapatıyor. Israrla çağırdığım zaman da geliyor “Ne var anneeeeeee?” diye” (A12).

“Hayır duymuyor. Sesleniyorum, bana bakmıyor, dört beş kez söylüyorum, beni duymuyor musun diyorum. Oyun oynarken “Anne bir dakika ölüyorum” diyor, oyundan kopamıyor” (A15).

Tablo 15 Evdeki Kardeş Sayısının Teknoloji ile Geçirilen Süreye Etkisi

Tema	Kod	n	%	Anne
Annelere göre evdeki kardeş sayısı, çocuklarının teknoloji ile geçirdiği süreyi nasıl etkiliyor?	Olumsuz anlamda etkiliyor, birbirlerinden görüp daha çok kullanıyorlar	5	%28	A1, A5, A8, A11, A17
	Etkilemiyor	2	%11	A2, A13
	Evdeki kardeş sayısı arttıkça teknoloji ile daha az vakit geçiriyorlar	8	%44	A3, A4, A6, A7, A9, A12, A14, A15
	Olumlu anlamda etkiliyor, daha az kullanıyor, kardeşleriyle oynuyor	4	%22	A4, A6, A9, A12
	Kardeş sayısından ziyade iletişim ve paylaşım önemli	1	%6	A10
	Hem olumlu hem olumsuz etkiliyor	1	%6	A16
	Kardeşler arasında yaş farkı çok olduğu için yalnız kalıyor ve teknoloji ile ilgileniyor	1	%6	A18

Tablo 15 incelendiğinde, 18 anneden 8'i (%44) evdeki kardeş sayısı arttıkça öğrencilerin teknoloji ile daha az vakit geçirdiklerini ifade ederken, 5 anne ise (%28) kardeşlerin mobil âletleri birbirinden görüp daha çok kullandığını belirtmiştir. Bu konu ile ilgili anne görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“Etkiler. Tek çocuk sıkılırsa ve yanında kimse yoksa sıkıldığı için daha çok oynayabilir. Yaş farkı çok olan çocuklar ya da tek olan çocuklar teknolojiye daha çok meyledebilir” (A14).

“Kardeşleri aynı zamanda arkadaşı. Mobil cihazları daha az kullanıyorlar. Birbirleriyle oyun oynuyorlar. Misket oynuyorlar, evdeki kedimizle oynuyorlar” (A6).

“Abisi sürekli bilgisayar karşısında oturduğu için belki de etkilemiştir” (A1).

Tablo 16 Annelerin Mobil Cihaz Kullanımının Çocuklarıyla İletişimine Etkisi

Tema	Kod		n	%	Anne
Annelerin mobil âlet kullanımı çocuklarıyla iletişimini etkiliyor mu?	Hayır		13	%72	A1, A3, A4, A5, A6, A8, A11, A12, A13, A14, A15, A16, A17
	Evet	Evet	3	%17	A2, A10, A18
		Nadiren	1	%6	A7
		İşimle ilgili çok zaman harcarsam etkiliyor	5	%28	A2, A7, A9, A10, A18
		Gerginken sosyal medyaya bakarsam rahatlıyorum, yoksa çocuklara ters cevap verebilirim	1	%6	A7
		Bazen çok zaman harcadığının	2	%11	A9, A18

	farkına varmıyorum. /Sosyal medyaya dalabiliyorum			
	WhatsApp gruplarında çok zaman geçiriyorum	1	%6	A10
	Mobil âletler çocuklardan bana kalmıyor	2	%11	A11, A12
	Eve gelince bir kenara koyuyorum	2	%11	A14, A15

Tablo 16 incelendiğinde, annelerin büyük çoğunluğunun mobil âlet kullanımının çocuklarıyla olan iletişimlerini etkilemediği ortaya çıkmıştır. 18 anneden 13'ünün (%72) mobil âlet kullanımının çocuklarıyla iletişimlerini etkilemediğini ifade ettiği görülmüştür. 6 annenin ise (%33) çeşitli sebeplerden dolayı mobil âletlerde çok zaman geçirebildiği ve bu durumun çocuklarıyla iletişimlerine yansıdığı açıklanmıştır (A1, A2, A7, A9, A10, A18). Konu ile ilgili anne görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

“Çok nadiren etkiliyor. Müşterilerimizle konuşurken. Benim canım çok sıkırken beynimi boşaltmaya ihtiyacım varsa televizyon ya da cep telefonunda Facebook ya da Instagram ile ilgilenabiliyorum. Eğer bunlarla ilgilenmezsem rahatlayamayıp, çocuklara ters cevap verebilirim” (A7).

“Kesinlikle etkilediğini düşünüyorum. Kızım bunu dile getiriyor. Bazen iş gereği bazen de şahsi tercihim gereği WhatsApp gruplarında çok zaman geçiriyorum. Bir şeyi görüp görmemezlikten gelme ya da cevap vermeme gibi bir özelliğim yok, üzerime vazife gibi mutlaka o muhabbete giriyorum. Bu da kendimi eleştirdiğim bir konu” (A10).

“Hayır, çünkü onların olmadığı ve onları etkilemeyecek bir zamanda kullanırım. Telefon bir köşede durur, çocuklar da orda olduğunu bilir, ellemezler” (A17).

Tablo 17 Annelerin Çocuklarının İlgi ve Yeteneklerinin Farkında Olması

Tema	Kod	n	%	Anne
Anneler çocuklarının ilgi alanlarını/yeteneklerini biliyorlar mı? Annelere göre çocuklarının mobil cihazlar dışında farklı bir hobisi/uğraşı var mı?	Evet	18	%100	A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7, A8, A9, A10, A11, A12, A13, A14, A15, A16, A17, A18
	Tv’de çizgi film/komedi seyretmek	1	%6	A1
	Sinema	1	%6	A1
	Resim/boyama	9	%50	A1, A2, A3, A5, A6, A9, A12, A13, A15
	Tasarım/el becerileri	7	%39	A5, A7, A8, A10, A12, A13, A18
	Lego	2	%11	A14, A15
	Oyuncak	3	%17	A2, A5, A18
	Kitap okumak	2	%11	A3, A4,
	Yayınevi/yazarlar	1	%6	A12
	Günlük tutmak	1	%6	A3
	Müzik	2	%11	A2, A3
	Spor etkinlikleri (futbol, basketbol, binicilik, jimnastik, izcilik, okçuluk, yüzme, bisiklet...)	8	%44	A1, A2, A4, A7, A10, A11, A16, A17
	Tiyatro	2	%11	A2, A18

	Mutfak etkinliği	3	%17	A5, A6, A10
	Satranç/bilye oynamak	1	%6	A6
	Kutu oyunları oynamak	2	%11	A12, A16
	Dans etmek	2	%11	A3, A10,
	Şiir okumak	1	%6	A9
	İcat yapmak	3	%17	A9, A11, A14
	Hayvanlarla ilgilenmek	1	%6	A7
	Matematik sorusu çözmek	1	%6	A10
	Bir şeyler ekip-dikmek	1	%6	A11
	Coğrafya/harita bilgisi	1	%6	A12

Tablo 17 incelendiğinde, katılımcı annelerin hepsinin (%100) çocuklarının ilgi alanlarını ve yeteneklerini bildiğini düşündüğü ortaya çıkmıştır. Çocukların mobil âletler dışında ilgilendikleri farklı uğraşların/hobilerin başında öncelikle; resim-boyama (%50), spor etkinlikleri %44), tasarım-el becerileri (%39) geldiği görülmektedir.

Annelerin, çocuklarının ilgi alanlarını bildikleri ama mobil âletlere karşı bir alternatif olarak sunamadıkları, çocukların pek çoğunun mobil cihazlarla vakit geçirmeye devam ettiği görülmüştür. Konu ile ilgili anne görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

“Resim yapmayı çok sever. Bebekleri ile oynamayı çok sever. Mutfakta kurabiye yapmayı sever” (A5).

“Tasarım, kesmek-yapıştırmak” (A8).

“Şiir okumayı çok seviyor. Çok meraklı, evde çok soru soruyor. Yönlendiririm, hatta bazen kendi çocukluğum ile ilgili örnekler veririm, ben bunu yapamazdım, sen bunu güzel yapabiliyorsun diye. Sende de bu yetenek var diyorum (A9).

“Evet var. Bir şeyler ekmeyi çok sever. Bezelye ve barbunyaları pamuklara sarıp diker, sular. Yeni icatlar çıkarıyor, bir teknolojik âlet bozursa, onun parçalarını kırar çıkarıp yeni bir şeyler yapar” (A11).

Tablo 18 Öğrencilerin Sorumluluklarını Yerine Getirmesi ve Kitap Okuması

Tema	Kod	n	%	Anne
Annelere göre çocukları ödevlerini/sorumluluklarını takip eder mi/aksatır mı?	Takip eder	8	%44	A1, A3, A5, A6, A12, A13, A14, A16, A18
	Aksatır	5	%28	A2, A7, A9, A10, A15
	Bizim hatırlatmamız gerekir	4	%22	A4, A8, A12, A17
	Takip etmez	1	%6	A11
Annelere göre çocukları isteyerek ve severek kitap okur mu?	İsteyerek-severek okur	7	%39	A2, A3, A8, A9, A12, A13, A18
	İsteyerek-severek okumaz	2	%11	A10, A15
	Bazen ben hatırlatırım	4	%22	A1, A5, A14, A17
	Kendi aldığı/sevdiği kitapları istediği zaman okur	5	%28	A4, A6, A7, A11, A15,
	Değişiyor	1	%6	A16

Tablo 18 incelendiğinde, annelerin görüşüne göre, 18 öğrenciden 8’inin (%44) ödevlerini-sorumluluklarını takip ettiği, %50’sinin aksattığı ya da hatırlatıldıktan sonra yaptığı, %6’sının takip etmediği ortaya çıkmıştır. 18 öğrenciden 7’sinin (%39) isteyerek

ve severek kitap okuduğu, bazılarının kendi aldığı-sevdiği kitapları okuduğu (%28), bazılarına ise kitap okumayı hatırlatmak gerektiği (%22) görülmüştür. 3 öğrencinin (%17) hem ödevlerini takip ettiği hem de kitap okumayı sevdiği ortaya çıkmıştır (Ö3, Ö13, Ö18). Konu ile ilgili anne görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“Takip etmez. Ben en az on kere söylerim. On kere söylediğim hâlde yapmadıysa yine suçlu ben oluyorum. Sen demedin bana diyor, hâlbuki o kadar çok demişim ki. Ya duymuyor ya da ben çok söylediğim için çocuk beni duymuyor artık” (A11).

“Ödevlerle ilgili çok sıkıntılar yaşadığımız için etüte verdim. Derslerini yapmış olarak geliyor. Evde ben olmadığımında ben gelene kadar yapmaz” (A15).

“Çok severek ve isteyerek okur. Kitabını bitirip diğerine başlar diyebilirim” (A3).

“Maalesef, görev gibi yapıyor. Benim hatırlatmamla yapıyor” (A14).

Tablo 19 Annelerin, Çocuklarının Mobil Cihaz Kullanımı ile İlgili Uzman Yardımı Alması

Tema	Kod	n	%	Anne
Anneler çocuklarının mobil âlet kullanımı ile ilgili uzman yardımı almış mı?	Hayır	18	%100	A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7, A8, A9, A10, A11, A12, A13, A14, A15, A16, A17, A18
	Bu konuyla ilgili makaleler okuyorum	1	%6	A2
	Henüz o boyutta değiliz.	1	%6	A16

Tablo 19 incelendiğinde, annelerin hiçbirinin (%100) çocuklarının mobil âlet kullanımı hakkında uzman yardımı almadığı görülmüştür. Bazı annelerin çocukları, mobil âletleri zarar verecek ölçüde kullanmasına rağmen annelerin bu konuda gerekli

önlem almaması ve bu soruya çok kısa cevaplar vermeleri dikkat çekici bulunmuştur. Bu durumla ilişkili görüşler aşağıda sunulmuştur:

“Hayır almadık” (A4).

4.4. Öğrencilerin Mobil Âlet Kullanımı Hakkındaki Görüşleri

Bu bölümde, öğrenci görüşmelerinde elde edilen verilerin konu başlıkları yer alacaktır; mobil âletleri evde en çok kullanan kişiler, anne-babaların ev içinde ilgilendiği konular, olumlu ve olumsuz etkileri, arkadaşlarla sohbet konusu olması, geliştirilmesi beklenen cihazlar, kullanım süresinin kontrol edilmesi, çok zaman geçirilmesinin sebepleri, kontrollü ve kontrolsüz mobil âlet kullanımı hakkında fikirler.

Tablo 20 Öğrencilerin Anne-Babalarını Evde En Çok Nelerle İlgilenirken Gördüğü

Tema		Kod	n	%	Öğrenci
Öğrenciler anne-babalarını evde en çok ne ile ilgilenirken görüyor?	Baba	Telefonuyla	5	%28	Ö1, Ö9, Ö12, Ö14, Ö18
		Maç seyredirken	1	%6	Ö2
		Televizyon seyredirken	5	%28	Ö3, Ö7, Ö11, Ö12, Ö13
		Dosyalarıyla, iş yaparken	4	%22	Ö3, Ö7, Ö15, Ö17
		Bilgisayar	1	%6	Ö4
		Anneme ya da bize yardım ederken	3	%17	Ö5, Ö6, Ö12
		Babam eve geldiğinde ben uyumuş oluyorum	1	%6	Ö6

		Uyurken	1	%6	Ö7
		Bizimle ilgileniyor, sohbet ediyoruz	4	%22	Ö8, Ö10, Ö14, Ö18
		Mesaj/mail gönderirken	2	%11	Ö10, Ö16
		Babamı evde göremiyorum	1	%6	Ö17
		Yemek yerken	1	%6	Ö17
	Anne	Televizyon seyrederken	2	%11	Ö1, Ö12
		Eve gelen misafirle ilgilenirken	1	%6	Ö2
		Telefonuyla	3	%17	Ö2, Ö6, Ö18
		Yemekle ilgilenirken	8	%44	Ö3, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17
		Kitaplarla ilgilenirken	1	%6	Ö4
		Ev işleriyle ilgilenirken	7	%39	Ö4, Ö5, Ö7, Ö8, Ö12, Ö13, Ö17
		Kediyle ilgilenirken	1	%6	Ö6
		Bizimle ilgilenirken	1	%6	Ö8
		İşyle ilgilenirken	2	%11	Ö9, Ö10,

		Kardeşimle ilgilenirken	2	%11	Ö16, Ö18
--	--	-------------------------	---	-----	----------

Tablo 20 incelendiğinde, öğrencilerin anne-babalarını evde en çok ne ile ilgilenirken gördükleri hakkında verdikleri cevaplar yer almaktadır. 18 öğrenciden 5'i (%28) babalarını evde en çok televizyon seyredirken, 4'ü (%22) dosyalarıyla ve işiyle ilgilenirken, 4'ü de (%22) çocuklarıyla ilgilenirken ve sohbet ederken gördüğünü ifade etmiştir. 8 öğrenci (%44) annelerini yemekle ilgilenirken, 7'si (%39) ev işleriyle ilgilenirken gördüğünü belirtmiştir. Konu ile ilgili öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“Annem en çok evi temizliyor. Sonra da bizle ilgileniyor. Babam işten gelince bizimle sohbet ediyor, yemek yedikten sonra sohbet ediyoruz” (Ö8-K).

“Annemi mutfakta toplarken, yemek yaparken görüyorum. Babamı evde göremiyorum, geç geliyor. Yemek yiyor, bazen de dosyalarına bakıyor” (Ö17-E).

“Annem işten geldikten sonra vaktinin çoğunu evde kardeşimle ya da telefonuyla mesajlaşırken geçiriyor. Babam, annemden daha az kullanıyor. Biz kardeşimle babamın yanına gittiğimizde, kendisi telefonunu kapatabiliyor ama annem yapamıyor. Babam bizimle de ilgileniyor, telefona da bakıyor, bizimle dışarı da çıkıyor. Annemin pek umurunda olmuyor, zaten o konuyla ilgili sorunlar da yaşıyoruz” (Ö18-K).

Tablo 21 Öğrencilerin Görüşüne Göre, Evdeki Mobil Âletleri En Çok Kullanan Kişiler

Tema	Kod	n	%	Öğrenci
Öğrencilere göre evdeki mobil âletleri en çok kim kullanıyor?	Abim	6	%33	Ö1(K), Ö2(K), Ö5(K), Ö6(E), Ö7(K), Ö15(E)
	Babam	6	%33	Ö1(K), Ö3(K), Ö9(E), Ö14(E), Ö16(E), Ö17(E)

	Ablam	4	%22	Ö4(E), Ö8(K), Ö12(K), Ö13(K)
	Ben	3	%17	Ö9(E), Ö12(K), Ö18(K)
	Annem	2	%11	Ö10(K), Ö18(K)
	Kardeşim	1	%6	Ö11(E)

Tablo 21 incelendiğinde, öğrencilerin evdeki mobil âletleri en çok kimin kullandığı ile ilgili verdikleri cevaplar görülmektedir. Evdeki aile üyelerinden babaların (%33) ve abilerin (%33) mobil âletleri en çok kullanan kişiler oldukları belirtilmiştir. Bu konu ile ilgili öğrenci görüşlerinden alınan bölümler aşağıda sunulmuştur:

“Bence babam kullanıyor; ama babama göre de ben ve kardeşim kullanıyoruz” (Ö16- E).

“En çok babam kullanıyor çünkü telefonunda bazı işler oluyor, bazen yoruluyor sonra televizyon seyrediyor” (Ö3-K).

“Bilgisayar mühendisi olduğu için abim” (Ö2-K).

Tablo 22 Öğrencilerin Mobil Âlet Kullanım Sürelerini Kontrol Etmesi ve Az Kullandığı Günü Belirlemesi

Tema	Kod	n	%	Öğrenci
Öğrenciler mobil âletleri kullanırken süre olarak kendilerini kontrol edebiliyorlar mı?	Kontrol edebiliyorum	5	%28	Ö2(K), Ö4(E), Ö7(K), Ö8(K), Ö10(K)
	Kontrol edemiyorum	13	%72	Ö1(K), Ö3(K), Ö5(K), Ö6(E), Ö9(E), Ö11(E), Ö12(K), Ö13(K), Ö14(E), Ö15(E), Ö16(E), Ö17(E), Ö18(K)

	Belirlediğim süreye uyamıyorum, süreyi aşıyorum	4	%22	Ö1(K), Ö5(K), Ö12(K), Ö15(E)
	İçine alıyor beni	1	%6	Ö1(K)
	Alarm kuruyorum	2	%11	Ö4(E), Ö9(E)
	Yapacağım işlerimi erteliyorum	1	%6	Ö12(K)
	Heyecanlanıp dalabiliyorum	1	%6	Ö15(E)
	Sabahtan akşama kadar oynayabilirim	1	%6	Ö18(K)
Öğrencilerin mobil âletleri az kullandığı gün oluyor mu?	Bazen	4	%22	Ö1(K), Ö3(K), Ö8(K), Ö17(E)
	Hafta içi	6	%33	Ö2(K), Ö5(K), Ö7(K), Ö9(E), Ö12(K), Ö16(E)
	Evet	7	%39	Ö4(E), Ö6(E), Ö11(E), Ö13(K), Ö14(E), Ö15(E), Ö16(E)
	Neredeyse hiç kullanmıyorum	1	%6	Ö10(K)
	Akraba ziyareti, dışarı çıkınca	5	%28	Ö11(E), Ö12(K), Ö13(K), Ö15(E), Ö16(E)
	Ödevim çok olduğunda	1	%6	Ö18(K)

Tablo 22 incelendiğinde, 13 öğrencinin (%72) mobil âlet kullanırken süre olarak kendilerini kontrol edemediği, 5 öğrencinin (%28) kontrol edebildiği ortaya çıkmıştır.

Akraba ziyareti günlerinde, dışarı çıktıklarında ve hafta içinde mobil cihazları daha az kullandıkları belirlenmiştir. Konu ile ilgili öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

“Hayır. Mesela Youtube’a giriyorum, 1 saat oynayacağım diyorum, 1 saat doluyor, 1 saatçik daha 1 saatçik daha diyorum. Mesela ders çalışacağım, ders çalışacağım diyorum, çalışmıyorum. Erteliyorum sürekli bir şeyleri” (Ö12-K).

“Kontrol edemiyorum. Sabah 9.00’da aldıysam, beni bıraksalar akşam 21.00’e kadar seyredirim. Telefonun şarjı biterse, bu sefer şarja takıp seyredirim. Bazenleri kısıtlamam gerektiğini ben de biliyorum” (Ö18-K).

“Evet çünkü ben tabletimden alarm kuruyorum. Mesela annemler bana 15 dakika tablet kullanmam için izin verdi, 15 dakikaya hemen kuruyorum...” (Ö4-E).

“Ben şöyle diyorum, 5 tane video seyredeceğim 1 tane oyun oynayacağım. Sonra 10’a çıkıyor, 11’e çıkıyor. Belirlediğim süreye uyamıyorum. İçine alıyor beni” (Ö1-K).

Tablo 23 Öğrencilerin Mobil Âletler Konusunda Arkadaşlarıyla Konuşması

Tema	Kod	n	%	Öğrenci
Öğrenciler mobil âletler hakkında arkadaşlarıyla konuşuyor mu?	Evet konuşuyoruz	17	%94	Ö1(K), Ö2(K), Ö3(K), Ö4(E), Ö5(K), Ö6(E), Ö7(K), Ö8(K), Ö9(E), Ö10(K), Ö11(E), Ö12(K), Ö14(E), Ö15(E), Ö16(E), Ö17(E), Ö18(K)
	Hayır konuşmuyoruz	1	%6	Ö13(K)
	Oyunlarla ilgili konuşuyoruz	11	%61	Ö1(K), Ö4(E), Ö6(E), Ö7(K), Ö9(E), Ö11(E), Ö12(K), Ö14(E), Ö15(E), Ö16(E), Ö17(E)

	Uygulamalar ile ilgili konuşuyoruz	1	%6	Ö2(K9
	Videolarla, filmlerle ilgili konuşuyoruz	8	%44	Ö3(K), Ö6(E), Ö8(K), Ö10(K), Ö12(K), Ö15(E), Ö16(E), Ö18(K)
	Öğrenilen bilgiler hakkında konuşuyoruz (genel kültür, araştırma, yeni kelime)	4	%22	Ö5(K), Ö7(K), Ö15(E), Ö16(E)
	Yeni teknolojilerle ilgili konuşuyoruz	1	%6	Ö18(K)

Tablo 23 incelendiğinde, öğrencilerin %94'ünün mobil âletler hakkında arkadaşlarıyla sohbet ettiği görülmüştür. Mobil âletler hakkında arkadaşları ile sohbet etmediklerini söyleyen sadece bir öğrenci (%6) ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin birbirleriyle sohbet ettikleri konuların en çok; oyunlar (%61), videolar-filmler (%44) ve yeni öğrendikleri bilgiler (%22) olduğu belirtilmiştir. Bu konu ile ilgili öğrenci görüşlerinden alınan bölümler aşağıda sunulmuştur:

“Öğrendiklerimizle ilgili çok sohbet ediyoruz, mesela ben Japonya'yı araştırmıştım, onu paylaştım arkadaşlarımla” (Ö5- K).

“Oynadığımız oyunlar hakkında konuşuyoruz. Row Boxs Oyuna yeni karakterler geldiyse bunun hakkında konuşuyoruz. Filmlerle ilgili konuşuyoruz. Spider Man'in yeni bir filmi çıkmış onunla ilgili konuşuyoruz” (Ö6-E).

Tablo 24 Çocukların Mobil Âletlerle Çok Zaman Geçirmesinin Sebepleri

Tema	Kod	n	%	Öğrenci
Öğrencilere göre, çocukların mobil	İlgi çekici, hoşlarına gidiyor, içerikleri	3	%17	Ö1, Ö4, Ö12

âletlerle çok zaman geçirmelerinin sebepleri nelerdir?	çocukların dikkatini çekiyor			
	Youtube, Google	3	%17	Ö1, Ö12, Ö18
	İstediklerini araştırabiliyorlar	1	%6	Ö1
	Eğlenceli buluyorlar	6	%33	Ö1, Ö5, Ö12, Ö14, Ö16, Ö18
	Oyun oynamayı seviyorlar, içinde çok oyun var, istedikleri zaman oyun yükleyebiliyorlar	12	%67	Ö1, Ö2, Ö3, Ö6, Ö8, Ö9, Ö11, Ö12, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17
	Video/film seyrediyorlar	4	%22	Ö1, Ö5, Ö12, Ö17
	Okumayı-yazmayı sevmedikleri için	1	%6	Ö2
	Dalıyorlar	3	%17	Ö4, Ö7, Ö10
	Beyinleri uyuşuyor	1	%6	Ö5
	Bağımlı oluyorlar, teknolojiye bağımlılar	3	%17	Ö14, Ö17, Ö18
	Canları sıkılıyor/ Normal hayattan sıkıldıkları için	2	%11	Ö6, Ö16
	Bir âletten sıkılınca diğerine geçebiliyorlar	1	%6	Ö9
	Mobil âlete hemen ulaşabildikleri için	2	%11	Ö6, Ö8

	Aile üyeleri birbirleriyle zaman geçirmiyor	2	%11	Ö9, Ö16
	İstediklerinde arkadaşları ile iletişime geçebiliyorlar	1	%6	Ö9
	Arkadaşları tarafından kabul görmek için, arkadaşlarına anlatacak bir şeyleri olsun diye	1	%6	Ö10
	Oyunlarda en iyi özelliklere sahip karakterlere büründükleri için, hep daha üst düzeye çıkmak istiyorlar	1	%6	Ö10
	Dışarda oyun oynamıyorlar, dışarı çıkamıyorlar	3	%17	Ö12, Ö13, Ö15
	İnsanın hayatına renk katıyor	1	%6	Ö18
	Sakinleştirmek için kullanıyorlar	1	%6	Ö18

Tablo 24 incelendiğinde, 18 öğrenciden 12'si (%67) mobil âletlerin içinde çok oyun olduğu ve istedikleri zaman oyun yükleyebildikleri için çocuklar tarafından tercih edildiğini ifade etmiştir. Mobil âletlerin çocuklar tarafından çok eğlenceli bulunması (%33) ve video/film seyredebilmeleri de (%22) önem verilen diğer maddeler arasında yer almaktadır. Konu ile ilgili öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“İçinde böyle değişik oyunlar olduğu için olabilir ya da okumayı ya da yazmayı sevmediklerinden olabilir” (Ö2- K).

“Mobil âletleri, insanı ele geçiren bir şeye benzetiyorum” (Ö7- K).

“Nedeni aslında belli, aileler birbirleriyle zaman geçirmiyorlar. Snapchat çıktı, oradan başka arkadaşlarıyla konuşabiliyorlar. Sınıftaki arkadaşlarıyla internet üzerinden konuşabiliyorlar. Online oyun olması, bu sayede arkadaşlık kurabiliyorlar. Bazen sıkılıp iPad ya da Playstation’a sarılabiliyorlar. Mesela bir çocuk oyunda sinirleniyor, eline balyozu alıp telefonu kırıyor. Yabancı ülkede birisi bilgisayar oynarken sinirlenip bilgisayarı camdan aşağı atmış, sonra bilgisayarı parçalamış” (Ö9-E).

“Oyunlarda kendilerini en güzel karakterlere seçmeye çalıştıkları için, en güzel karakterler de yüksekte-zirvede olduğu için oynuyorlar ve en güzel karakter olduğunu düşünüyor kendisinin. Sonra devam ediyor, ondan daha güzeli, daha da güzeli diye devam ederken böyle oyuna dalıyor” (Ö10- K).

“Orda istedikleri oyunu yükleyip oynayabiliyorlar. Sevdikleri oyunları yüklüyorlar. Kardeşim silahlı oyunları çok seviyor, onları yüklüyor, başından da hiç kalkmıyor akşama kadar” (Ö11-E).

“Çünkü mobil âletler kendilerine sardırıyor. Yani 1 kere seyredersin, 2 kere seyredersin, sigara gibi. Bir kere tadını aldın mı, beynin sürekli ona yönlendiriyor. Eğlenceli olduğu için insanlar ona gitmek istiyor. Hayattaki bazı şeylerden zevk alamıyorlar. Genelde zevki mobil âlette buluyorlar” (Ö18-K).

Tablo 25 Öğrencilere Göre Mobil Âlet Kullanımının Olumlu ve Olumsuz Etkileri

			Olumlu etkileri	
Tema	Kod	n	%	Öğrenci
	Eğlence kazandırdı	1	%6	Ö1(K)

Öğrencilere göre, mobil âlet kullanımının onlara olumlu/olumsuz etkileri ne oldu?	Bilgi/araştırma sağladı (ödev, sözlük, kelime bilgisi, harita vs)	17	%94	Ö1(K), Ö2(K), Ö3(K), Ö4(E), Ö5(K), Ö6(E), Ö7(K), Ö8(K), Ö9(E), Ö10(K), Ö11(E), Ö12(K), Ö13(K), Ö15(E), Ö16(E), Ö17(E), Ö18(K)
	Uzaktakilerle görüntülü konuşabilme/özlem giderme	1	%6	Ö6(E)
	Yalnızlığımı/sıkılmamı gideriyor	1	%6	Ö9(E)
	Matematik oyunlarında geliştiriyor	1	%6	Ö13(K)
	Bakış açımı değiştirdi	1	%6	Ö18(K)
				Olumsuz etkileri
	Kod	n	%	Öğrenci
	Radyasyon	1	%6	Ö1(K)
	Bilgilerin yanlış olması	1	%6	Ö3(K)
	Fiziksel etkileri (Ellerde yorgunluk, bel ağrısı, baş ağrısı, ayaklarda uyuşma, parmak ağrısı, bacakları hissetmeme, boyun ağrısı, göz bulanıklığı, gözleri sık kırpma)	8	%44	Ö2(K), Ö3(K), Ö4(E), Ö9(E), Ö10(K), Ö11(E), Ö12(K), Ö15(E)
	Etrafı mavi görüyorum	1	%6	Ö9(E)

Uykusuzluk-terleme-susuzluk	2	%11	Ö9(E), Ö16(E)
Çok hâlsiz hissediyorum	1	%6	Ö11(E)
Unutkanlık başladı	1	%6	Ö6(E)
Pili bittiğinde üzüntü-sinir geliyor/Çok çabuk sinirleniyorum	1	%6	Ö7(K), Ö13(K)
Oyunda puanım azaldığında üzülmüyorum	1	%6	Ö9(E)
Yemeğimi salona götürüp film seyrederek yiyordum	1	%6	Ö8(K)
Ödevlerimi yaparken oyunlar aklıma geliyor	1	%6	Ö10(K)
Çok az dışarı çıkıyorum	2	%11	Ö13(K), Ö18(K)
Tembelliğe sebep oldu	1	%6	Ö18(K)
Olumsuz etkileri olmadı	1	%6	Ö5(K)

Tablo 25 incelendiğinde, öğrencilerin mobil âletlerin olumlu ve olumsuz etkileri hakkındaki görüşlerine yer verildiği görülmektedir. 18 öğrenciden 17’si (%94), mobil âletlerin onlara bilgi ve araştırma (ödev, sözlük, kelime bilgisi, harita vb.) açısından olumlu katkı sağladığını belirtirken, 8 öğrenci (%44) ise fiziksel açıdan (ellerde yorgunluk, bel ağrısı, baş ağrısı, ayaklarda uyuşma, parmak ağrısı, bacakları hissetmeme, boyun ağrısı, göz bulanıklığı, gözleri sık kırpmaya) olumsuz etkilerine maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu konu ile ilgili öğrenci görüşleri aşağıda sunulmuştur:

“Ablam yurt dışında yaşıyor, ablamı çok özlediğimde görüntülü konuşabiliyorum. Özlemimi gideriyorum. Ödevlerimde katkısı oldu” (Ö6-E).

“Bilgi kazandırdı, annemin telefonunda çeviri programı var. Orada bilmediğimiz İngilizce kelimelere bakıp öğreniyoruz. İ-pad’den de kelimelere bakıyoruz” (Ö14-E).

“İnternet çekmediğinde bir şeye bakamıyorum, Google’den araştıramıyorum. Pili bittiğinde oynayamadığımda üzüntü-sinir geliyor” (Ö7-K).

“Oyun oynarken o sırada çok konsantre oluyorum, çok yüksek skor yapıyorum, sonra oyun sizi oyundan atıyor, yeniden girdiğinizde bütün puanlar sıfırlanmış oluyor, bu yüzden üzülüyorum, kızıyorum. Aslında biraz duygu karışıklığı yaşıyorum. Bazen uykusuzluk, terleme, susuzluk. Aklımda hep oyun kalıyor, o yüzden gece uyuyamıyoruz. Baş aşağı baktığımız için boynum terliyor. iPad’den gözümü kaldırdığımda etrafı mavi görüyorum. Çok oyun oynadığımda serçe parmağım ağrıyor” (Ö9-E).

Tablo 26 Öğrencilerin Kontrollü Mobil âlet Tanımı

Tema	Kod	n	%	Öğrenci
Öğrencilere göre kontrollü mobil âlet kullanımı nedir?	Belirlenen süre aralığında kullanmak, zamanı aşmamak, sınır koymak	16	%89	Ö1(K), Ö2(K), Ö3(K), Ö4(E), Ö5(K), Ö6(E), Ö7(K), Ö8(K), Ö9(E), Ö10(K), Ö12(K), Ö13(K), Ö15(E), Ö16(E), Ö17(E), Ö18(K)
	Az kullanmak	4	%22	Ö3(K), Ö11(E), Ö14(E)
	Yararlanabileceği kadar kullanmak	2	%11	Ö3(K), Ö9(E)
	Kendini bilerek kullanmak	1	%6	Ö4(E)
	Güvenilir olmayan yerlere girmemek	1	%6	Ö4(E)
	Dikkatli kullanım	1	%6	Ö5(K)
	Mobil âletleri öğrencilerin yönetmesi	1	%6	Ö9(E)
	Alarm kurmak	1	%6	Ö10(K)

	Uygun içerik	5	%28	Ö4(E), Ö5(K), Ö12(K), Ö13(K), Ö16(E)
	Vakti boşa harcamamak	1	%6	Ö16(E)
	İnsanın beynini yönetmesi	1	%6	Ö18(K)

Tablo 26 incelendiğinde, öğrencilere göre kontrollü mobil âlet kullanım tanımını çoğunlukla şu maddelerin oluşturduğu ortaya çıkmıştır; belirlenen süre aralığında kullanım- zamanı aşmama- sınır koyma (%89), uygun içerikleri takip etme (%28), az kullanım (%22). Konu ile ilgili öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

“Kendine bir süre ekliyorsun ve ona uyduğunda kendini kontrol etmiş oluyorsun. Kontrollü kullanım çocukları güzel etkiler, kendini tutabilmek, irademizi tutabilmek, geliştirebilmek mesela” (Ö1-K).

“Onların bizi yönetmesi yerine bizim onları yönetmemiz. Belirli zamanlarda kullanmak. Uzun kullanacaksa, yararlı şeyler için kullanmalıyız. Süre olarak az kullanmak ve faydalı şeyler için kullanmak. Örneğin bazı oyunlar bazı ülkelerde yasaklanıyor. Çünkü içinde kötü şeyler var, küfür gibi. Kontrollü kullanmak çocukları olumlu etkiler. Göz sağlıklarını bozmaz, kulaklarında bir değişim yapmaz. Çocukların parmaklarını yormaz, doğru kullanırlarsa tam aksine çocukların parmaklarını geliştirir. Hem beynimizdeki hücreler açısından hem dünya haberleri açısından, hayatta keşfedilecek daha çok şey var, biz diğer galaksilerin içinde ne olduğunu bulamadık. Bunlar için teknolojiden yararlanmak lazım. Kontrollü kullanan çocuk bir şeyin nasıl yapılacağını öğrenip uygulayabilir” (Ö9-E).

“Belirli saatler ve uygun şeyler için kullanmak. Daha enerjik ve daha dinç olurlar. Derslerinde daha başarılı olurlar. Daha mutlu bir çocuk olurlar” (Ö13-K).

“Zamanla kullanmak, kötü şeyler oynamamalı. Bağımlı olmazlar. Ailesi ile vakit geçirebilir, dışarıda gezebilir” (Ö17-E).

Tablo 27 Öğrencilerin Kontrolsüz Mobil Âlet Tanımı

Tema	Kod	n	%	Öğrenci
Öğrencilere göre kontrolsüz mobil âlet kullanımı nedir?	Belirlenen süreyi aşmak/kendini tutamamak/sınırsız süre/aşırı kullanım	16	%89	Ö1(K), Ö2(K), Ö3(K), Ö4(E), Ö5(K), Ö6(E), Ö8(K), Ö10(K), Ö11(E), Ö12(K), Ö13(K), Ö14(E), Ö15(E), Ö16(E), Ö17(E), Ö18(K)
	Uygun olmayan içerik	4	%22	Ö2(K), Ö3(K), Ö4(E), Ö5(K)
	Ailenin kontrol etmemesi	1	%6	Ö2(K)
	Nasıl kullanacağını bilmemek	1	%6	Ö9(E)
	Mobil âletin aile üyelerinden biri olması	1	%6	Ö11(E)

Tablo 27 incelendiğinde, öğrencilere göre kontrolsüz mobil âlet kullanımının daha çok; belirlenen süreyi aşma- kendini tutamama- sınırsız sürede kullanım- aşırı kullanım (%89), uygun olmayan içerikleri takip etme (%22) olarak ifade edildiği görülmüştür. Konu ile ilgili öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“Anne-baba kontrol etmiyor, çocuk da anne-babanın-ailenin uygun görmeyeceği şeyleri oynuyor. Süre vermiyorlar, belki çocuk saatlerce günlerce oynuyor. Bize hoca bir şey göstermişti; çocuk ailesi izin vermediği için teknolojiden dolayı evden gidiyordu, bir kulağında mp3 çalar, dizinde bilgisayar, bir elinde telefon, bir elinde iPad vardı. Süre vermezse aile, çocuk sabahdan diğer günün sabahına kadar oyun oynayabilir, bunu biz bilemeyebiliriz” (Ö2-K).

“Annenin verdiği zamana uymamak, daha fazla oynamak. Tüm vaktini geçirmek. Her zaman oyunlar oynamak, hiç bilgi aramamak, annen bilgi araştırmak için verse de gidip gizlice oyun oynamak. İçimizin ürpermesi gerekir çünkü çocuklar gelecekte yetişkin olacakları için tüm dünyaya sahip olmaları gerekecek, dünyaya iyi şeyler getirmeleri gerekecek. Ama onların beyni, hayal gücü telefonlar sayesinde durursa o zaman ülkemiz

çok zor durumlara girer, dünya daha hızlı sıcaklaşmaya başlar. Çocuklar internetten gördüklerine alışır, ülkelerin arasında fazla savaşlar çıkar” (Ö8-K).

“İsteddiği kadar oynar, başı ağrıdığına bırakır belki. Ama yine de bırakmayabilirler. Bazı arkadaşlarım her gün eve gidince tabletle-bilgisayarla uğraşıyorlar. Kafalarını dağıtır. Kontrollü kullanmadığı için bir şeye geç kalır. Bu çocuklar her şeyi oyun olarak görebilir. Mavi Balina oyununun sonunda “Birini öldür veya kendini öldür.” diyor. Bu yüzden zarar verebiliyor. Oyunda uçurumdan atladığında uçabiliyorsun, tutunabiliyorsun. Gerçek hayatta da uçurumdan atlarken tutunabileceğini düşünüyor. Kendini süper kahraman gibi görüyor, hayaller kuruyor. Oyunun hayallerini kurmaya başlıyor kendince” (Ö10-K).

“Bir limiti ya da sınırı aşmak. Kötü şeyler seyretmek, çok oynamak, örneğin “sadece yarım saat oynayabilirsin” dedi ailesi, üç saat oynamak. Kötü şeyler yapmak da kontrolsüze girer. Yalan söylemek de kontrolsüz demek” (Ö16-E).

Tablo 28 Öğrencilerin Geliştirilmesini İstedikleri Teknolojik Âletler

Tema	Kod	n	%	Öğrenci
Öğrenciler yaratıcılıklarının ve üretkenliklerinin artması için ne tür teknolojik âletlerin geliştirilmesini istiyorlar?	Mobil âlet ya da robotlar teknoloji kullanım süresini kontrol edebilir. Âlet kendi kendine kapanabilir.	5	%28	Ö1(K), Ö8(K), Ö14(E), Ö16(E), Ö18(K)
	Hayal kurmaya/hayal gücünü ortaya çıkarmaya yönelik	5	%28	Ö3(K), Ö4(E), Ö8(K), Ö12(K), Ö15(E)
	Daha çok düşünmeye yönlendirecek	1	%6	Ö4(E)
	Sadece bilgi veren ürünler olabilir	1	%6	Ö5(K)
	Eğitimle ilgili daha çok uygulama olabilir	1	%6	Ö6(E)

Yaratıcı olmamız için teknoloji olmamalı	1	%6	Ö7(K)
Meslekler hakkında bilgi vermeli	1	%6	Ö9(E)
Bilimsel gelişime destek olabilir	1	%6	Ö10(K)
Zihin geliştirecek etkinlikler	1	%6	Ö11(E)
-	1	%6	Ö13(K)
Sadece ders çalışma programları olan ya da çocuk uygulamalarının yükleneceği ürünler olmalı	2	%11	Ö17(E), Ö18(K)

Tablo 28 incelendiğinde, öğrencilerin yaratıcılıklarının ve üretkenliklerinin artması için hangi ürünlere ihtiyaç duydukları görülmektedir. Çocukların kullandıkları mobil âletlerin ve diğer teknolojik âletlerin kullanım süresinin âlet tarafından belirlenebilmesi-süre dolduğunda âletin kendiliğinden kapanabilmesi (%28), hayal gücünü ortaya çıkarabilen ve geliştirebilen âletlerin üretilmesi (%28) ihtiyaç olarak belirtilmiştir. Bu konuya ilişkin öğrenci görüşleri aşağıda sunulmuştur:

“Telefonlar “Artık zamanın doldu, oyun oynayamazsın.” diye çocuğa oyunu açtırmamalı. Bazı videolar çocukların anlayabileceği şekilde olmalı, büyüklerin kullandığı sözlerden değil de çocukların hayal gücünü ortaya çıkaran şeyler olmalı” (Ö8-K).

“Onların zihinlerini geliştirecek şeyler, teknolojik ama sağlıklı bir şey. Akıllı ayakkabı olabilir, akıllı ayakkabı ile koştuğunda kaç kalori yaktığını yazabilir. İçindeki çipi çıkarıp bilgisayara takınca kaç kalori yaktığını, kaslarının ne kadar güçlendiğini öğrenebilirsin” (Ö11-E).

“Mobil âletlerde eğer çok oynanırsa, âletin üstünde bir yazı yazmalı “Beş dakika içinde kapatmalısın, yoksa ben kapanacağım, faydalı şeylerle ilgili kullanmalısın.” demeli. Kalemle yazı yazarken yanlış yazarsak, kalemin alarmı çalsın ve bizi uyarsın” (Ö14-E).

4.5. Annelerin ve Öğrencilerin Çocuklara Tavsiyeleri

Bu bölümde, anne ve öğrenci görüşmelerinde elde edilen tavsiyeler yer alacaktır.

Tablo 29 Annelerin ve Öğrencilerin Mobil Âlet Kullanımı Hakkındaki Tavsiyeleri

Tema	Kod	n	%	Anne-Öğrenci
Mobil âlet kullanımı hakkında annelerin ve öğrencilerin çocuklara tavsiyeleri nelerdir?	Anne-babaların kendilerini düzeltmesi/geliştirmesi gerekiyor. Çocuklarını doğru yönlendirmeyi/doğru bilgiyi vermeyi öğrenmeliler. Anne-babalar çocuklarını unutmasın.	6	%33	A1, A2, A11, A13, A14, A18
		1	%6	Ö18(K)
		7	%39	Anne+Öğrenci
	Çocuklar otokontrollü/Kontrollü	3	%17	A3, A9, A6

	olsunlar/ Zamanın bilincinde olsunlar/süre tutsunlar/sınır koysunlar/Çok kullanmasınlar	13	%72	Ö1(K), Ö3(K), Ö4(E), Ö5(K), Ö6(E), Ö7(K), Ö9(E), Ö10(K), Ö11(E), Ö12(K), Ö13(K), Ö16(E), Ö17(E),
		16	%89	Anne+Öğrenci
	Yararlı konular için kullanın, bilinçli kullanın	4	%22	A4, A8, A15, A5
		4	%22	Ö14(E), Ö15(E), Ö17(E), Ö18(K)
		8	%44	Anne+Öğrenci
	Bilmedikleri sitelere güvenip yanlış bilgi öğrenmesinler	1	%6	Ö4(E)
	Çok fazla oyun yüklemeyin, oyunlara takılmayın	2	%11	Ö6(E), Ö8(K)
	Arkadaşlarınız ile vakit geçirin/Kendiniz oyun türetin	2	%11	Ö6(E), Ö10(K)
	Ev ziyaretlerinde ya da arkadaşlarla bir araya geldiğinizde mobil âletlerle oynamayın.	1	%6	A7
	Ben de sağlıklı kullanamıyorum, çocuklara tavsiye veremiyorum.	2	%11	A10, A16

	Aileleriyle her şeyi rahatça konuşabilsinler	1	%6	A12
	Ailenizle birlikte kullanın	1	%6	A17
	Annelerinizin sözünü dinleyin/onlara güvenin	1	%6	A18
		4	%22	Ö4(E), Ö7(K), Ö12(K), Ö16(E)
		5	%28	Anne+Öğrenci
	Genelde zararlılar	1	%6	Ö3(K)
	Çok oynarsanız sağlığınıza riske atmış olursunuz.	1	%6	Ö11(E)
	Çok kızmayın, öfke intihara kadar götürebiliyor.	1	%6	Ö9(E)
	Gereksiz yere mobil cihaz almamak	1	%6	Ö18(K)
	Farklı etkinlikler yapabilirler: kitap okumak, sinemaya gitmek	1	%6	Ö18(K)

Tablo 29 incelendiğinde, annelerin ve öğrencilerin mobil âletlerin kullanımı ile ilgili çocuklara tavsiye olarak en çok şu konular üzerinde durdukları görülmüştür: %89 otokontrol sahibi olmaları (kontrollü kullansınlar, zamanın bilincinde olsunlar, süre tutsunlar-sınır koysunlar-çok kullanmasınlar), %44 yararlı konular için ve bilinçli kullanmaları, %39 anne-babaların bilinçli hareket etmeleri (kendilerini düzeltsinler, geliştirsinler, çocuklarını doğru yönlendirmeyi öğrensinler, doğru bilgi vermeyi öğrensinler, anne-babalar çocuklarını unutmasın), %28 annelerinin sözünü dinlemeleri ve

annelerine güvenmeleri. Mobil âlet kullanımı hakkında anne-öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“Biz çocukken kütüphaneye giderdik. Çocuklarımızı yönlendirmemiz lazım. Ben şimdiki çocuklara çok üzülüyorum, oyun oynamayı bilmiyorlar, beceremiyorlar. Çocuklar birbirleriyle şu şekilde konuşuyorlar: “Ben sana ışın attım, sen bana ışın attın.” Çocukları mahvettiler diye düşünüyorum. Bu çocuklar ilerde ne olacak? Teknolojiyi çok doğru kullanınca faydaları var, ama ben hep dış güçlerin bize bir saldırısı ve savaşı olarak gözlüyorum. Çocuklar içler acısı” (A8).

“Ben hata yaptım, eskiden çizgi filmler vardı, mama yedirirken bile açıp açıp seyrettiriyorduk. Meraklıysa çizgi filmle kalmıyor ve başka şeylere yöneliyor. Biz kendi hayatımızı kendi elimizle mahvetmişiz” (A11).

“Anne-babalara özellikle söylüyorum, bu kısıtlama çocuğu kırmak değildir, korumaktır. Küçük çocuğa ve ağlıyorsa, üzülmesin diye mi veriyorlar. Amaç çocuklarını korumaksa “Hayır” demeyi bilecekler. Bu çikolata gibi, verdikçe daha çok istiyor, verdikçe daha çok istiyor. Verdikçe bağımlılık oluyor ya da hatırlıyor. Çikolatayı haftada bir veriyorsanız, o bağımlılıktan çok eğlenceye ve özleme dönüyor. O kısa zamanı da iyi geçirmeye yarıyor. Bunu herkes başarabilir, yeter ki istesin, yeter ki çabalasın. Ben çocuğuna mobil cihaz veren anne-babaların çabalamak istemediğini düşünüyorum. O oynasın da sussun da ben kendi işime bakayım diyorlar. Ama bunların hepsi sonra bize dönecek” (A14).

“Kurallı kullanmaları gerekir, belirli bir saati olsun. Beraber seyredilsin. Ödev içinse bile beraber yapılmalı. Ödev birlikte yapılsın ki hem iletişim kuvvetlensin hem de kontrol olsun. Her gidilen yere de tablet götürülmesin” (A17).

“Çok fazla gereksiz yere kullanmasınlar. Oyun oynayacaklarsa 20-30 dakika olsun. Mobil âletle oynamak yerine çalışsınlar. Çalışmak sıkıcı geliyorsa kendileri oyun türetsinler. Mangala oynasınlar, ailece oyunlar oynasınlar” (Ö10-K).

“Çok oynamamalılar. Çok fazla oynarlarsa sağlıklarını riske atarlar” (Ö11-E).

“Bana göre mobil âleti süreli kullanmak. 4 kişilik bir ailede 8 tane telefon, bilgisayar almamak. Bazı insanların telefonu var, bir üst modeli çıkınca hemen onu

almak istiyor. Hayatı mobil âletlerden kurtarıp güzelleştirmeyi tavsiye ederim ben. Aile birbirine destek olsun. Anneler çocuklara, çocuklar annelere yardım etsin. Mesela saat 18.00’de bütün aile toplanır, 1 saat seyredip bırakırlar. Farklı aktiviteler yaparlar. Anne-babanın çocuklara yardımcı olması çok önemli. Çocuğu süresiz bırakmamalılar. Anne ve baba mobil âletini alıp çocuğunu unutmamalı. Mobil âlet bırakıp, kitap okuma saati yapabilirler, mobil âlet kullanacakları sürede sinemaya gidebilirler ailece” (Ö18-K).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1.Tartışma

Bu çalışmada 4. sınıfa giden öğrencilerin mobil cihaz kullanım alanları, mobil cihaz kullanım sınırlılıkları ve süreleri, mobil cihaz kullanımında olumlu ve olumsuz kazanımların ne olduğu, duygu-düşünce ve davranışlara nasıl yansıdığı, ruhsal yapıda nasıl etkiler yarattığı, bedensel-sosyal-kişisel-entelektüel alanda nelere sebep olduğu, annelerin çocuklarının mobil cihaz kullanımı konusuna ne kadar vâkıf olduğu, bu konuda çocuklarının gelişimi adına nasıl bilgilendirmeler yaptığı, çocukları bekleyen risk içeriklerinin hangi konu başlıkları altında toplandığı ve bu konuyla ilgili alınabilecek önlemlerin neler olduğu araştırılmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak 18 öğrenci ve bu öğrencilerin anneleri ile görüşmeler yapılarak toplam 36 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

5.1.1.Öğrencilerin ve Annelerin Mobil Dünyası

Yapılan çalışmaya göre, annelerin en çok kullandıkları mobil âletin akıllı telefon olduğu, öğrencilerin en çok kullandığı mobil âletin ise akıllı telefon ve tablet olduğu görülmüştür. 18 anneden 17'si (%94) akıllı telefonu, 18 öğrenciden 8'i (%44) akıllı telefonu ve 8'i (%44) tablet kullandıklarını ifade etmiştir. Cisco Mobil Görsel Ağ endeksinin 2019 yılı verilerine göre, ortalama akıllı telefon kullanımının 2017'de %49 arttığı gözlemlenmektedir. 2014 yılında 7.4 milyar olan mobil bağlanabilen cihaz sayısının 2019 yılında yaklaşık 11.5 milyar olacağı tahmin edilmektedir. Çocukların ve ailelerinin mobil cihazları bu kadar çok kullanmalarının sebeplerinden birisi de internete, mobil cihazlar yolu ile kolaylıkla erişim sağlayabilmelerindendir. Hanelerdeki internete erişim oranı, 2010 yılında %41,6, 2015 yılında %69,5, 2017 yılında %80,7, 2018 yılında %83,8'dir (TÜİK, 2018). Görüldüğü gibi, evlerde internet erişimi her geçen gün artmakta ve maliyet açısından da insanları çok zorlamayacak duruma gelmektedir. Turgut'un (2016), 9-16 yaş grubu öğrencilerle yaptığı çalışmada da yine çocukların internete erişimi için en çok akıllı telefonlara (%64), daha sonra tabletlere sahip olduğu (%57,1) ortaya çıkmıştır.

Shinse ve Baek (2013) tarafından yapılan “ergenlerin akıllı telefon bağımlılıklarının saldırganlık davranışı üzerindeki etkileri” adlı çalışmada, katılımcılardan topladıkları veri seti analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; ergenlerdeki saldırganlık davranışı üzerinde akıllı telefon bağımlılığının önemli etkisi olduğu görülmüştür. Aşırı akıllı telefon kullanımının ergenlerin, insanlara ve eşyalara karşı saldırganlık davranışı göstermesine neden olduğu ortaya çıkmıştır. 4. sınıf öğrencileri ile yapılan bu çalışmada da anneler çocuklarının agresif davrandığını, bağırdığını, kapıyı çarparak tepki gösterdiğini, kardeşine saldırgan davrandığını, anneye karşı saygısız olduğunu, sözünü dinlemediğini ifade etmiş ve bu sonuç Shinse ve Baek’in çalışmasını desteklemiştir.

Yapılan araştırma sonucunda, annelerin mobil âletleri en çok iletişim ve haberleşme amacıyla, öğrencilerin ise ödev, araştırma, oyun oynama ve video seyretme için kullandığı görülmüştür. 18 anneden 13’ü (%72) iletişim ve haberleşme için, 18 öğrenciden 15’i (%83) ödev ve araştırma için, 11’i (%61) oyun oynamak için, 8’i (%44) video seyretmek için kullandıklarını ifade etmiştir. Avinç’in (2017), 0-8 yaş çocukları ile yapmış olduğu araştırmaya göre, çocukların mobil cihazları en çok oyun oynamak ve video seyretmek için kullandığı, ödev ve okul işlerinde az kullandıkları, ebeveynlerin ise iletişim ve eğlence için kullandığı belirtilmiştir.

Öğrencilerden 1’i mobil cihazların eğlence kazandırdığını, başka 1’i uzaktaki kişilerle özlem gidermede yardımcı olduğunu ve diğer 1 öğrenci de yalnızlığını giderdiğini ifade etmiştir. Mobil cihazların anneler ve öğrenciler tarafından sosyal medya için de tercih edildiği ortaya çıkmıştır. 18 anneden 5’i (%28) ve 18 öğrenciden 3’ü (%17) sosyal medya için kullandığını ifade etmiştir. Kaşıkçı ve arkadaşlarının (2014) yaptığı çalışmaya göre; çocukların %46’sı sosyal paylaşım sitesindeki hesaplarını kendi kişisel bilgilerinin herkes tarafından görülebileceği “herkese açık” seçeneği ile kullanmakta, çocukların %19’u adres bilgilerini, %8’i ise telefon numaralarını sosyal paylaşım sitesinde paylaşmaktadır. Çocukların kendi videolarını, arkadaşlarıyla birlikte olan videolarını paylaştıkları ya da kişisel bilgilerini verdikleri sosyal ağlar bilinçsiz kullanıldığında, çocukların zarar görmesine ve kötü niyetli kişilerin onlara ulaşmasına sebep olabilmektedir. Subrahmanyam ve arkadaşları (2006), çevrimiçi kimlik ve cinsellik kurgusunu, izlenen ve izlenmeyen genç sohbet odaları örneğinde incelemiştir. 583

katılımcının yarısından fazlasının kimlik bilgisi olarak en sık cinsiyeti belirttiği görülmüştür. Cinsel temaların, tüm ifadelerin %5'ini oluşturduğu (dakikada 1 cinsel yorum); kötü veya müstehcen dil kapsamındaki konuşmaların ise ifadelerin %3'ünü oluşturduğu (2 dakikada bir 1 müstehcenlik), kadın olarak kendini tanımlayan katılımcıların daha üstü kapalı cinsel dil kullandığı, erkek olarak kendini tanımlayan katılımcıların ise daha açık bir cinsel dil kullandığı ortaya çıkmıştır. Korumalı ortamda izlenen sohbet ortamında (temel davranış kurallarını dayatan yöneticiler var), izlenmeyen özgür ortama göre daha az aleni cinsellik ve daha az müstehcenlik içerdiği bulunmuştur.

Yapılan araştırmada, öğrenci ve anne eşleştirmesinde hem öğrenci hem annenin her ikisinin de en çok kullandığı mobil âletin hangisi olduğuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada 7 öğrenci ve bu öğrencilerin annelerinin en çok akıllı telefon; (Ö5-A5, Ö6-A6, Ö7-A7, Ö8-A8, Ö13-A13, Ö15-A15, Ö18-A18), 1 öğrencinin ve annesinin en çok bilgisayar kullandığı ortaya çıkmıştır; (Ö3-A3). Bu durumun nedeni, annelerini akıllı telefon ya da bilgisayar ile ilgilenirken gören öğrencilerin annelerini model alması, anneleri kullandığı için öğrencilerde de merak uyandırması, öğrencilerin kullanması için izin verilen başka bir mobil cihazın olmaması olarak yorumlanabilir. Bu 8 öğrenciden 7'sinin evinde bilgisayar ve tablet, 1'inin evinde bilgisayar ve akıllı saat bulunmasına rağmen anneleri ile aynı mobil cihazı tercih ettikleri görülmüştür.

Araştırma sonucunda, teknoloji kullanımı konusunda annelerin çocuklarını bilgilendirip bilgilendirmemesi hakkında da verilere ulaşılmıştır. Annelerin %83'ü çocuklarını bilgilendirdiğini ifade ederken, öğrencilerin %89'u bilgilendirildiklerini belirtmiştir.

A1 teknoloji kullanımı konusunda çocuğunu bilgilendirdiğini söylediği hâlde, Ö1 annesinin kendisini bu konuda bilgilendirmediğini ifade etmiştir.

“İnternette bazı linkler var, mesela; en iyi çocuk olmanın 10 yolu gibi veya daha başka hoşlanmadığım sevmediğim linkler, bağlantılar var. Onlara girmesini engellemeye çalışıyorum. Dün tablette çok fazla Güldür Güldür Show'u seyrediyordu, onu seyretme diyorum, bizim örfümüze- adetimize-geleneklerimize-göreneklerimize- bizim hayat biçimimize uygun olmayan şeyleri engellemeye çalışıyorum. Ama çok başarılı mıyım, hayır değilim, onu da biliyorum.” (A1).

“Hayır, ailem bilgilendirmiyor.” (Ö1-K).

A7 ve Ö7 arasında da elde edilen bilgi açısından farklı görüşlerin yer aldığı ortaya çıkmıştır.

“Okul yeterince bilgilendiriyor. Böyle bir bilgilendirme yaptığımı hiç hatırlamıyorum. Bazen “bu videoları şu sebeplerden dolayı sakıncalı buluyoruz.” diye izah ediyoruz.” (A7).

“Evet. Çok fazla eğilersen kambur olursun, gözleriniz yorulur, diyorlar.” (Ö7-K).

A18 ve Ö18 arasında da olumsuz anlamda bir söylem benzerliği olduğu görülmüştür:

“Yok, daha bilgilendirmedim. Kullanmaması konusunda söylüyorum. Neleri seyretmesi gerektiği hakkında ve süre hakkında konuşuyorum.” (A18).

“Süre vermiyorlar, bazen “artık yeter kızım” diyorlar ya da seçenek sunabiliyorlar. Ben kötü şeyler seyretmiyorum da. Çok fazla karışmıyorlar. Bilgilendirmiyorlar, hiçbiri yapmıyor.” (Ö18- K)

Araştırma verilerinde mobil cihazın ödül olarak verilmesi konusunda 2 öğrenci ve anneleri arasında çelişki yaşandığı görülmüştür:

“Evet. Ödevlerini yap, bitir ondan sonra diyorum. Görevlerini yapmadıysa mahrum bırakıyorum.” (A5).

“Hayır ödül olarak verilmiyor.” (Ö5-K).

“Ödül olarak vermem.” (A6).

“Bazen ödül olarak verdikleri oluyor. Evi toplayınca, düzenleyince veriyor, oynuyoruz.” (Ö6-E).

5.1.2. Kontrollü Kullanıma Karşı Kontrolsüz Kullanım

Bu araştırmada annelerden ve öğrencilerden elde edilen veriler incelendiğinde, ufak çelişkiler yaşansa da annelerin, çocuklarının mobil cihaz kullanımını kontrol ettikleri ortaya çıkmıştır. 18 anneden 17’sinin (%94) farklı yollarla bu takibi gerçekleştirdiği görülmüştür; çocuk kilidi, filtre, göz ucuyla bakma, çocuğun yanında oturma, girdiği

adresleri takip etme, kulaklık kullanmasına müsaade etmeme şeklinde. 15 annenin (%83), mobil cihaz kullanımı konusunda çocuğunu şu alanlarda bilgilendirdiği görülmüştür; zararları, iletişime etkisi, faydalı alanlarda kullanımı, kullanım süresi vb. Livingstone ve Helper'ın (2008), 12-17 yaş aralığındaki 1511 çocuk ve 906 ebeveyn ile yapmış oldukları çalışmada, çocukların teknoloji kullanımında ebeveynlerin aktif rol alarak iş birliği kurmasının yaygın olduğunu, ebeveynlerin üçte ikisinin çocuklarıyla internet kullanımı hakkında konuştuğunu, yarısının çocuklarıyla birlikte ekran karşısında birlikte seyrettiğini, üçte birinin ise çocukları çevrim içi durumdayken çocuklarının yakınında bulunduğunu ifade etmektedir. İnternet kullanımı konusunda daha yetenekli olan ebeveynlerin çocuklarını bu konuda daha iyi bilgilendirdiğini savunmuşlardır.

Mobil cihaz kullanımının kontrollü ve kontrolsüz olması öğrencilerin fayda görmesi ya da zarar görmesi açısından önemlidir. Yapılan çalışmada 18 anneden 14'ü (%78) çocuklarının mobil cihaz kullanımının sınırlı olduğunu söylemesine rağmen, 18 öğrenciden 13'ünün (%72) mobil âletleri kontrolsüz kullandığı görülmüştür. Hatta bir öğrenci “Sabahtan akşama kadar oynayabilirim” (Ö18-K) diğer bir öğrenci de “İçine alıyor beni.” (Ö1-K) demiştir. Annelerden bazıları, çocuklarının ek süre istediğini, takip edip denetleyemediğini, süreyi sınırlandırmak için alarm kurduğunu, bu durumla baş edemediğini ifade etmiştir. Bu söylemlerin hepsi öğrencilerin bağımlılık riskini arttıran bazı nedenlerin bulunduğunu, annelerin pek çoğunun sınır koyma eğiliminin yeterli olmadığını göstermiştir. Çınar'ın (2015), yapmış olduğu çalışmada, lise öğrencilerinin problemli internet kullanımı ve yaşam doyumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Aşırı ve kontrolsüz kullanımlar sonucu bireyin kendisiyle ve çevresiyle ilgili problemler yaşadığı ortaya çıkmıştır. Yaşadığı bu sorunların, yaşam doyumunu da etkilediği belirtilmiştir. Benzer şekilde 4. sınıf öğrencileri ile yapılan bu çalışmada da kontrolsüz kullanım sonucunda öğrencilerde şiddet eğiliminin arttığı, mutlu-mutsuz olma seviyelerini etkilediği, sahip olamadığı imkânlar için üzülmeye, bende neden yok diye sorgulama, çevresine karşı duyarsız tavır sergileme, yorgunluk hissettirme, seyrettiği videolardaki karakterler gibi olmak isteyerek kendi kimliğini-kişiliğini oluşturmama durumları ortaya çıkmıştır. Kontrollü mobil âlet kullanımı ile; kendini tanıma, mutlu olma, öfkesini kontrol etme, ailesi ile vakit geçirme, duygularını dengede tutma, sorumluluklarını yerine getirme, zamanının kıymetini bilme, hayat disiplini kazanma, dünyanın gelişimine katkıda bulunma alanlarında gelişim sağlanacağı ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada öğrencilerin mobil cihaz kullanımı ile ilgili sınırlarının kısıtlamalarının olup olmadığına dair verilen bazı anne-öğrenci cevaplarında farklılık olduğu görülmüştür, A12 çocuğunun bir süre sonra sıkılacağını belirttiği hâlde, Ö12 uzun süre kullanmaya devam ettiğini söylemiştir. Bu durum anne takibinin yeterli olmadığını ve annenin çocuğunu tanıma konusunda eksiklerinin olduğunu göstermektedir.

“Yok. Kaç saat kullandığını gözlemleyemiyoruz. Saatlerce kullanmayacağını düşünüyorum çünkü sıkılır.” (A12).

“Annem-babam bazen bugün ne kadar baktın diye soruyorlar, bazen bırak diyorlar. Annem-babam bana bırak dediğinde bırakmıyorum. Yemek yiyeceksek, bir yere gideceksek bırakıyorum, ama evdeyse devam ediyorum.” (Ö12-K).

A18 ise bir sınır koymaya çalıştığını fakat bu konuda başarısız olduğunu ifade etmiştir:

“...1 saat diyorum ama bunu denetleyemiyorum.” (A18).

“Babam o kadar fazla demez. Annem diyebiliyor. Bırakıyorum, ama bir süre sonra yine alıyorum. “Biraz daha oynayabilir miyim, biraz daha oynayabilir miyim.” dediğim oluyor.” (Ö18-K).

Öğrencilerin mobil âletleri kullanırken annelerinin söylediklerini önemsemedikleri, ters cevaplar verdikleri ve bazılarının duymadığı ya da duymazlıktan geldiği görülmüştür. 18 öğrenciden 15’inin (%83) çeşitli sebeplerle annelerine hemen cevap vermediği, bir tepki göstermediği, annelerinin bağırmasına sebep oldukları ortaya çıkmıştır. Bu duruma ek olarak, mobil âlet kullanımı sonrasında 18 öğrenciden 14’ünde (%78) farklı açılardan olumsuzluk yaşandığı görülmüştür; fiziksel sorunlar, tembellik, hâlsizlik, dışarı çıkmak istememe, ödevlere odaklanamama, üzüntü-kızgınlık vb. Ayrıca, hiçbir annenin çocuğundaki kontrolsüz mobil cihaz kullanımı konusunda bir uzman yardımı almadığı ortaya çıkmıştır.

“...Çok oynarsam çok yoruluyorum. Gözlerim yoruluyor, hareketsiz kaldığım için belim ağrıyor. Oyun oynarken elimi çok hareket ettirdiğim için elim çok ağrıyor.” (Ö2-K)

“Çok oynadığımda birazcık başım ağrıyor. Ayaklarım böyle uyuşuyor gibi oluyor oturmaktan...” (Ö4-E).

“Uzun süre bakınca her yerim, belim tutulmuş gibi oluyor. Bacaklarım, kollarım, gözlerim ağrıyor. Abim vermediğinde sinirleniyorum. Bazen şarjı bittiğinde mutsuz oluyorum.” (Ö6- E).

“Daha sinirli, daha agresif olduğunu gözlemliyorum. Tamamen odaklandıysa kopardığımda tepkileri çok sert oluyor. Tepkisel olarak hırçın oluyor. Çok sevdiği şeyden ayırmanın verdiği hırçınlık var onda.” (A2).

5.1.3. Mobil Cihaz Farkındalığı ve Muhtemel Riskler

Araştırma sonucunda hem annelerin hem de öğrencilerin kontrolsüz mobil âlet kullanımında karşılaşılabilecek riskler noktasında bilgi sahibi oldukları görülmüştür; ancak risk faktörlerinin çeşitliliği konusunda daha detaylı bilgi edinmelerinin ve tedbirli olmalarının çocukların ruh sağlığı, aile ruh sağlığı, aile bütünlüğü ve toplumsal iyi oluş adına önemli olacağı düşünülmektedir. Kontrolsüz mobil âlet kullanımının çeşitli risklere sebep olabileceği belirtilmiştir. İletişim problemleri, aile içi problemler, kültürel yetersizlik, zorbalık, intihar, pedofili, kötü alışkanlıklar, dikkat eksikliği, duygularını tanımlayamama, davranış problemleri, hedefsiz-amaçsız olma, özenme eğilimi ve daha pek çok konu başlığını sıralayabiliriz. Yoo ve arkadaşlarının (2004), 535 ilkokul öğrencisi ile yapmış oldukları çalışmaya göre, dikkat eksikliği ve hiperaktivite belirtilerinin seviyesi ile internet bağımlılığı arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu görülen bireylerin internet bağımlılık puanlarının dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu görülmeyen öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayas ve Horzum’un (2012) Trabzon’da 413 ortaokul öğrencisi ile yaptıkları sanal zorbalık-sanal mağduriyet çalışmasında, öğrencilerin %18,6’sının sanal zorbalığa maruz kaldığı, %11,6’sının sanal zorbalık davranışlarını sergilediği, yazışma ve sohbet sitelerinde bu durumlarla daha çok karşılaştıkları belirlenmiştir. 8. sınıf öğrencilerinin, diğer öğrencilere göre daha çok zorba davranışlarda bulunduğu tespit edilmiştir. Dilmaç ve Aydoğan’ın (2010) araştırmasına göre, çalışmaya katılan çocukların yaklaşık dörtte birinin siber zorbalığa maruz kaldığı ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada mobil âletlerin yol açtığı riskler konusunda anneleri en çok tedirgin eden konuların sırasıyla; cinsel tehlikeler %39, iletişim problemleri-sosyal problemler %33, ölüm-intihar-birini öldürme %28 olduğu, öğrencileri tedirgin eden konuların ise fiziksel rahatsızlıklar %56, olumsuz kişiliklerin model alınması %39, ölüm-intihar-birini öldürme %33, kötü alışkanlıkların kazanılması %33, zihin karışıklığı yaşama %33 olarak ortaya çıktığı görülmüştür. Sonuç olarak, annelerin ve öğrencilerin en çok üzerinde durduğu ortak noktanın ölüm-intihar-birini öldürme olduğuna ulaşılmıştır.

Alanyazında öğrencilerin karşılaşılabilecekleri problemler arasında bulunan konulardan bir diğeri ise siber zorbalık- siber mağduriyet olarak görülmektedir. Arıca ve arkadaşlarının (2008), 269 ortaokul öğrencisi ile yaptığı çalışmada öğrencilerin siber zorbalığa karışma ve baş etme stratejileri hakkında araştırma yapılmıştır. Sonuçlar, öğrencilerin %35,7'sinin zorba davranışlar gösterdiği, %23,8'inin zorba ve mağdur olma davranışları gösterdiği, sadece %5,9'unun mağdur olduğunu göstermektedir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok zorba davranışlar sergilediği, mağdur olduğu ya da hem zorba hem de mağdur olduğu bildirilmektedir. Öğrencilerin %25'inin siber zorbalıkla karşılaştığında akranlarına ya da ebeveynlerine bilgi verdiği, %30,6'sının ise zorbalık yapan tacizciyi engellemek gibi çözümler ürettiği ortaya çıkmıştır. Yaman ve arkadaşlarının (2013), siber zorbalık ve okul kültürü arasındaki ilişkiyi çalıştığı araştırmaya, 400 öğrenci katılmıştır. Kız ve erkek öğrenciler arasında siber zorbalık konusunda anlamlı bir farklılık olduğu, haftalık internet kullanım sıklığı yüksek olan öğrencilerin daha fazla siber zorbalık yaptıkları bulunmuştur. Cinsiyetin ve sosyoekonomik durumun siber zorba ve siber mağduriyeti yordamadığı ifade edilmiştir.

Kaşıkcı ve arkadaşları (2014), Avrupa'da yapılan bir çalışmanın Türkiye araştırmasını yapmışlardır. Çalışmada 9–16 yaş arası internet kullanan, Avrupa çapında 23 ülkeden yaklaşık 23.000 ve Türkiye'den 1018 çocuk ve bir ebeveyni ile yüz yüze görüşme yoluyla bir araştırma yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, çocukların büyük bölümünün internet kullanım becerilerinin yeterli olmadığı ve birçok çevrimiçi risklere maruz kaldıkları, Türkiye'deki çocukların %25'inde aşırı internet kullanımı alışkanlığı olduğu ortaya çıkmıştır. “İnternet yüzünden aç ve susuz kaldım.”, “İnternet olmadığı zaman kendimi rahatsız hissettim.”, “Gerçekten ilgilenmediğim bir konuda dahi internette gezindiğimi fark ettim.”, “İnternette harcadığım saatler yüzünden ailemi,

arkadaşlarımı, okul işlerimi ya da hobilerimi aksattım/erteledim.” ve “İnternette daha az zaman geçirmeye çalıştım; ancak başaramadım.” ifadelerine “çok sık” ya da “oldukça sık” şeklinde cevap verdikleri görülmüştür.

Mobil cihaz kullanım ortamlarında bulunan kişilerin bazılarının insanî değerlerin gösterilmesi ve yaşanması noktasında eksik oldukları, toplumun insan-insana iletişim kurallarını çiğnedikleri, bireysel sınırlara saygı göstermedikleri ve diğerlerine zarar verdikleri görülmektedir. Dilmaç ve Aydoğan’ın (2010), Konya’da 300 ortaokul öğrencisi ile yaptığı siber zorbalık araştırmasında, siber zorbalık davranışlarının insanî değerlerle olan ilişkisi (sorumluluk, hoşgörü, barış, saygı, dürüstlük) üzerinde durulmuştur. Araştırma sonucu, öğrencilerin %19’unun siber zorbalık yaptığı, %56,2’sinin siber zorbalığa uğradığını göstermektedir. Eğitimde duygusal boyutun ihmal edilmesinin, temel insan potansiyelinin boşa harcanacağı sonucunu getireceği savunulmuştur. Bu nedenle, okullarda siber zorbalığın olumsuz etkilerine karşı sosyal değerlere dayalı “önleyici danışmanlık” faaliyetleri düzenlenmesi tavsiye edilmiştir. Büyükyıldırım ve Dilmaç’ın (2015), siber mağdur olmanın insani değerler ve sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi çalışması İstanbul’da 1028 ortaokul öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Siber zorbalık yapmayan öğrencilerin dostluk, barışçı olma ve saygı değerine daha çok önem verirken siber zorbalık yapan öğrencilerin dostluk, barışçı olma ve saygı değerine daha az önem verdikleri görülmektedir.

Bu araştırmaya katılan 18 öğrenciden 17’si (%94) arkadaşlarıyla mobil cihazlar hakkında konuştuklarını söylemiştir. Konuların genellikle oyunlar, uygulamalar, seyredilenler, Youtube videoları olduğu, erkeklerin oyun hakkında daha çok sohbet ettiği belirlenmiştir. Esen ve Gündoğdu’nun (2010), yaptığı çalışmada ergenlerde internet bağımlılığı, akran baskısı ve sosyal destek ilişkisi incelenmiştir. Çalışmayı Mersin’deki çeşitli liselerin 9 ve 10. sınıflarından seçilen 558 ergen (290 kız 268 erkek) oluşturmaktadır. Akran baskısı düzeyleri düştükçe ergenlerin internet bağımlılığı düzeylerinin de azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, aile ve öğretmen desteği arttıkça internet bağımlılığı puanlarının düştüğü de gözlenmiştir. Ayrıca, internet bağımlılığı puanlarının cinsiyete göre değiştiği, kızların internet bağımlılığı puanlarının erkeklerden daha düşük olduğu görülmüştür. Diğer yandan, internet bağımlılığı puanları ile arkadaş

desteği arasında ilişki tespit edilmemiştir. Niemz ve arkadaşlarının (2005), 371 üniversite öğrencisi ile yaptığı patolojik internet kullanımı ve benlik saygısı arasındaki bağlantıyı kapsayan araştırmada bulgular örneklemin %18,3'ünün patolojik internet kullanıcısı olarak kabul edildiğini ortaya çıkarmıştır. Aşırı kullanımın akademik, sosyal ve kişilerarası sorunlara sebep olduğu ortaya çıkmıştır. Düşük benlik saygısının aşırı internet kullanımının bir sonucu mu yoksa sebebi mi olduğunu tam olarak belirleyememişlerdir. Krieg ve Dickie (2011) çalışmalarında, 24 hikikomori mağduru olan ve 60 hikikomori mağduru olmayan kişi ile çalışma yapmışlardır. Araştırma sonucuna göre, hikikomori problemi olan kişilerin diğer kişilere göre kararsız bağlanma seviyelerinin daha yüksek olduğu, ebeveyn reddi, akran reddi, ebeveyn zorbalığı, akran zorbalığını daha çok yaşadıkları, utangaç mizaç özelliklerini daha çok gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Erken çocukluk dönemindeki bağlanma stillerine, orta çocukluk döneminde veya erken ergenlik döneminde akran reddine dikkat edilmesi gerektiğini açıklamışlardır.

Mobil âletlerin duygusal, fiziksel, davranışsal ve iletişim alanlarında da etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Annelerden 9'u (%50) ve öğrencilerden 11'i (%61) çocukların mobil cihazlardan duygusal anlamda etkilendiğini, annelerden 3'ü (%17) ve öğrencilerden 13'ü (%72) fiziksel olarak etkilendiğini, annelerden 6'sı (%33) ve öğrencilerden 2'si (%11) davranış ve iletişim anlamında etkilendiğini belirtmiştir.

“Birazcık yorulmuş gibi. Bazen 1 saatten fazla oynadığımda bazen parmaklarımı hareket ettiremiyordum. Genellikle serçe parmağımı. Serçe parmağım kasılıyor. Oyun oynarken en çok işaret parmağımı kullanıyorum; ama en çok serçe parmağım kasılıyor.” (Ö9-E).

“...Mobil âleti kapatınca “Canım sıkılıyor, canım sıkılıyor.” diyor. Bazen çok uzun süre tablet ve televizyonu arka arkaya seyrettikten sonra göz ağrısı olabiliyor.” (A16).

El-Khlaiwi ve Meo'nun (2004), Suudi Arabistan'da 437 denek ile yaptığı çalışmada, cep telefonu kullanımı ve insan sağlığı arasındaki ilişki incelenmiştir; baş ağrısı (%21,6), uyku bozukluğu (%4), gerginlik (%3,9), yorgunluk (%3) ve baş dönmesi (%2,4) olarak ortaya çıkmıştır. Reda ve arkadaşlarının (2012) yaptığı araştırmada, problemli internet kullanımına sahip ergenlerin, psikiyatrik bozukluklara (sosyal fobi, özel fobi, karşıt olma karşıt gelme, yaygın anksiyete bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna) daha yatkın oldukları ortaya çıkmıştır. Koçaş'ın (2017), 1061

lise öğrencisi ile yapmış olduğu araştırma sonucunda lise öğrencileri arasında her iki öğrenciden birinin kötü uyku kalitesine sahip olduğu ve kötü uyku kalitesini etkileyen en önemli faktörün de internet bağımlılığı olduğu tespit edilmiştir. Dalgacı'nın (2016), lise öğrencileri ile yaptığı çalışmaya göre internet bağımlılığının yeme tutumları ve bozuklukları üzerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır. 4. sınıf öğrencileri ile yapılan bu çalışmada ise yemek yeme bozuklukları ve obezite hakkında fikir söyleyen anne ya da öğrenciye rastlanmamıştır.

5.1.4. Öz-Denetim/Öz Disiplin Kazanımı

Araştırmayla ilgili bir diğer başlık ise öğrencilerin görev ve sorumluluklarının takibini ne kadar yaptığı ve ne kadar kitap okuduğu ile ilgilidir. 18 anneden 8'i (%44) çocuklarının sorumluluklarını yerine getirdiğini, 7'si (%39) çocuğunun severek kitap okuma alışkanlığının olmadığını, %61'i ise hatırlatma ihtiyacı duyulduğu-isteyerek okumadığı- kendi istediğinde okuduğunu ifade etmiştir. Çiğdem ve arkadaşlarının (2016) yapmış olduğu çalışmaya göre, yetersiz sosyal hayatı olan, duygusal ilişki yaşayan, okulda mutlu olmayan öğrencilerin internet bağımlılığına daha yatkın olduğu, bu kişilerin sorumluluklarını günlük çalışmalarını ihmal ettiğini savunmaktadır. Annelerin mobil cihazları çocuklarına ödül olarak vermesi ya da bazı sorumluluklarını yerine getirmediğinde mahrum bırakması da çocukların gözünde mobil cihazların daha kıymetli olmasına neden olmaktadır. 18 anneden 9'u (%50) mobil cihazları ödül olarak verdiğini, 18 öğrenciden 8'i (%44) de ödül olarak aldığını ifade etmiştir. Anneler, çocuklarının yeteneklerini bildiklerini söylemesine rağmen, farklı ilgi alanlarına yönlendirme konusunda yetersiz kalarak bununla baş etme yollarını takip edememiştir.

Araştırma sonucuna göre, 18 öğrenciden 12'si (%67) çocukların mobil cihazlarla çok vakit geçirmesinin sebebini oyun oynamak olarak açıklamıştır. Yaş itibari ile oyun döneminde olan çocuklar mobil oyunların yüksek heyecan sağlaması, değişkenlik sunması ve çekiciliğinden dolayı bunları tercih etmektedirler. Yapılan araştırmalar sonucunda, çocukları karşılaştıkları bu risklerden uzaklaştırmak ve konuyla ilgili farkındalıklarını artırmak için çeşitli çalışmalar yapan okulların ve kuruluşların bulunduğu görülmüştür. Norveç'in Oslo kentinde bir okulun, iki hafta sosyal medya

yasağı getirdiği, öğrencilerin başlangıçta bu durumdan memnun olmadığı, kızgın oldukları hatta ağladıkları, sonradan yapılan değerlendirmede bu yasağın okul başarılarına, aileleri ile ilişkilerinin gelişime katkısının olduğu ve çocukların daha huzurlu hissettiği açıklanmıştır. Norveç’deki araştırmada çocuklarla yapılan röportajda öğrenciler kendilerini şu şekilde ifade etmiştir: *“Sadece bir video daha diyorum, sonra 15 oluyor. Sonunda yatağa gidiyoruz ve ertesi sabah inanılmaz yorgun oluyoruz.”*, *“İnsanlar önceden hep Fortnite hakkında konuşuyordu, ama şimdi başka konular hakkında konuşuyoruz.”*, *“İnsanların okulda çok fazla yorgun olmadığını fark ettim.”*, *“Annem mutlu çünkü akşam yemeği yaparken onunla konuşuyorum.”* Öğretmenleri ise şu konuya dikkat çekmiştir: *“Sanırım cep telefonları ve sanal oyunlar olmadan eğlenebildiklerini fark ettiler.”* Mobil cihazlarla çok vakit geçiren çocukların zamanlarını doğru yönetemedikleri ve yapacakları günlük işlerini aksattıkları için öz-disiplin, öz-denetim sahibi olamadıkları görülmüştür. Bu durum, plan-programlarını düzenleyememelerine, erteleme ya da unutma davranışlarına dönüşmesine ve bazı çocukların ve ailelerin ortak etkinlik yapamamasına sebep olmuştur.

Sussman ve arkadaşları (2010), 11 farklı bağımlılık türünü kapsayan bir araştırmayı 16-65 yaş aralığındaki kişilerle yapmıştır (tütün, alkol, uyuşturucu, yemek yeme, kumar, internet, aşk, seks, egzersiz, iş ve alışveriş). Bu araştırma 83 farklı çalışmadan ve her bir çalışma da beşyüzer denekten oluşmaktadır. Bağımlılık bozukluklarında kişilerin, bağımlı davranışın ne zaman ortaya çıkacağını ne kadar süreceğini ne zaman duracağını ya da başka hangi muhtemel davranışların bağımlılıkla ilişkili olabileceğini tahmin edemediğini belirtmişlerdir. Bağımlılık yapıcı davranışların; hayattaki rollerin sağlıklı işleyişine mâni olması (iş, sosyal faaliyetler ya da hobiler), sosyal ilişkilerin bozulması, suçların ve yasal olmayan problemlerin oluşması, tehlikeli durumlara dâhil olunması, fiziksel olarak yaralanma ve sakatlanma, maddî kayıp ve duygusal travmalar ile sonuçlanabileceği açıklanmıştır. En azından dünya nüfusunun azımsanmayacak kadar büyük bir kısmının hayatlarının bir bölümünde bağımlılık sürecinden mustarip olacağını belirtmişlerdir.

Elde edilen sonuçlara göre, öğrenciler yeni üretilecek mobil âletlerin ve robotların, süre olarak insanları kontrol etmesini istemektedir. 5 öğrenci (%28), mobil âletlerle oynarken sürelerini çok aştıklarını ve kendilerini durduramadıklarını, bu yüzden

süre dolduğunda kendiliğinden kapanacak âletlerin tasarlanmasına ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Mobil âletler çoğunlukla çocuklara hazır bir içerik sunmaktadır ve çocuklar kendi yaratıcılıklarını ve hayallerini kullanarak yeni şeyler hazırlayamamaktadır. Bu sebepten dolayı öğrencilerden 5'i (%28) yeni tasarlanacak mobil âletlerin çocukları hayal kurmaya yönlendirmesini, hayal gücünü kuvvetlendirecek özelliklerde olmasını istemiştir.

Yapılan çalışma sonucunda, öğrencilerin ve annelerinin mobil cihaz kullanımında çocuklara bazı tavsiyeleri olmuştur. Öğrencilerin %72'sinin mobil âlet kullanımı hakkında söylediği tavsiyeler genellikle çok kullanılmaması, çocukların kendini kontrol ederek kullanması, zaman bilincinin olması ile ilgili iken, annelerin %33'ünün tavsiyesi anne-babaların kendilerini geliştirmesi, çocuklarını doğru yönlendirmesi, çocuklarını bilgilendirmesi ve anne-baba olma sorumluluğunu yerine getirmeleri yönünde olmuştur.

“Mesela süreli olmak, “Anne, ben 30 dakika oynayayım sonra sen beni uyarır mısın?” diyebilirler. Süre ayarlayabilirler. Bir level bitirdi ya da oyun bir ara durunca dakikaya bakabilir. Sürenize, dakikanıza dikkat edin. Annenizin sözünü dinleyin.” (Ö5).

“Çocuklar başlarına bir şey geldiğinde anne-babalarına rahatça anlatabilmeli. Kendimi, çocuklarımdan uzaklaştırmak istemiyorum açıkçası. Bana güvensinler, benimle paylaşsınlar, bir derdi bir sorunu olduğunda konuşabilelim istiyorum.” (A12).

5.2. Mobil Çağ Çocuklarına Sunulan Dünya

Teknoloji uygun kullanıldığında, etkili karar verme, uyum sağlama, kritik ve soyut düşünme, sosyal değerlerin yansıtılması gibi becerilerin gelişmesini sağlayacaktır (Ertem, 2014). Kullanıcılar mobil cihazları iyiye kullandıklarında yeni bir dil öğrenebilir, e-kitap okuyabilir-indirebilir, yurt içi-yurt dışı kütüphanelerine ulaşabilir, kendini geliştirecek bir alan belirleyerek farklılık yaratabilir, dünyadaki bilimsel gelişmeleri takip edebilir, ufku açacak yeni fikirlere erişebilir, kısacası hem kendi hayatında hem de insanların hayatında değişime ve dönüşüme katkı sağlayabilir. Mobil dünya çeşitli alanlarda imkânlar sağlayarak insanların hayatına olumlu katkı sağladığı gibi, küresel ve kapitalist düzenin dayattığı bazı zorunluluklarla toplumsal değişime de sebep olmaktadır. Bu değişimi insanların hayatında olumlu etki oluşturacak şekilde düzenlemek, iyiye ve

kötüye kullanım alanlarını tespit ederek hareket etmek yerinde bir karar olacaktır. Çocukların ve gençlerin teknolojiye esir olmaması, sosyal problemlere, fiziksel ve ruhsal hastalıklara sebep olmaması için internet kullanma âdâbı, sosyal medya kullanma âdâbı olmalıdır. Çocukların ve gençlerin kayıplarının ve kazanımlarının neler olacağı doğru tespit edilerek, onların göremediklerini görmeye, fark edemediklerini fark etmeye çalışarak ülke ve dünya adına önleyici çalışmalar yapılmalıdır.

Özerkan’a göre (2008), günümüzde özellikle reklamlar, başta çocuklar ve genç yaşta izleyiciler olmak üzere etkili bir sosyal öğrenme kaynağıdır. Çocuklar, hızlı çekilmiş, kısa süreli, bol renkli, müzikli çekimlerle yüklü reklam filmlerini, metinleri ve şarkı sözleriyle birlikte ezberlemeye başlarlar. Mobil cihazlar ve internet toplumsal bilincin oluşumuna, toplumsal değerlerin şekillenmesine zemin hazırlayarak, insanların bazı olaylara-durumlara-görsellere “normal” anlamını yüklemesine sebep olmaktadır. Çocuklar henüz karşılaştıkları olayları ve durumları sorgulamadan, yorumlamadan ve eleştirmeden hayatlarının bir parçası hâline gelmesine, etik ve ahlâkî ilkelerin zarar görmesine, analiz ve sentez yeteneğinin gelişmemesine yol açmaktadır.

Sosyal medya, sanal oyunlar, sanal gruplar, videolar, siber zorbalık, duygusal-fiziksel ve cinsel istismar konuları mobil cihazların çocuklar tarafından kontrolsüz kullanılmasıyla karşılaşılabilecekleri bazı riskleri oluşturmaktadır. Kuşay (2013), sosyal medya ortamlarının kişilere statü ve prestij kazandırdığını, sahte kimlikler yoluyla kişilerin kendilerini yeniden oluşturmalarına imkân tanıdığını bildirmiştir. Kimlik ve kişilik gelişiminin tam olarak farkında olmayan çocuklar ve gençler, kendilerini tanımadıkları için yeni kimlik arayışlarına girerek hayatlarını daha mutlu yaşayabilecekleri ya da kimliklerini saklayarak istedikleri her olumsuzluğu yapabileceklerini düşünmektedirler.

Bazı anne ve babaların mobil cihazları çocuklarına susturucu, kurtarıcı, oyalayıcı ve sakinleştirici bir nesne olarak sunması çocukların 1-2 yaşından itibaren bu cihazları hayatının merkezine almasına sebep olmaktadır. Digitürk’ün akıllı telefona indirilen uygulama reklamlarında karşılaşılan bir olay bunu desteklemektedir. Digitürk reklamında, pikniğe giden anne, annenin arkadaşları ve küçük çocuklar bulunmaktadır. Piknikte arkadaşı ile konuşmak isteyen anne, çocuğunun istekleri ve ihtiyaçları sebebiyle sık sık bölünmektedir. Bu durumdan rahatsız olan anne, çocuğuna Digitürk’ün uygulama

olarak sunduğu çocuk programını açmaktadır. Çocuğu ile ilgilenmek ve çocuğunun ihtiyaçlarıyla o an muhatap olmak istemediği için çocuğunu bu yöntemle susturma yoluna gider ve bu sayede hem kendini rahatlattığını hem de çocuğunu mutlu ettiğini düşünerek arkadaşıyla iletişimine devam eder, çocuğun mobil cihaz ile olan iletişimine ne kadar devam ettiği bilinmez. Bu tür uygulamalar ve ailelerin bu uygulamaları hiç kontrol etmeden direkt çocuklarına sunmaları çocukların zihinlerinin gereksiz görsellerle ve bilgilerle dolmasına sebep olmaktadır. Çocuklar, seyrettikleri programların ya da oynadıkları içeriklerin etkisi altında kalarak bazı değer yargıları geliştirmekte ve bunları günlük hayatta genelleştirerek, doğruluğunu araştırmadan bu bilinçle davranmaktadırlar. Bu sebeplerden dolayı çocuklarda bazı problemler ortaya çıkmaktadır; odasında tek başına uyuyamayan, tek başına evin içinde bir odadan diğer odaya gidemeyen, gece sık sık kâbus gören, sürekli bir tehlike varmış gibi hisseden, kendini güvende hissetmeyen, bu konuda psikolojik yardıma ihtiyaç duyan vs. Arıcak’a göre (2015), çocukla genellikle bağımlı olduktan sonra ya da problemli davranış ortaya çıktıktan sonra ilişki kurulmaya çalışılmakta; fakat çabalar çoğunlukla da sonuçsuz kalmaktadır, ayrıca mutsuz, çökkün ve umutsuz bazı gençlerin de siber zorbalık yapmaya eğilimli olduğu bilinmektedir.

Kara (2014), toplumsallaşmayı toplumun sahip olduğu kültürel mirasın yeni nesillere aktarılması olarak tanımlamıştır. Ayrıca, çocuğun toplumsal etkileşim süreçlerini; karşılıklı iletişim kurmayı, paylaşmayı, hakkaniyeti, itaati ve değerleri ailede aldığını ifade etmiştir. Bireye doğru davranışı öğretmenin ve doğru modeller sunmanın toplumun sorumluluğu olduğunu bildirmiştir. Çocuklar, geleceğin toplumunda yaşayacak ve toplumun dinamiklerini belirleyecek kişiler oldukları için onların her alanda gösterdikleri gelişim ve yaşadıkları problemler toplumu da etkileyecektir. Bu yüzden toplum olarak, çocukların zihinlerinin nelerle doldurulduğuna dikkat edilmesi önemlidir. Eğer bu konularla değişime ve yeni düzenlemelere gidilemezse problemlerin ciddi bir boyuta geleceği tahmin edilmektedir.

Empoze edilenlerin etkisinin sonuçları olarak söz dinlemeyen, ihtiyacı olmadığı hâlde sürekli bir şeyler isteyen, bir şeye sahip olduğunda kendini değerli hisseden ve kendine güvenen, hayattaki öncelikli amacının “sahip olma” olduğu, kendisini düşünüp, diğerlerini bazen önemsemeyen ve paylaşmayarak bencilleşen, egoist davranan nesillerin oluşması muhtemeldir. Çocukların kazanabileceği üstün nitelikler yok edilmekte,

çocukların beyinleri gereksiz fikirlerle doldurulduğu için entelektüel anlamda gelişmeleri sınırlandırılmakta, genel kültür ve bilgi anlamında yaşlarına uygun seviyede olmadıkları bir gerçektir. Bu durum, çocukların doğru karar verme sürecinin etkilenmesine, düşünmeden karar vermesine, insanî değerlerden, yardımlaşma, hoşgörü, paylaşma, iş birliği kurma becerilerinden yoksun, insanlarla güven problemi yaşayan bireylerin yetişmesine neden olmaktadır.

Elde edilen bütün veriler yorumlandığında, mobil cihaz kullanımında ve çocukların hayatının verimli değerlendirilmesinde en önemli noktanın çocuklara verilecek doğru eğitim olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitimin kaliteli olabilmesi, çocukları öğrenmeye, üretmeye, yenilikler yaratmaya teşvik etmesi için de çocukların hayatına dokunan kişilerin eğitimin bilincinde olması, imkanlar sunması ve hayatına eşlik etmesi gerekmektedir. Bunu yapabilmek için eğitimden ne anlaşıldığı gözden geçirilmelidir. Sezgin'e göre (2015) eğitim, ferdi biyolojik ve fizyolojik açıdan sağlıklı, sıhhatli; psikolojik açıdan bütün yeteneklerini geliştirerek; sosyolojik açıdan ait olduğu milletin kültürünü olması gerektiği şekilde vakarla temsil edecek kadar bilen ve sahiplenen; pedagojik ve psiko-pedagojik açıdan çelik gibi bir irade, dengeli bir duygu ve iyi geliştirilmiş bir entelektüel zihin yapısı ile kendisi, ailesi mensup olduğu milleti, bütün insanlık ve yaşadığı kâinat için hayırlı evlat ve iyi bir insan olarak yetişmesi ve yetiştirme sürecidir.

5.3. Ebeveynlere Düşen Görevler ve Ebeveynlerin Kendilerine Sorması Beklenen Sorular

Mobil cihazlar, çocukların olumlu davranışlar ve erdemler kazanmasına, bilişsel anlamda gelişmeler kaydetmesine, kendilerini olumlu becerilerle donatmasına yardımcı olacağı gibi, bilinçsizce ve saatlerce kullanıldığında, aileler tarafından takip edilmediğinde ve uygun kullanım kaynaklarından haberdar edilmediğinde, serbest bırakılarak doğru yönlendirilmediğinde ve seçici davranılmadığında, çocuğun hayatında derin problemler oluşturarak; toplumda umursamaz, vurdumduymaz, karşısındakini önemsemeyen, yapacağı işleri unutan ve erteleyen, olumsuz kişilik yapısına sahip bireylerin var olmasına sebep olabilmektedir. Çocukların zihinsel yapıları ve düşünce sistemleri ile duygularını kontrol altına almaktadır.

Çocuklarda küçük yaşlardan itibaren doğru kullanım bilincini geliştirmek için çocuklarla birlikte vakit geçirmek, sohbet etmek önemlidir. Mobil cihazlar, çocuklara pek çok seçenek sunabilir, ancak bunların doğru ve faydalı olup olmadığı çocuğun eleştiri süzgecinden geçirilerek; uygun ise kullanabileceği ya da ailesine danışarak birlikte karar verebileceği öğretilmelidir. Aile çocuğa sorular sorarak, çocuğun kendisinin yorum yapmasını, sebep-sonuç ilişkisi kurmasını, fayda zarar ilişkisini değerlendirmesini, üretkenlik ve tüketim açısından önemini ve doğruyu-yanlışı ayırt etmesini, iyi tercihlerde bulunmasını sağlamalıdır. Eleştirel bakış açısı, karşılaşılan olaylara duyarlı olma, bulunduğu durumu değerlendirme becerilerinin çocuklara kazandırılması gerekmektedir. Mobil cihazları kullanırken seçimde bulunacağı anda kendisine şu soruları sorması öğretilmelidir: Ne seyredebilirim? Neden seyretmeliyim? Ne kadar süre seyretmeliyim? Nasıl seyretmeliyim? Bu bana göre mi? Bu bana ne kazandıracak? Bu bilgi doğru mu? Şu an bulunduğum site güvenli mi? Bu konuyu bir büyüğüme danışmalı mıyım? Zamanımı nasıl yönetmeliyim? Kendimi kontrol edebiliyor muyum? Mobil cihaz kullanım kontrolümü kaybettiğimi düşündüğümde ne yapmalıyım? Hayatımda şu an öncelikli olarak vakit ayırmam gereken neler var? Kendimi geliştirmek için neler yapıyorum? Mobil cihazlar hayatımın ne kadarını etkiliyor? Aileme zaman ayırıyor muyum?

Aile içi iletişimin, eşler arası iletişimin, ebeveynlerin çocuklarla iletişiminin nasıl olduğunu anlayabilmek, huzurlu ve mutlu bir aile hayatına sahip olmak için ebeveynler bir araya gelerek aşağıdaki soruları cevaplandırabilir, aile sistemlerinde düzenlemeler yapabilir, yardıma ihtiyaçları varsa destek alabilirler:

1. Karı-koca olarak birbirimizle iletişimimiz nasıl?
2. Eşimle iletişimimde saygılı mıyım?
3. Eşıme sevgimi gösterebiliyor muyum?
4. Eşimle birlikte vakit geçiriyor muyum?
5. Eşimin ihtiyaç duyduğu zamanlarda onun yanında bulunup destek olabiliyor muyum?
6. Eşimle vakit geçirirken mutlu oluyor muyum?
7. Eşimle birlikte zevk alarak yaptığımız ortak etkinliklerimiz var mı?
8. Eşıme kendimi sözlü olarak ifade edebiliyor muyum?
9. Duygularımı eşime ifade edebiliyor muyum?

10. Eşim tarafından anlaşıldığımı hissediyor muyum?
11. Eşimin ve kendimin gelişimimiz için hayatımıza yenilikler getirebiliyor muyum?
12. Eşimle birlikte hayattaki amaçlarımızı ve hedeflerimizi belirleyebilir muyuz?
13. Aile içi iletişimimiz nasıl?
14. Ailemizde sevgiye dayalı bir bağ var mı?
15. Ailemizdeki bütün üyeler kendilerini bizim ailemize ait hissedebiliyor mu? Aidiyet duygusu var mı?
16. Aile üyeleri olarak birbirimize vakit ayırabiliyor muyuz?
17. Bir anne olarak çocuklarımla, onların ihtiyaçları doğrultusunda tek tek ayrı zaman geçiriyor muyum?
18. Bir baba olarak çocuklarımla, onların ihtiyaçları doğrultusunda tek tek ayrı zaman geçiriyor muyum?
19. Çocuklarım benimle duygularımı ve düşüncelerini paylaşabiliyor mu? / Kendilerini rahat ifade edebiliyorlar mı?
20. Bir anne olarak duygularımı ve düşüncelerimi çocuklarımla paylaşabiliyor muyum?
21. Bir baba olarak duygularımı ve düşüncelerimi çocuklarımla paylaşabiliyor muyum?
22. Anne olarak iyi bir dinleyici miyim?
23. Baba olarak iyi bir dinleyici miyim?
24. Anne olarak, diğer aile üyelerini dinlerken onların şahsiyetlerine ve fikirlerine değer vererek dinliyor muyum?
25. Baba olarak, diğer aile üyelerini dinlerken onların şahsiyetlerine ve fikirlerine değer vererek dinliyor muyum?
26. Anne olarak davranışlarımla çocuklarıma doğru model olabiliyor muyum?
27. Baba olarak davranışlarımla çocuklarıma doğru model olabiliyor muyum?
28. Çocuklarım evde beni en çok neyle ilgilenirken görüyorlar?
29. Aile sohbet zamanlarımız oluyor mu?
30. Aile “ortak etkinlik saatimiz”, “aile paylaşım saatimiz” var mı?
31. Aile üyeleri olarak birbirimize sevgi-saygı gösteriyor muyuz?
32. Ev içindeki üyeler yaşlarına uygun görev-sorumluluklarını takip ediyor mu?
33. Çocuklar anne-babadan yardım istediklerinde anne-baba çocuğa yardımcı olabiliyor mu?
34. Kardeşler arası etkileşimin kuvvetlenmesi için etkinlikler yapıyor muyuz?

35. Ev içindeki kardeşler birbirini tanıyor mu, birbiriyle sohbet ediyor mu?
36. Ailemizde olumlu eleştirel yapı mevcut mu?
37. Aile olarak kültürel gezilere mi yoksa AVM'lere mi daha çok gidiyoruz?
38. Anne olarak çocuğumuzun/çocuklarımızın hayatında neler olup bittiğinin farkında mıyım?
39. Baba olarak çocuğumuzun/çocuklarımızın hayatında neler olup bittiğinin farkında mıyım?
40. Anne olarak çocuklarımın entelektüel gelişimi ve birikimi için neler yapıyorum?
41. Baba olarak çocuklarımın entelektüel gelişimi ve birikimi için neler yapıyorum?
42. Teşekkür etmek, özür dilemek gibi nezaket ifadeleri evimizin içinde hâkim mi?
43. Merhamet, empati, yardımlaşma, hoşgörü, paylaşma, sabır gibi insanî erdemler konularına evimizin içinde önem veriliyor mu?
44. Çocuklar, anne-babayı bir şey öğrenirken / araştırırken / kitap okurken görüyor mu?
45. Anne olarak çocuklarımın okulunu, arkadaşlarını ve ailelerini tanıyor muyum?
46. Baba olarak çocuklarımın okulunu, arkadaşlarını ve ailelerini tanıyor muyum?
47. Çocuğum/çocuklarım arkadaşlarıyla/akranlarıyla bir araya geldiğinde en çok ne tür etkinlikler yaparak zamanını harcıyor?
48. Anne olarak çocuğumun/çocuklarımın ev çevresini ve sosyal çevresini düzenliyor muyum? Yenilikler getiriyor muyum?
49. Baba olarak çocuğumun/çocuklarımın ev çevresini ve sosyal çevresini düzenliyor muyum? Yenilikler getiriyor muyum?
50. Evimizde mobil cihazların kullanımı ile ilgili uygulanan bir sözleşmemiz/karar tablomuz var mı?
51. Anne olarak çocuğumu/çocuklarımı teknoloji ve internet kullanımı konusunda bilgilendiriyor muyum?
52. Baba olarak çocuğumu/çocuklarımı teknoloji ve internet kullanımı konusunda bilgilendiriyor muyum?
53. Anne olarak çocuğumun/çocuklarımın internette nelerle zaman geçirdiğinin farkında mıyım?
54. Baba olarak çocuğumun/çocuklarımın internette nelerle zaman geçirdiğinin farkında mıyım?

55. Ebeveyn olarak çocuğumuzla/çocuklarımızla mobil teknolojiler ile ortak etkinlikler yapabiliyor muyuz?
56. Çocuğum/çocuklarım beni ev içinde mobil âletlerle çok sık ilgilenirken görüyor mu?
57. Akrabalarımızın/yakınlarımızın/diğer insanların yanında birbirimize nasıl davranıyoruz?
58. Anne olarak çocuğuma/çocuklarıma bir davranışı kazandırmak için doğru yöntemleri takip edebiliyor muyum?
59. Baba olarak çocuğuma/çocuklarıma bir davranışı kazandırmak için doğru yöntemleri takip edebiliyor muyum?
60. Anne olarak, çocuğuma/çocuklarıma kısa/uzun süreli hedefler ve amaçlar belirlemesini öğretebildim mi? Bu konuda yardımcı olabiliyor muyum?
61. Baba olarak, çocuğuma/çocuklarıma kısa/uzun süreli hedefler ve amaçlar belirlemesini öğretebildim mi? Bu konuda yardımcı olabiliyor muyum?

5.4. Çocukların Yüzleştikleri Problemler

- Anne-babanın uzun saatler evde olmaması ve bazı çocukların günün büyük bir bölümünü mobil âletlerle geçirmesi.
- Henüz okul çağına gelmemiş 2-3 yaşındaki çocukların elinden mobil cihazlar alındığında agresif davranışlar göstermeleri, mobil cihaza tekrar ulaşmak için ağlayarak ısrar etmeleri.
- Bazı oyunlar, belirli bir seviyeye/puana ulaştıktan sonra ödül olarak para sunmaktadır ve bu durum çocukların erken yaşta kumar alışkanlığı kazanmasına sebep olmaktadır.
- Bazı çocuklar izin alarak bazıları ise izin almadan ebeveynlerinin akıllı telefonlarını almaktadır. Çocuklar, babası ya da annesi işten/dışarıdan eve geldiğinde, daha kapıdan girer girmez onların akıllı telefonlarını alarak diğer odaya gitmekte. Çocuklardan bazıları, ebeveynlerinin gelişini onları özledikleri için değil, mobil cihazlara ulaşmak için ve mobil cihazı özlediği için beklemektedir.
- Televizyondaki çoğu programa mobil cihazlardan da ulaşılıyor olması ve bazı programların defalarca seyredilmesi, mobil cihaz kullanımının artmasına sebep olmaktadır.
- Bilinçsizce özel paylaşımların yapılması, mahremiyet anlayışını zedelemekte.

- Aşırı mobil cihaz kullanımı bağımlılıklara ve sonunda da yataklı hastanelerde tedavi gerektirmektedir.
- Pek çok çocuk internet ortamında ya da mobil cihazlar yolu ile hazır oyunları oynamaktadır. Çocuklar oyun kurma ve kurulan oyunu devam ettirebilme becerilerinden yoksun olmakta. Bu da arkadaşlık kurma, arkadaşlıkta iletişimi başlatabilme alanlarında zorluk yaşamasına sebep olmaktadır.
- Aile üyelerinin birbiri ile sohbet etmemesine neden olmaktadır.
- Çocukların ders çalışma süresinin azalmasına ve bilgi düzeyinin azalmasına neden olmaktadır.
- Çocuklarda gece geç yatmaktan dolayı uyku problemleri yaşanmaktadır.
- Okula gitmek istememe, evde kalarak mobil cihaz ile oynama taleplerinin ortaya çıkması önemlidir.
- Yemek yerken bile ellerinde mobil cihazların yer alması hem yemeğin tadını tam alamamaya hem de hızlıca yemek yiyerek oyuna devam etmeye sebep olmaktadır.
- Spor etkinliklerinin yapılmaması ve sürekli oturarak mobil cihazlarla ilgilenilmesi obezite ve bazı fiziksel rahatsızlıklara sebep olmaktadır.
- Aile üyelerinden birisi çağırdığında duymama/duymazlıktan gelme/duyarsızlaşma görülmektedir.
- Tanımadıkları kişilerle iletişime geçmeleri duygusal, fiziksel ya da cinsel istismara uğramalarına sebep olabilmektedir.
- Sosyal ilişkilerinin zayıflamasına, iletişim problemleri yaşamasına sebep olmaktadır.

5.5. Sonuç

Bu çalışmada 4. sınıf öğrencilerinin mobil âletleri kullanımı ve çocukların dünyasını hangi açılardan etkilediği, annelerin çocuklarının mobil cihaz kullanımı konusunda ne kadar farkındalık sahibi oldukları, bu konuyla ilgili nasıl bir yöntem takip ettikleri, öğrencilerin karşı karşıya kaldıkları risk alanları incelenmiştir. Yapılan görüşmelerden şu sonuç ve çıkarımlar yapılabilir:

Mobil cihaz çağı çocukları olarak adlandırabileceğimiz yeni nesil çocukların, çocuk olmanın ne demek olduğunu, çocukların neler yapabileceğini, hangi oyunları oynayabileceğini, arkadaşları ile nasıl doğru iletişim kurabileceğini, mobil cihaz

olmadığında zamanını nasıl değerlendireceğini, mobil cihaza nasıl karşı koyabileceğini, nasıl üretken bir insan olacağını, insani erdemleri hayatlarına nasıl yerleştireceğini, anne-baba-büyüklerine nasıl davranması gerektiğini öğrenmeye ve bunları öğretecek doğru insanlarla karşılaşmaya ihtiyaç duyduğu görülmektedir.

Mobil çağın mobil çocuklarını şu özellikleriyle ifade edebiliriz: mobil cihazları kullanan çocuklar, mobil cihazlar tarafından yönlendirilen çocuklar, mobil cihazların yönettiği çocuklar, yani mobil cihazların bilinmez bir geleceğe taşıdığı çocuklar.

Mobil cihazların kullanımında ailenin, kardeşlerin, okulun, öğretmen, arkadaşların, yakın çevrenin etkisinin/katkısının olduğu görülmektedir. Mobil cihaz kullanım bağımlısı olup mutsuz olmamaları için çocuklarda çevre düzenlemesi ve aile içi iletişim düzenlemesi yapılmalıdır. İnsanların bir bölümü birbirini ziyaret etmek ve sosyalleşmek yerine internetteki siteleri ziyaret ederek hayatlarına devam etmektedir. Çoğunlukla, ellerinde telefon, tablet ya da bilgisayar bulunan insanların, birbirinin söylediğini duymadığı, birbirini anlamak için gayret göstermediği, karşısındaki ile etkili iletişimde bulunmadığı, göz kontağının daha az kurulduğu bir toplumla karşı karşıya olduğunu söyleyebiliriz. İnsan-toplum-mobil cihazlar arasındaki iletişimin doğru yönetilmesi bir gerekliliktir.

İnsanlar hayatta var olmak, anlam bulmak, varlığını anlamlı kılmak ve bir kimlik oluşturma gayretindedir. Çocuklar da var olma, varlıklarını hissettirme, var kabul edilme, varlıklarının sevgiyle ve saygıyla karşılanmasına ihtiyaç duyar.

Bahsedilen bütün bağımlılıklar, çocuklarda odaklanma (konsantrasyon), şiddet eğilimi gösterme, söylenileni dinlememe, dikkatini devam ettirememe, hırçılık, huzursuzluk, isteksizlik, kaba davranışlar, küfürlü söylemler, ağzından çıkanın farkına varmadan konuşma, düşünmeden hareket etme, yaşına uygun görev ve sorumluluklarını yerine getirememe, yaşına uygun davranamama, kendini ifade etmede güçlük çekme, anlamada zorlanma, yetenek ve becerilerini bilememe, kendini tanıyamama, arkadaşlık kuramama, iletişimi başlatamama, beden dilini etkin kullanamama, toplum önünde rahat konuşamama, kendi fikrini ifade edememe, yazılı olarak düşüncelerini aktaramama, duygularını tanımlayamama, eleştirel düşünememe, çevresindeki insanları önemsememe, empati kuramama, erdem sahibi olamama, hedef-amaç-ideal belirleyememe, mutsuz

olma, gerçeklik algısını kaybetme, sahip olduğu imkânları görememe, pasif-egoist kişilik yapısına sahip olma, bir iş ya da fikir üretememe, potansiyelini gerçekleştiremememe, derslerde başarısız olma, okuldan uzaklaşma, kitap-dergi-gazete okumama, büyüklerin tecrübelerinden yararlanamama, fiziksel hareketsizlik sebebi ile hastalanma, ailesinden ve yakınlarından uzaklaşma, sağlıksız düşüncelere ve davranışlara sahip olma problemlerine sebep olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı çocuklar ve gençler, bir konu üzerinde konuşup sohbet etme, eleştirel düşünme, kendi fikirlerini üretme ve söyleme, tercihler arasından seçimlerde bulunma, yenilikler ortaya koyarak özgün bakış açısı sunma, nitelikli eserler yaratma, iradesini kuvvetlendirme konularında yetersiz kalmaktadır.

Mobil cihaz karşısında çoğunlukla yüz yüze bir iletişim olmadığı için küçük yaşlardan itibaren ekrana maruz kalan çocuklarda duygu aktarımı ve duyguyu ifade etme becerilerinde zayıflık görülmektedir. Aile içi iletişim kopukluğunun da eklenmesiyle birlikte yalnızlaşan çocuklar bir durumla karşılaştığında kendini nasıl hissettiği sorulduğunda; kendini, ne hissettiğini, ihtiyacının ne olduğunu tanımlayamamaktadır. Çocuklar, var olan enerjilerini mobil cihazlarla vakit geçirerek yok edebilmektedirler. Ayrıca, çocuklar mobil cihazları kullandıktan sonra uzun süre hareketsiz kaldıkları için yorgun ve bitkin düşüp, vücutlarında bazı bölgeleri uyuşmuş hissetmektedirler.

Mobil cihaz kullanımının çok olduğu ailelerde, aile çocukla zaman geçirmediğinde ve etkileşim olmadığında kültür aktarımının gerçekleşmesinden ve toplumsal rol modellerin doğru oluşmasından da söz edilememektedir.

Yapılan araştırma sonucunda, annelerin en çok kullandığı mobil âletin cep telefonu olduğu, öğrencilerin en çok kullandığı mobil âletin ise akıllı telefon ve tablet olduğu ortaya çıkmıştır. Sadece bir öğrencinin mobil cihazları neredeyse hiç kullanmadığı ve bir diğer öğrencinin ise akıllı saat kullandığı tespit edilmiştir. Annelerin mobil cihazları en çok kullandığı alanlar iletişim-arama yapma-haberleşme, iş ve merak edilenlerin araştırılması olarak ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin mobil cihazları en çok kullandığı alanlar ise, araştırma-ödev-konu tekrarı, oyun oynama, video seyretmek olduğu görülmüştür. Annelerin çoğu çocuklarının mobil âlet kullanımını takip ettiğini söylese de çocuklarını bu konuda kontrol edemedikleri ve çeşitli iletişim problemleri yaşadıkları ortaya çıkmıştır.

Çocuklar mobil âletleri kullanırken annelerin zaman zaman sesini yükselttiği, çocukların ise annelerinin söylediklerini ya da isteklerini önemsemedikleri, zaman zaman duymazdan geldikleri, istenilen davranışı erteledikleri, duymamak için kapıyı kapatabildikleri görülmüştür. Bazı ailelerde mobil âlet kullanımı neredeyse bağımlılık durumuna gelse de hiçbir ailenin bu konuda uzman yardımı almaması büyük bir eksiklik olarak ortaya çıkmıştır. Çocukların görüşüne göre, mobil cihazları evde en çok babaların ve abilerin kullandığı ifade edilmiştir. Çocukların, babalarını evde en çok televizyon seyrederken gördüğü, annelerini ise yemek ve ev işleriyle ilgilenirken gördüğü ortaya çıkmıştır. Sadece bir öğrencinin, annesini evde en çok kitap okurken gördüğü tespit edilmiştir. Bu durum evdeki aile üyelerinin kitap okuma alışkanlığının düşük bir seviyede olduğunu öngörmemize yardımcı olmuştur.

Öğrencilerin çoğunun mobil âletlerden çeşitli alanlarda olumlu etkilendiği (bilgi-araştırma-ödev-sözlük- harita), bir kısmının ise fiziksel rahatsızlıklardan dolayı (ellerde yorgunluk, bel ağrısı, baş ağrısı, ayaklarda uyuşma, parmak ağrısı, bacakları hissetmeme, boyun ağrısı, göz bulanıklığı, gözleri sık kırpma) olumsuz etkilendiği ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin çeşitli zamanlarda arkadaşlarıyla mobil cihazlar hakkında ilgi alanlarına göre sohbet ettiği, en çok oyunlar ve daha sonra da videolar hakkında konuşulduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin geliştirilmesini istediği yeni mobil âletlerin daha çok, çocukların kullanım süresini kontrol edebilen, kendi kendine kapanabilen, hayal kurmaya ve hayal gücüne katkı sağlayan âletler olarak tercih edildiği ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin ve annelerin aile içi iletişimlerinin iyi olduğunu düşündüğü, zaman zaman anlaşmazlıkların çıktığını net bir şekilde söyleyenlerin sayısının az olduğu, mobil âletler çıkmadan önce iletişimlerinin daha iyi olduğunu söyleyen annelerin bulunduğu, babaların ailelerine vakit ayıramadığını ifade eden görüşlerin olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin ve annelerin görüşüne göre, aile üyelerinin en çok akşam bir araya geldikleri, aile olarak en çok yapılan etkinliklerin ise en çok gezi-tarihi/kültürel geziler-seyahat-piknik, kutu oyunları-bulmaca-çocuk oyunları (top, körebe, misket, isim şehir), sohbet etme olduğu ortaya çıkmıştır. Bazı kişilerin aile ve akraba ziyaretlerinden bahsettiği, bazı öğrencilerin ise ortak aile etkinliklerinin hiç olmadığı ifade edilmiştir. Annelerin bir bölümüne göre, evdeki kardeş sayısı arttıkça çocukların mobil âletlerle daha az ilgilendiği ve kardeşleriyle oynadığı, diğer bir bölümüne göre ise evdeki kardeş

sayısı arttıkça mobil cihaz kullanımının arttığı, birbirlerinden görerek daha çok kullandıkları ortaya çıkmıştır.

Annelerin, mobil âlet kullanımı konusunda çocuklarını bilgilendirirken, en çok zararları üzerinde ve faydalı alanlarda kullanımın önemi üzerinde durdukları ortaya çıkmıştır. Bazı annelerin bilgilendirme yapmadığı, çok bilgilendirme yaptığı için sıkılanların olduğu, okul yeterince bilgilendirdiği için kendisinin bilgilendirmeye ihtiyacının olmadığını ifade eden bir kişinin bulunduğu, kullanım süresi hakkında bilgilendirenin olduğu ortaya çıkmıştır. Mobil cihaz kullanımı sonrasında öğrencilerde sinirli-agresif-tepkisel-hırçın-kaba davranışlar ve göz bozukluğu-kaşıntı-göz ağrısı-göz altı çökmesi-göz yorgunluğu-göz kararması ve kendilerini yorgun hissetme şikayetleri ortaya çıkmıştır. Oyun olmadığında mutsuz olan, şarjı bittiğinde mutsuz olan, gördüğü şeylere sahip olamadığı için üzülen, mobil âleti bırakınca canı sıkılan, oyunda olanları gerçek hayatta yaşamış gibi hisseden, aklının uyuştüğünü hisseden, isteklerinde artış olan, seyrettiği karakter gibi olmak isteyen çocukların bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Annelerin yarısının mobil cihazları çeşitli nedenlerden dolayı çocuklarına ödül olarak verdiği, bazı annelerin çocukları görev ve sorumluluklarını yerine getirmediğinde mobil âletlerden mahrum bıraktığı ortaya çıkmıştır. Kardeşine bakınca, kardeşine iyi davranınca, evi toplayınca, ödev yapınca ödül olarak veren annelerin de olduğu ortaya çıkmıştır. Bütün annelerin, çocukları mobil âlet ile ilgilenirken onları uyardıkları, uyarma sonrasında çocukta bozulma-tepki verme-kızma-bağırma-itiraz etme-ısrar etme davranışlarının görüldüğü, evde tansiyonun yükseldiği-gerginlik yaşandığı ortaya çıkmıştır. Bazı çocukların mobil âlet ile ilgilenme süresi dolunca ek süre istediği, bazılarının da uyarıldıktan sonra bıraktığı görülmüştür. Öğrencilerin büyük bir bölümünün mobil âletleri kullanırken süre olarak kendilerini kontrol edemediği, akraba ziyaretinde, dışarı çıktıklarında ve hafta içinde mobil cihazları daha az kullandıkları ortaya çıkmıştır. Alarm kuran, çok heyecanlandığı için bırakamayan, yapacağı işleri erteleyen, sabahdan akşama kadar oynayabileceğini söyleyen öğrencilerin olduğuna ulaşılmıştır.

Annelerin büyük bir bölümünün mobil âlet kullanımının çocuklarıyla iletişimlerinde bir problem oluşturmadığı, bazı annelerin çok kullanımından dolayı iletişimlerini aksattığı belirlenmiştir. İş için çok kullanıldığından dolayı, gerginken

rahatlamak ve çocuklara ters cevap vermemek için kullanıldığında, sosyal medyada farkına varmadan dalınabildiği için, WhatsApp gruplarında çok zaman geçirildiği için problemler yaşandığı görülmüştür. Annelerin hepsinin çocuklarının ilgi-beceri-yeteneklerini bildiği fakat zaman zaman mobil cihazlara bir alternatif olarak bu alanlara yönlendiremedikleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin yarısının görev ve sorumluluklarını aksatmadan yapmaya çalıştığı, bazılarının annelerinin hatırlattığı, yarısının severek kitap okuduğu ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin mobil âletleri tercih etme sebeplerinin başında, mobil âletlerde çok oyun olması olarak ortaya çıkmıştır. Diğer sebepler ise, çok eğlenceli olması, video ve film seyredilebilmesi olarak görülmüştür. İnsanın hayatına renk kattığı için, sakinleşmek için, dışarıda oyun oynayamadığı için, normal hayattan sıkıldığı için, arkadaşları tarafından kabul görmek için, istediğinde arkadaşlarıyla iletişime geçmek için, aile üyeleri birbiriyle zaman geçirmede için, bir âletten sıkılınca diğer âlete geçebildiği için, istediklerini araştırabildiği için, mobil âlete hemen ulaşabildikleri için, bağımlı oldukları için, okuma-yazmayı sevmediği için tercih edenlerin de olabileceği belirlenmiştir.

Öğrencilere göre kontrollü mobil âlet kullanımı; sürenin belirgin olması, sınırların olması, uygun içeriklerin takip edilmesi olarak ortaya çıkmıştır. Vaktin boşa harcanmaması, dikkatli kullanılması, kendini bilerek kullanılması, güvenilir yerlere girerek kullanılması olarak tanımlayanlar da görülmüştür. Öğrencilere göre kontrolsüz mobil âlet kullanımı; süreyi aşma, kendini tutamama, aşırı kullanım, uygun olmayan içerik takibi, mobil cihazın aile üyesiymiş gibi yer alması, nasıl kullanacağını bilmemek olarak ortaya çıkmıştır. Kontrollü mobil âlet kullanımının öğrencileri sosyal-duygusal, bilişsel, fiziksel anlamda olumlu etkilediği ortaya çıkmıştır. Daha mutlu olacakları, hayat disiplini sağlayacakları, otokontrol sahibi olacakları, iradelerini kuvvetlendireceği tespit edilmiştir. Kontrolsüz mobil âlet kullanımının kötü alışkanlıklara (yalan söyleme, uyuşturucu, cinayete karışma, hırsızlık, dolandırıcılık, kumar, kaçakçılık, evden kaçma), fiziksel rahatsızlıklara (dolaşım sistemi, göz problemi, bel ağrısı, baş ağrısı, kas hastalıkları, büyüme problemi, bitkinlik...), ölüme (intihar, kendine ya da başkasına zarar verme), iletişim problemlerine (yüz yüze iletişim problemi, arkadaşlık problemi, asosyal kişilik özellikleri, yalnızlık, içe kapanma, evde tıkalı kalma), cinsel problemlere (cinsel zorbalık, istismar, taciz, çocuk pornosu), olumsuz model almaya (gördüğü olumsuz

davranışları deneme, konuşmada-yürüyüşte farklılık) ve zihin karışıklığına sebep olabileceği görülmüştür. Kontrolsüz mobil âlet kullanımının çocuklardaki ahlâk olgusu gelişiminde ve değer yargısı oluşumunda eksikliklere ve yanlış öğrenmelere sebep olacağı ortaya çıkmıştır. Kontrolsüz mobil cihaz kullanımının aile içi iletişimi olumsuz yönde etkilediği, aile içi çatışmalara ve anlaşmazlıklara sebep olduğu bulunmuştur. Ailelerin hem endişeli olduğu hem de önlem alma konusunda yeterli gayreti göstermediği tespit edilmiştir.

Mobil âlet kullanımı ile ilgili anneler ve öğrenciler tarafından tavsiye edilen konuların; otokontrol sahibi olmak, zamanın bilincinde olmak, yararlı konular için kullanmak, oyun üretip arkadaşlar ile oynamak, ev ziyaretlerinde ve arkadaş buluşmalarında mobil âletleri kullanmamak, aileleriyle birlikte kullanmak, gereksiz yere mobil âlet almamak, kitap okumak-sinemaya gitmek gibi farklı etkinliklere zaman ayırmak, annelerinin sözünü tutmak, anne-babaların bilinçli hareket etmesi ve çocuklarını unutmaması olarak sıralanmıştır.

5.6. Tavsiyeler

Bilişim teknolojilerini ve mobil cihazları insanlığın hizmetine doğru sunabilmek, farkındalık oluşturarak bilinçli kullanım alanları yaratmak, çocukların beyinlerini, ruhsal ve fiziksel sağlıklarını, kişilik yapılarını, duygu-düşünce dünyalarını doğru şekillendirebilmek, toplum adına üretken ve yaratıcı bireyler yetiştirebilmek için ailelere, okullara, öğretmenlere, toplumsal kuruluşlara bazı tavsiyeleri sıralamak gerekirse:

- Anne-babalara yönelik farkındalık seminerlerinin verilmesi bu konuyla ilgili daha çok bilgi sahibi olmayı sağlayacaktır.
- Çocukların sağlıklı yetişmesi için anne-babaların çocuklara zaman ayırması sağlanmalıdır.
- Ebeveynlerin çocuklarıyla verimli ve etkili zaman geçirebilmeleri için plân-programlar hazırlanabilir, alternatif etkinlikler oluşturulabilir, öğretmenler ve okul bu konuda yol göstererek anne-baba-çocuk programları düzenlenebilir.
- Aileler ve okul, çocuklara mobil dünyanın hayatımızdaki anlamını, gereklerini, sınırlarını öğretebilir.

- Ebeveynler ve okul çevresi hem kendileri görselleri yorumlamayı öğrenebilir hem de çocuklara öğretebilir.
- Okul yönetimleri ve aile iş birliği ile eylem plânları hazırlanarak, öğrenciler faydalı ve güvenli kullanım alanlarına yönlendirilebilir.
- Öğretmenlerin mobil cihazları bilinçli kullanımı konusunda bilgilendirme atölyeleri kurulabilir.
- Kreş ve anaokullarından itibaren öğretmenlerin öğrencilerini mobil cihaz kullanımı konusunda bilinçlendirebilmesi için her yaşa uygun eğitimler verilebilir.
- Veli toplantılarında bu konuyla ilgili bilgilendirmeler yapılabilir.
- Öğretmen-aile-öğrenci toplantıları yapılarak bilgi alış-verişi sağlanabilir.
- Mobil cihaz kullanımıyla ilgili kısa filmler ve videolar çekilerek bilinçlenme sağlanabilir.
- Mobil cihazların çocukların hayatındaki yeri ve alınması gereken önlemlerle ilgili; sağlık, psikoloji, psikiyatri, sosyoloji, iletişim, kültürel alanlarda çalışan uzmanlar ülke çapında çalışmalar yapıp elde edilen verileri en anlaşılır şekilde halk ile paylaşabilir.
- Sosyal iletişim kurma becerileri ve sosyal olma eğitimleri verilebilir.
- Çocukların baş etme becerilerini, çözüm üretebilme, alternatif oluşturabilme becerilerini geliştirmek için eğitimler düzenlenebilir.
- Mutlu, enerjik, olumlu düşünen, bir şeyler üretebilen, üretkenliğinden dolayı ve faydalı olduğundan dolayı mutlu olabilen, sahip oldukları için minnet duyan ve şükreden insan olmayı sağlamak için bilinçlendirme çalışmaları yapılabilir.
- Sonuca odaklı olmak yerine, sürece odaklı olma, hayatta kısa-orta-uzun vadeli hedefler koyma konusunda evlerde ve okullarda bununla ilgili çalışmalar yapılabilir.
- Çocuklara disiplin kazandırma yöntemleri geliştirilerek kendi hayatlarını doğru şekillendirmeleri sağlanabilir.
- Ailelere, öğretmenlere, öğrencilere zaman yönetimi bilinci kazandırılarak ülke çapında hassasiyet gösterilebilir.
- Evlerde, okullarda, toplumsal alanlarda mobil cihaz kullanım etiği oluşturulabilir.
- Millî Eğitim Bakanlığı ve sivil toplum kuruluşları bu konuda yeni düzenlemeler getirebilir.
- Medya okuryazarlığı ve dijital okuryazarlık alanında bilinçlendirici eğitimler ve ders müfredatları oluşturulabilir.

- Yeni gelişmekte olan mobil cihazların kullanım amaçlarının araştırılabilir, geleceğe dair planlamalar yapılabilir.
- Üniversitelerdeki inovasyon bölümleri bu konuyla ilgili anlamlı çalışmalar yaparak üniversitedeki öğrencilere eğitim verebilir.
- Anne-babalar nasıl bir ebeveyn olduklarını sorgulayabilirler (5.3) bölümünde yer alan sorular)
- Anne-babalar mobil cihazların çocukları nasıl yönlendirdiğini bilerek hareket edebilir.
- Anne-babalar çocuklarının mobil cihazlara gerek duyma sebeplerini araştırabilir.
- Anne-babalar mobil âletlerin olumlu ya da olumsuz etkilerini, hangi sonuçlarla karşılaşabileceklerini çocuklarına anlatabilir, birlikte yorumlayarak bir yol haritası oluşturulabilir.
- Ebeveynler hayatlarını, birbirleriyle olan bağlarını yeniden gözden geçirebilirler. Mutsuzluğun hâkim olduğu aile çevrelerindeki çocukların mobil cihazlara daha çok bağlanabileceğini göz önünde bulundurarak değerlendirebilirler.
- Ebeveynler çocuğa güçlü bir sosyal çevre oluşturabilirler.
- Ebeveynler, çocuklarının hayatına nasıl etki ettiklerini sorgulayabilirler.
- Ebeveynler mobil cihaz kullanımı konusunda çok iyi belirlenmiş stratejiler kullanabilir, çocuklarıyla çatışmaya girmeden, aile içi iletişimlerini zarara uğratmayarak bir düzenleme getirebilirler.
- Mobil âlet kullanımı konusunda yardım alma ihtiyacı oluştuğunda zaman geçmeden önlemler alabilir, doğru hedef ve amaçlar belirleyerek çocuklarının ya da kendilerinin bir uzman yardımı almalarını sağlayabilirler.
- Aile üyeleri aynı odanın içinde konuşmadan dakikalarca ve saatlerce oturarak vakit geçirebilmekteler, bu yüzden birlikte yapabilecekleri etkinlikler oluşturabilirler.
- Çocuklarda bağımlılık oluşmadan önce çeşitli tedbirler alınabilir. Mobil âletlere sınır getirmek için öncelikle çocukların hayatında alternatifler oluşturmak, zamanını değerlendireceği etkinliklere yönlendirmek, zaman zaman birlikte paylaşımlarda bulunmak önemlidir.
- Ebeveynler her bir çocuğu kendi içinde değerlendirip, mobil cihazlarla neden bu kadar çok ilgilendiği, internette neden bu kadar uzun zaman geçirdiği, tekrar eden davranışları neden yaptığını tespit edebilirler. Çocuğun ihtiyacı belirlendikten sonra ihtiyacına yönelik çalışmalar yapmak, çocuğun dünyasına girebilmek, hayatına yön vermek,

çocuklara farklı ortamlar oluşturmak, vaktini değerlendireceği etkinliklere yönlendirmek, hatta gerekli durumlarda okul çevresini, arkadaş çevresini, odasını, alışkanlıklarını değiştirmek ve yardımcı olmak ailenin sorumluluğunda olması gereken maddelerdir.

- Mobil âletlerin kullanımı niteliksel ve niceliksel açıdan değerlendirilebilir ve her yaşa göre farklı kriterler koyulabilir.
- Kontrollü kullanım süreci, aile içindeki bütünlüğü, aile üyelerinin birlikte verimli zaman geçirmesini, sosyal rollerin öğrenilmesini, benlik algılarının doğru oluşmasını, şemalarının doğru şekillenmesini, mağdur olmadan medya okur-yazarlığı-teknoloji okur-yazarlığını öğrenmelerini, bilinçli vatandaş olmayı, birbirini geliştiren-destekleyen-ahenk içinde yaşayan bir aile yapısının oluşmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Akbulut, Y., Şahin, Y. L., ve Erişti, B., 2010, “Cyberbullying Victimization Among Turkish Online Social Utility Members”, Educational Technology & Society, 13 (4), ss. 192–201.
2. Alter, A., Karşı Konulmaz, Birinci Baskı, (Çev., D. İrengün), Paloma Yayınevi, İstanbul, 2018, (Orijinal Çalışma basım tarihi 2017).
3. Altıntaş, S., 2016, “Ortaokul Öğrencilerindeki Problemler İnternet Kullanımı ile Algılanan Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
4. Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı’ndan, çev. yay. yön. Köroğlu E, Hekimler yayın Birliği, Ankara, 2014.
5. Arıca, T., Siber Alemin Avatar Çocukları, Birinci Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2015.
6. Arıca, T., vd., 2008, “Cyberbullying Among Turkish Adolescents”, Cyberpsychology&Behavior, 11(3), ss. 253-261.
7. Artut, S., Teknoloji İnsan Birlikteliği, Birinci Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.
8. Avinç, Z., 2017, “0-8 Yaş Arasındaki Çocukların İnternet ve Mobil Teknoloji Alışkanlıkları ve Güvenli İnternet Kullanımı”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
9. Ayas, T., ve Horzum, M. B., 2012, “İlköğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Durumu”, İlköğretim Online, 11(2), ss. 369-380.
10. Aydın, S., 2017, “Ortaokul Kademesindeki Öğrencilerin Bilgisayar Bağımlılıkları İle Benlik Saygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
11. Ayverdi, İ., Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Birinci Baskı, Kubbealtı Neşriyat, 2005.
12. Balcı, F., ve Gergin, N., Medya ve Çocuk: Medyadaki İddetin Çocuklara Etkisi, Birinci Baskı, ss. 145- 170, Medya ve Çocuk Rehberi, Y. Giritli İnceoğlu ve N. Akın, (Ed.), Konya, Eğitim Kitabevi, 2008.
13. BBC Haber., 2019, “Kolombiyalı Cinsel Tacizci”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47237711> sitesinden ulaşılabilir.
14. Beck, M., 2017, “Figting Fomo: 3 Strategies To Beat Your Fear Of Missing Out”, Huffington- post.com. http://www.huffingtonpost.com/2013/08/02/fomo-fear-of-missing-out_n_3685195.html. sitesinden ulaşılabilir.
15. Budak, B., Kendine İyi Davran Güzel İnsan, Yirminci Baskı, Destek Yayınları, 2019.
16. Budak, S., Psikoloji Sözlüğü, Dördüncü Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, 2009.

17. Büyüköztürk, Ş., vd., Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Yirmi Üçüncü Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
18. Büyükyıldırım, İ., ve Dilmaç, B., 2015, “Siber Mağdur Olmanın İnsani Değerler ve Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Değerler Eğitimi Dergisi, 13(29), ss. 7-40.
19. Cengizhan, C., 2005, “Bilgisayar ve İnternet Kullanımında Yeni Bir Boyut: İnternet Bağımlılığı”, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 22, ss. 83-98.
20. Churches, A., 2012, “The Digital Citizen”, <https://edtalks.org/#/video/digital-citizen> sitesinden ulaşılabilir, Erişim: 19.06.2019
21. Cisco VNI Mobile, 2019, “Global Mobile Data Traffic Forecast Update”, <https://www.cisco.com/c/en/us/solutions/collateral/service-provider/visual-networking-index-vni/white-paper-c11-738429.html> sitesinden ulaşılabilir.
22. Cisco, 2015, “Mobil Veri Trafikinin Yüzde 88’i Akıllandı”, https://www.cisco.com/c/tr_tr/about/press/2015/120215.html sitesinden ulaşılabilir.
23. Cross, D., vd., 2016, “Longitudinal Impact of The Cyber Friendly Schools Program On Adolescents’ Cyberbullying Behavior”, Aggressive Behavior, 42(2), ss. 166-180.
24. Cüceloğlu, D., İçimizdeki Çocuk, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
25. Çınar, M., 2015, “Ergenlerin Problemleri İnternet Kullanım Davranışları İle Yaşam Doyumları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
26. Çiğdem, H., Yıldırım, O. G., Erdoğan, T., 2016, “The Analysis Of Relationship Between Students' Internet Addiction And Miscellaneous Variables”, The Eurasia Proceedings of Educational & Social Sciences (EPESS), 5, ss. 203-205.
27. Çocuk Hakları Sözleşmesi, <https://cocukmeclisi.ibb.istanbul/cocuk-haklari-sozlesmesi/> sitesinden ulaşılabilir, Erişim: 10.10.2018.
28. Çubukçu, A., ve Bayzan, Ş., 2013, “Türkiye’de Dijital Vatandaşlık Algısı ve Bu Algıyı İnternetin Bilinçli, Güvenli ve Etkin Kullanımı ile Artırma Yöntemleri”, Middle Eastern&African Journal of Educational Research, 5, ss. 148-174.
29. Dalgacı, F. N., 2016, “Lise Öğrencilerinde Yeme Tutumları ve İnternet Bağımlılığının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
30. Dedeoğlu, G., Teknoloji, İletişim, Yeni Medya ve Etik, Birinci Baskı, Sentez Yayınları, 2016.
31. Demir, E., 2006, “Birey ve Aile Yaşamına İlişkin Konularda İnternet Kullanımının Etkisinin Belirlenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

32. Digitürk Reklamı: <https://www.youtube.com/watch?v=gXhtd6dJRRM> sitesinden ulaşılabilir
33. Dilmaç, B., ve Aydoğan, D., 2010, “Values As a Predictor of Cyber-bullying Among Secondary School Students”, *International Journal of Social Sciences*, 4(3), ss. 225-228.
34. Dinç, M., İnternet Bağımlılığı, Birinci Baskı, Ferfir Yayınları, 2010. doi: 10.1177/0163278710380124
35. Dossey, L., 2014, “Fomo, Digital Dementia, and Our Dangerous Experiment”, *Explorations*, 10(2), ss. 69-73.
36. El-Khlaiwi T., Meo SA., 2004, “Association of Mobile Phone Radiation with Fatigue, Headache, Dizziness, Tension and Sleep Disturbance In Saudi Population”, *Saudi Medical Journal*, 25(6), ss. 732-736
37. Elon Musk., <https://onedio.com/haber/dur-durak-bilmiyor-elon-musk-insan-beynini-kontrol-edebilecegini-dusunuyor-880436> sitesinden ulaşılabilir.
38. Elon Musk., <https://www.cnbc.com/video/2019/07/17/elon-musks-brain-machine-project-plans-human-trials-in-2020.html> sitesinden ulaşılabilir.
39. Ertem, İ. S., Okuma Yazma Eğitimi ve Teknoloji, Birinci Baskı, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2014.
40. Grading, P., vd., 2016, “Effectiveness and Sustainability of the ViSC Social Competence Program to Prevent Cyberbullying and Cyber-victimization: Class and Individual Level Moderators”, *Aggressive Behavior*, 42(2), ss. 181-193.
41. Griffiths, M., 1999, “Internet Addiction: fact or fiction?”, *The Psychologist*.
42. HuffPost, 2017, Young People Are Sleeping with Their Phones. Their Parents are Sleeping with People. https://www.huffpost.com/entry/sleep-phone-tablet-bed_n_3924161?guccounter=1 sitesinden ulaşılabilir.
43. Indiana University, 2019, “Infant Attention Span Suffers When Parents' Eyes Wander During Playtime”, *Science Daily*, <https://www.sciencedaily.com/releases/2016/04/160428131954.htm> sitesinden ulaşılabilir, Erişim tarihi: 28.06.2019
44. Işık, M., Çocuk, Televizyon ve Çocuk, ss. 131-143, Medya ve Çocuk Rehberi, Y. Giritli İnceoğlu ve N. Akıner, (Ed.), Konya, Eğitim Kitabevi, 2008.
45. Kağıtçıbaşı, Ç., Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi, Üçüncü Baskı, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.
46. Kara, İ., 2014, “Şiddete Dayalı Suçlarda Bağımlılık ve Bağımlılık Merkezlerinin İyileştirmedeki Rollerini”, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
47. Karayağız Muslu, G., ve Bolışık, B., 2009, “Çocuk ve Gençlerde İnternet Kullanımı”, *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(5), ss. 445-450.

48. Kaşıkçı, D. N., vd., 2014, “Türkiye ve Avrupa’daki Çocukların İnternet Alışkanlıkları ve Güvenli İnternet Kullanımı”, Eğitim ve Bilim, 39(171), ss. 230-243.
49. Kıran Esen, B., ve Gündoğdu, M., 2010, “The Relationship Between Internet Adiction, Peer Pressure and Perceived Social Support among Adolescents”, The International Journal of Educational Researchers, 2(1), ss. 29-36.
50. Koçaş, F., 2017, “Mersin’de Lise Öğrencilerinde Sanal İletişim Araçlarının Kullanımı ve İnternet Bağımlılığının Uyku Kalitesi İle İlişkisinin Araştırılması”, Uzmanlık Tezi, Mersin Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Mersin.
51. Köknel, Ö., Şiddet Dili, Birinci Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013.
52. Krieg, A., ve Dickie, J. R., 2011, “Attachment and Hikikomori: A Psychosocial Developmental Model”, International Journal of Social Psychiatry, <https://doi.org/10.1177/0020764011423182>
53. Kuşay, Y., 2013, “Sosyal Medya Ortamı Olarak Facebook’un Çekiciliği ve Ergenlerde Bağımlılık Düzeyi”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
54. Livingstone, S., 2001, “Online Freedom & Safety for Children”, Institute for Public Policy Research, IPPR/Citizens Online Research Publication, 3, ss. 1-23.
55. Livingstone, S., Helsper, E. J., 2008, “Parental Mediation and Children’s Internet Use”, Journal of Broadcasting&Electronic Media, 52(4), ss. 581-599.
56. Merriam, S. B., “Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber”, Üçüncü Baskı, (Çev. Ed., S. Turan), Nobel Yayınevi, Ankara, 2015, (Orijinal Çalışma basım tarihi 2009).
57. Mobile World Capital Barcelona, The Anxiety of Being Out-Nomophobia and Fomo, <https://mobileworldcapital.com/2013/09/11/163/> sitesinden ulaşılabilir. Erişim: 01.06.2019
58. Müthiş Psikoloji, 2019, “Norveç’de Bir Okul Öğrencilere İki Hafta Medya Yasağı Getirdi”, <https://twitter.com/muthispsikoloji/status/1124997733700571142> sitesinden ulaşılabilir.
59. Niemz, K., Griffiths, M., Banyard, P., 2005, “Prevalence of Pathological Internet Use among University Students and Correlations with Self Esteem, The General Health Questionnaire and Disinhibition, CyberPsychology&Behavior, 8(6), ss. 562-570.
60. Nomofobi Nedir? Belirtileri Nelerdir? 2013, Aktüel Psikoloji. http://www.aktuelpsikoloji.com/haber.php?haber_id=11388 sitesinden ulaşılabilir, Erişim tarihi: 26.06.2019.
61. Nomofobi., 2012, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1084373&CategoryID=79> sitesinden ulaşılabilir.

62. Odabaşı, H. F., Kabakçı, I., ve Çoklar, A. N., İnternet, Çocuk ve Aile, İkinci Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, 2007.
63. ODTÜ Bilgi İşlem Daire Başkanlığı, 2005, “İnternet Tarihi”. <http://www.internetarsivi.metu.edu.tr/tarihce.php> sitesinden ulaşılabilir, Erişim: 21.03.2019
64. Ong, S.H., ve Tan, Y.R., 2014, “Internet Addiction in Young People”, *Annals Academy of Medicine*, 43 (7), ss. 378-382.
65. Öner, İ. E., ve Çakır, R., 2019, “Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı ve Sosyal Medya Kullanma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Ahmet Keleşoğlu eğitim fakültesi Dergisi (AKEF)*, 1(1), ss. 26-43.
66. Özbalkan, N., İngilizce-Türkçe Genel Sözlük, Birinci Baskı, Alfa Yayınları, 1999.
67. Özerkan, Ş., Medyada Muhafazakâr Rol Modelleri, Birinci Baskı, ss. 47- 58, Medya ve Çocuk Rehberi, Y. Giritli İnceoğlu ve N. Akıner, (Ed.), Konya, Eğitim Kitabevi, 2008.
68. Özkan, Y., 2015, “Sosyal Medyada Çocukları Bekleyen Tehlike: Sexting”, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151206_sexting_tehlikesi sitesinden ulaşılabilir.
69. Palladino, B. E., Nocentini, A., ve Menesini, E., 2016, “Evidence-based Intervention Against Bullying and Cyberbullying: Evaluation of the NoTrap! Program in Two Independent Trials”, *Aggressive Behavior*, 42(2), ss. 194-206.
70. Postman, N., Çocukluğun Yokoluşu, Birinci Baskı, (Çev., K. İnal), İmge Kitabevi, Ankara, 1995.
71. Reda, M., vd., 2012, “Problematic Internet Users and Psychiatric Morbidity in a Sample of Egyptian Adolescents”, *Psychology*, 3(8). [http://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkposzje\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=534593](http://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkposzje))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=534593) sitesinden ulaşılabilir, Erişim tarihi: 28.06.2019
72. Ribble, M., Digital Citizenship in Schools, Chapter 2, Second Edition, International Society for Technology in Education, 2011.
73. Rigel, N., Tv, Çocuk ve Şiddet Araştırmalarında 50 Yıl, Birinci Baskı, ss. 9-27, Medya ve Çocuk Rehberi, Y. Giritli İnceoğlu ve N. Akıner, (Ed.), Konya, Eğitim Kitabevi, 2008.
74. Sezgin, O., 2015, “Çocuk Eğitiminde Aile, Arkadaş ve Çevre Etkileşimi”, *Çocuklarımız ve Biz Sempozyumu*, 06.04.2014, Bursa.
75. Sezgin, S., ve İralı, A. E., Gelişen Teknoloji Değişen Mekân, Birinci Baskı, Eğitim Yayınevi, 2017.
76. Starcevic, V., ve Berle, D., 2013, “Cyberchondria: towards a better understanding of excessive health-related Internet use”, *Expert Review of Neurotherapeutics*, 13:2, 205-213, DOI: 10.1586/ern.12.162

77. Stone, M., 2014, "Smartphone Addiction Now Has A Clinical Name", Business Insider, <https://www.businessinsider.com/what-is-nomophobia-2014-7> sitesinden ulaşılabilir.
78. Subrahmanyam, K., Smahel D., Greenfield P., 2006, "Connecting Developmental Constructions to the Internet: Identity Presentation and Sexual Exploration In Online Teen Chat Rooms", *Developmental Psychology*, 42(3), ss. 395–406.
79. Sungur, S., *Televizyon Yayınlarının Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri*, Birinci Baskı, ss. 171-190, *Medya ve Çocuk Rehberi*, Y. Giritli İnceoğlu ve N. Akıner, (Ed.), Konya, Eğitim Kitabevi, 2008.
80. Sussman, S., Lisha, N., Griffiths, M., 2010, "Prevalence of the Addictions: A Problem of the Majority or the Minority?", *Evaluation and the Health Professions* 34(1), ss. 3-56.
81. Şener, A., 2016, "Ortaöğretim Öğrencilerinin Mobil Cihaz Kullanım Alışkanlıkları ve Mobil Öğrenme Araçlarını Kullanma Öz-yeterlik İnançlarının İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
82. Şirin, M. R., *Televizyon Çocuk ve Aile*, Dördüncü Baskı, İz Yayıncılık, 2015.
83. Turan, F., 2017, "Ergenlerde İnternet Bağımlılığının Anne Baba Tutumları Açısından İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
84. Turgut, Y. E., 2016, "Çocukların Mobil İnternet Deneyimleri: Kullanım, Risk Faktörleri ve Risklerle Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi", Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
85. TÜİK, 2018, "Bilgi Toplumu İstatistikleri: Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı".
<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> sitesinden ulaşılabilir, Erişim: 25.03.2019
86. TÜİK, 2018, "Cep Telefonu ve İnternet Abone Sayısı".
www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1580 sitesinden ulaşılabilir, Erişim:15.03.2019
87. Wilson, B. J., vd. (2002), "Violence in Children's Television Programming: Assessing the Risks", *Journal of Communication*, ss. 5-35.
88. Yaman, E., Karakulah, D., Dilmaç, B., 2013, "İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Değerlerini Yordayan İki Önemli Değişken: Siber Zorbalık Eğilimleri ve Okul Kültürü Arasındaki İlişki", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), ss. 323-337.
89. Yavuzer, H., *Çocuk Psikolojisi*, Yedinci Baskı, Remzi Kitabevi, 1993, İstanbul.
90. Yavuzer, H., *Cocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, 2007, İstanbul.
91. Yavuzer, H., *Gençleri Anlamak*, Sekizinci Baskı, Remzi Kitebevi, 2014, İstanbul.

92. Yetim, N., ve Yetim, Ü., Medya Temsillerinde Özne ve Nesne Olarak Çocuk, Birinci Baskı, ss. 89-114, Medya ve Çocuk Rehberi, Y. Giritli İnceoğlu ve N. Akıner, (Ed.), Konya, Eğitim Kitabevi, 2008.
93. Yıldırım, A., ve Şimşek, H., Beşinci Baskı, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2005.
94. Yiğit, M. F., Seferoğlu, S. S., 2017, “Siber Zorbalıkla İlişkili Faktörler ve Olası Çözüm Önerileri Üzerine Bir İnceleme”, Online Journal of Technology Addiction&Cyberbullying, 4(2), ss 13-49.
95. Yoo, H. J., vd., 2004, “Attention Deficit Hyperactivity Symptoms and Internet Addiction”, Psychiatry and Clinical Neurosciences, 58(5) ss. 487– 494.
96. Young, K. S., 1996, “Internet Addiction: The Emerge Of A New Clinical Disorder”, Published in CyberPsychology and Behavior, 1(3), ss. 237-244.
97. Young, K. S., ve Rodgers, R. C., 1998, “The Relationship Between Depression and Internet Addiction”, Cyberpsychol&Behavior, 1(1), ss. 25-28
98. Yu, C., ve Smith, L.B., 2016, “The Social Origins of Sustained Attention in One-Year-Old Human Infants”, Current Biology, 26 (9), ss. 1235-1240.
99. Yücel, H., Çocuk ve Reklam: Televizyon Reklamlarının Çocuk Üzerine Etkileri, Birinci Baskı, ss. 211-231, Medya ve Çocuk Rehberi, Y. Giritli İnceoğlu ve N. Akıner, (Ed.), Konya, Eğitim Kitabevi, 2008.
100. Yücelten, E., 2016, “Üniversite Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Akıllı Telefon Bağımlılığının Bağlanma Stilleri İle İlişkisinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

EKLER

EK-1: Anne Görüşme Formu

Çalışmaya Katılma Onayı

Kıymetli katılımcı, yapacağımız çalışma **Üsküdar Üniversitesi Klinik Psikoloji** yüksek lisans tez araştırmasında kullanılacaktır. Çalışmada, katılımcıların kişisel bilgileri ve konuşulanlar gizli tutulacaktır. İstedığınız zaman çalışmadan ayrılabilceğinizi ifade etmek isterim.

- ✓ Görüşme yaklaşık 30-40 dakika sürecektir.
- ✓ Görüşme sırasında ses kaydı alınacaktır.
- ✓ Görüşmeye başlamadan önce sormak istediğiniz bir soru var ise sorabilirsiniz.

Çalışmaya katılarak destek verdiğiniz için teşekkür ederim.

Tez çalışmasına katılmayı kabul ediyor ve bu onay belgesini kendi hür irademle imzalıyorum.

Gönüllü Adı Soyadı:	Telefon: Mail adresi:
Mezuniyeti: Mesleği:	Çocuk sayısı: Çocukların yaşları:
Tarih:	İmza:

GÖRÜŞME SORULARI

1. Mobil âletlerden en çok hangisini kullanıyorsunuz? (cep telefonu, bilgisayar, tablet...)
2. Mobil âletleri kullanım amaçlarınız nedir? Ne için kullanıyorsunuz?
3. Aile içi iletişiminizin nasıl olduğunu düşünüyorsunuz?
4. Aile üyeleri olarak haftada kaç kez bir araya gelerek sohbet ediyorsunuz/vakit geçiriyorsunuz/ortak etkinlik yapıyorsunuz?
5. Mobil âletleri kullanımınızın çocuklarınızla iletişiminize bir etkisi var mı? Varsa açıkla mısınız?
6. Çocuğunuzla şahsî olarak ilgilenip vakit geçirebiliyor musunuz? Onu tanımaya ve yönlendirmeye çalışır mısınız?
7. Çocuğunuz/çocuklarınızı teknolojiyi doğru ve bilinçli kullanma konusunda bilgilendiriyor musunuz?
8. Çocuğunuzun kullandığı mobil âletler nelerdir? En çok hangisini kullanır? Çocuğunuzun bunları kullanım amaçları nelerdir?
9. Çocuğunuzun mobil âletleri kullanımının bir süresi ya da sınırı var mıdır?
10. Çocuğunuz mobil âletleri kullanırken neler yaptığını, nelerle ilgilendiğini kontrol ediyor musunuz?
11. Çocuğunuz mobil âletleri kullandıktan sonra, onda ne tür değişiklikler gözlemliyorsunuz?
12. Çocuğunuz bir şeyleri yaptığında mobil âletleri ödül olarak veriyor musunuz? Çocuğunuz görev ve sorumluluklarını yerine getirmedğinde mobil âletlerden mahrum bırakıyor musunuz?
13. Çocuğunuz isteklerini/ihtiyaçlarını nasıl ifade etmektedir?
14. Çocuğunuz mobil âletler ile ilgilenirken sizin söylediklerinizi önemser mi/dikkate alır mı?
15. Evdeki kardeş sayısı teknoloji ile geçirdiği süreyi etkiliyor mu? Nasıl etkiliyor?
16. Çocuğunuz teknolojik bir âletle ilgilenirken kullanımının yeterli olduğu konusunda uyarıldığında-engellendiğinde nasıl tepki verir?
17. Çocuğunuzun tutum ve davranışlarında ani değişimler var mıdır?
18. Çocuğunuzun mobil âletler dışında başka herhangi bir uğraşı/hobisi var mıdır?
19. Çocuğunuzun yeteneklerini ve ilgi alanlarını biliyor musunuz? Bu alanlarla ilgili yönlendirebiliyor musunuz?
20. Çocuğunuz ödevlerini ve sorumluluklarını takip eder mi veya aksatır mı?
21. Çocuğunuz isteyerek ve severek kitap okur mu?
22. Çocuğunuzun arkadaşları ile iletişimi nasıldır?
23. Çocuğunuzun mobil âlet kullanımı hakkında uzman yardımı aldınız mı/ alıyor musunuz?
24. Kontrollü mobil âlet kullanımının çocukların kimlik kişilik gelişimini nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?
25. Kontrolsüz mobil âlet kullanımı çocuğunuz/çocukları hangi tehlikelere sürükleyebilir? Bu konu hakkındaki risk faktörlerinin neler olduğunu düşünüyorsunuz?

EK-2: Öğrenci Görüşme Formu

Çalışmaya Katılma Onayı

Kıymetli katılımcı, yapacağımız çalışma **Üsküdar Üniversitesi Klinik Psikoloji** yüksek lisans tez araştırmasında kullanılacaktır. Çalışmada katılımcıların kişisel bilgileri ve konuşulanlar gizli tutulacaktır. İstedığınız zaman çalışmadan ayrılabilceğinizi ifade etmek isterim.

- ✓ Görüşme yaklaşık 25-30 dakika sürecektir.
- ✓ Görüşme sırasında müsaadenizle ses kaydı alınacaktır.
- ✓ Görüşmeye başlamadan önce sormak istediğiniz bir soru var ise sorabilirsiniz.

Çalışmaya katılarak destek verdiğiniz için teşekkür ederim.

Tez çalışmasına katılmayı kabul ediyor ve bu onay belgesini kendi hür irademle imzalıyorum.

Gönüllü Adı Soyadı:	Telefon:
Yaş:	Mail adresi:
Sınıf:	
Tarih:	İmza:

GÖRÜŞME SORULARI

1. Teknoloji dediğimde aklına ne geliyor?
2. Teknolojiyi neye benzetiyorsun (sembol, şekil, nesne...)?
3. Evinizde hangi mobil âletler var? (cep telefonu, tablet, bilgisayar...)
4. Evinizdeki mobil âletlerden en çok hangisini kullanıyorsun?
5. Mobil âletleri hangi amaç için kullanıyorsun? (Ne için?)
6. Evde mobil âletleri en çok kim kullanıyor?
7. Mobil âletleri kullandıktan sonra kendinde ne tür değişiklikler hissediyorsun? (fiziksel-duygusal vb)
8. Mobil âletleri az kullandığın gün oluyor mu?
9. Mobil âletleri, ne kadar kullanacağın ve nasıl kullanacağın konusunda anne-baban (ailen) seni bilgilendiriyor mu?
10. Anne-baban mobil âletleri sana ödül olarak kullanıyor mu?
11. Anne-babanı evde en çok neyle ilgilenirken görürsün?
12. Ailenizdeki kişilerle haftada kaç defa bir araya gelerek sohbet edersiniz?
13. Aile içinde ortak yaptığınız etkinlikler var mı?
14. Aile içi iletişiminiz hakkında biraz bilgi verir misin? Ailenizde herkes birbirine nasıl davranır?
15. Kardeşlerinle iletişiminiz nasıl?
16. Sen mobil âlet ile ilgilenirken anne-baban sana “Bu kadar yeterli.” der mi? / Dediklerinde ne yapıyorsun?
17. Sence çocuklar mobil âletlerle neden çok zaman geçiriyor?
18. Mobil âlet kullanımı sana olumlu ne kazandırdı?
19. Mobil âletlerin kullanımının sana olumsuz bir etkisi oldu mu?
20. Mobil âletleri kullanırken süre olarak kendini kontrol edebiliyor musun?
21. Arkadaşlarıyla iletişimin nasıl?
22. Arkadaşlarıyla mobil âletler hakkında konuşuyor musunuz? (seyrettikleriniz / oynadıklarınız/öğrendikleriniz)
23. Sence çocukların daha çok şey üretebilmesi için ve yaratıcılıklarını gösterebilmesi için ne tür teknolojik ürünler üretilmeli?
24. Kontrollü mobil âlet kullanımı sence nedir? Kontrollü mobil âlet kullanımı sence çocukları nasıl etkiler?
25. Kontrolsüz mobil âlet kullanımı sence nedir? Kontrolsüz mobil âlet kullanımı sence çocukları nasıl etkiler?

ÖZGEÇMİŞ

Ad: Ahsen
Soyad: Tütüncü
Telefon: 0533 726 06 92
E-mail: atutuncu@hotmail.com

Eğitim Durumu

2004-2010: Yeditepe Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik
2016-2019: Üsküdar Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans

İş Deneyimleri

2006-2010: Kalem Vakfı Okulları Psikolojik Danışmanlık Birimi: Gönüllü Staj
2009-2010: Kayışdağı Darülaceze Demans/Alzheimer Bölümü: Staj
2009-2019: Kalem Akademi Öğretmen Yetiştirme Programı Yönetim Kurulu
2010-2015: Kalem Vakfı Okulları Kalemlik Anaokulu Psikolojik Danışmanlık
2015-2019: Kalem Vakfı Okulları Çamlıca İlkokulu Psikolojik Danışmanlık
2015-2019: Kalem Vakfı Yayınları Yönetim Kurulu
2017 Temmuz: NP İstanbul Nöropsikiyatri Hastanesi: Staj (3 Temmuz- 14 Temmuz)

Sertifikalar

Sertifika Adı: Akran Danışmanlığı Eğitimi (44 saatlik eğitim)
Sertifika Tarihi: Aralık 2008
Alındığı Kurum: Yeditepe Üniversitesi-Eğitim Fakültesi

Sertifika Adı: Denver Eğitimi
Sertifika Tarihi: 2010
Alındığı Kurum: Türk Psikologlar Derneği

Sertifika Adı: Marmara İlköğretime Hazır Oluş Ölçeği
Sertifika Tarihi: Haziran 2012
Alındığı Kurum: Yrd. Doç.Dr. Özgül Polat

Sertifika Adı: TİFALDİ (Türkçe İfade Edici ve Alıcı Dil Testi)
Sertifika Tarihi: Mart 2015
Alındığı Kurum: Türk Psikologlar Derneği

Sertifika Adı: Bilişsel Davranışçı Terapi Eğitimi
Sertifika Tarihi: 10.02.2018
Alındığı Kurum: Bilişsel Davranışçı Psikoterapiler Derneği, Poem Danışmanlık

Diller

İngilizce: Orta Düzey